

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Α΄ ΚΥΚΛΟΥ
«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΟΥΗΤΩΝΙΟ: ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ
ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ
Α.Μ. 17/2018

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: ANNA ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗ

Συνεπιβλέποντες καθηγητές: ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΤΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΙΟΥΝΙΟΣ 2020

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι έχω αναφέρει ή παραπέμψει σε αυτή, ρητά και συγκεκριμένα, όλες τις πηγές, από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών, προτάσεων ή λέξεων, είτε αυτές μεταφέρονται επακριβώς (στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για το συγκεκριμένο Πρόγραμμα Σπουδών.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	3
Το ελληνικό υπόβαθρο	3
Η ρωμαϊκή βιογραφία πριν τον Σουητώνιο	5
Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΗΤΩΝΙΟΥ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	6
ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	9
ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ	20
ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΩΝ ΒΙΩΝ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ	26
1. Καταγωγή και γέννηση	26
2. Εκπαίδευση	27
3. Φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά.....	29
4. Γάμοι.....	30
5. Ερωτική ζωή	31
6. Πολιτικά και στρατιωτικά αξιώματα.....	32
7. Ανέκδοτα	33
8. Ελαττώματα.....	35
9. Αρετές.....	36
10. Οίωνοι.....	38
11. Αποφθέγματα	40
12. Θάνατος.....	42
ΥΦΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ	44
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ ΣΤΟΝ ΤΑΚΙΤΟ, ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟ ΚΑΙ ΦΛΑΒΙΟ ΙΩΣΗΠΟ.....	47
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	60
ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	63
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΙΩΝ	66
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.....	71
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	74
SUMMARY	74

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου ιδιαίτερα στην επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας, κυρία Άννα Μαστρογιάννη, Επίκουρη Καθηγήτρια Λατινικής Φιλολογίας του τμήματος Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, η οποία με τις γνώσεις και τις παρατηρήσεις της, με την υπομονή και την επιμέλεια, που επέδειξε τόσο στο στάδιο συγγραφής όσο και στην διόρθωση του πονήματός μου, στάθηκε αρωγός, ώστε να φτάσω στο τέλος μιας επίπονης αλλά και ενδιαφέρουσας πορείας. Επίσης, ευχαριστώ τους συνεπιβλέποντες καθηγητές, κύριους Ιωάννη Ντεληγιάννη και Χαρίλαο Μιχαλόπουλο, Επίκουρους Καθηγητές Λατινικής Φιλολογίας του τμήματος Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, για τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους. Ακόμη, οφείλω να ευχαριστήσω την κυρία Μανακίδου, τον κύριο Μπουσέ και την κυρία Νικολαΐδου, τα μαθήματα των οποίων παρακολούθησα καθ' όλη την διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος καθώς με την βοήθεια και την αμέριστη κατανόησή τους συνέβαλαν να κάνω το πρώτο βήμα μιας πρωτόγνωρης για μένα διαδρομής. Επιπλέον, δεν λησμονώ το προσωπικό της Βιβλιοθήκης του τμήματος Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και ιδίως την κυρία Σπάρταλη για την προθυμία της να με εξυπηρετήσει στην εύρεση ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τον αδερφό μου Σάββα και την μητέρα μου Ελένη αλλά και δύο αδελφικούς φίλους, τον Αντώνη και τον Αλέξανδρο εξαιτίας της πολυεπίπεδης ενθάρρυνσης και στήριξης για την εν γένει περάτωση των μεταπτυχιακών σπουδών μου.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μία λεπτομερής ανάλυση της βιογραφίας του Τίτου από τον Σουητώνιο με σκοπό να καταστούν σαφείς οι συγκλίσεις αλλά και διαφοροποιήσεις του συγκεκριμένου βίου από τους υπόλοιπους της συλλογής. Μετά από μία συνοπτική εισαγωγή για το είδος της βιογραφίας πριν τον Σουητώνιο και τη θέση του ίδιου κατόπιν σ' αυτό, ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην παρουσίαση της δομής του βίου του Τίτου στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας. Ακολουθεί η ανάλυση των επιμέρους θεματικών κατηγοριών των αυτοκρατορικών βίων και ο τρόπος ενσωμάτωσής τους στη συνολική δομή του βίου του Τίτου. Ο υφολογικός σχολιασμός που έπεται αναφέρεται στη λειτουργία των γλωσσικών επιλογών του συγγραφέα σε συνάρτηση πάντοτε με αυτές που ακολουθεί και στο υπόλοιπο έργο του. Το κεφάλαιο που αναφέρεται στην συγκριτική παρουσίαση του Τίτου στον Τάκιτο, τον Δίωνα Κάσσιο και τον Φλάβιο Ιώσηπο ολοκληρώνει το πορτρέτο του συγκεκριμένου αυτοκράτορα με βάση τις ιστοριογραφικές πηγές, ενώ στα συμπεράσματα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα πορίσματα που προκύπτουν

από την ανάλυση των προηγούμενων κεφαλαίων. Η εργασία πλαισιώνεται από την παράθεση της βιβλιογραφίας καθώς και από ευρετήρια κυρίων ονομάτων, συγγραφέων και χωρίων που απαντούν στο κείμενο.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να συμβάλει, μέσω της ανάλυσης του συγκεκριμένου βίου, στην αναθεώρηση της μονομερούς αποτίμησης του έργου του Σουητώνιου, που χαρακτηριζε για πολλές δεκαετίες την έρευνα, ξεκινώντας από το μνημειώδες έργο του F. Leo, *Die griechisch-römische Biographie* (1901). Η κύρια θέση του Leo, καρπός της προσπάθειάς του για μορφολογική κατηγοριοποίηση της αρχαίας βιογραφικής παράδοσης σε περιπατητική και αλεξανδρινή, ήταν πως ο Σουητώνιος επιχειρεί μία μείξη των δύο κατευθύνσεων, ακολουθώντας απαρέγκλιτα ένα σταθερό σχήμα στους βίους του. Η πρώτη προσπάθεια ανατροπής της θέσης αυτής έγινε μισό αιώνα αργότερα από τον Steidle (1951), ο οποίος υποστήριξε ότι το έργο του Σουητώνιου δεν είναι μόνο μία επιμελής συλλογή υλικού αλλά έχει συνειδητά λογοτεχνικές αξιώσεις. Ακολούθησαν πολλές αντικρουόμενες απόψεις υπέρ της μιας ή της άλλης θέσης, έως ότου επικράτησε η άποψη του Gugel (1977), ότι θα πρέπει να κατανοήσει κανείς τον Σουητώνιο μέσα από το ίδιο του το έργο και να συλλάβει την αρχαία βιογραφία όχι με σύγχρονα κριτήρια αλλά ως ένα είδος που υπακούει στους δικούς του ιδιαίτερους κανόνες. Νέες κατευθύνσεις στην έρευνα έδωσε, μεταξύ άλλων, η μονογραφία του Wallace-Hadrill (1983), που έστρεψε το βλέμμα στον κοινωνικό ρόλο του συγγραφέα των Καισάρων και στο κοινό του. Από τις πιο σύγχρονες μελέτες αξίζει να αναφερθεί ο συλλογικός τόμος των Power-Gibson (2014) με πολλές εναλλακτικές προσεγγίσεις για τον συγγραφέα και το έργο του.¹

Το κείμενο παρατίθεται σύμφωνα με την στερεότυπη έκδοση του M. Ihm στη σειρά Teubner (1908). Θεωρήθηκε σκόπιμο να παρατεθεί για διευκόλυνση του αναγνώστη το κείμενο και η μετάφρασή του, που αποτελεί προϊόν προσωπικής προσπάθειας και είναι όσο το δυνατόν πιστή στο κείμενο χωρίς λογοτεχνικές αξιώσεις.

¹Πρβλ. Pausch, 233-236.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η δυσκολία που εντοπίζεται στην διατύπωση ενός σαφούς ορισμού για τον όρο «Βιογραφία» έγκειται στο γεγονός ότι δεν αποτελεί ένα αμιγές και ξεκάθαρα καθορισμένο λογοτεχνικό είδος. Η πρώτη φορά που εμφανίζεται ο όρος είναι στο έργο «Βίος Ισιδώρου» του Δαμάσκιου, του τελευταίου αρχηγέτη της Ακαδημίας της Αθήνας, τον 6^ο αι. μ.Χ., ενώ το λατινικό αντίστοιχο του ελληνικού «βίος», η «vita», πρωτοεμφανίζεται στην εισαγωγή του έργου του Κορνήλιου Νέπωτα: *In hoc exponemus libro vitas excellentium imperatorum*. Βιογραφία είναι κυριολεκτικά η «περιγραφή της ζωής».² Πρώιμες μορφές της μπορούν να θεωρηθούν το εγκώμιο, οι επιτάφιοι λόγοι και το λογοτεχνικό πορτρέτο. Ωστόσο, η συγκεκριμενοποίηση του όρου επετεύχθη για πρώτη φορά με τους *Παράλληλους βίους* του Πλουτάρχου και την *Ζωή των Καισάρων* του Σουητώνιου. Πριν γίνει εκτενής αναφορά στην καθοριστική συμβολή του δεύτερου στη διαμόρφωση του βιογραφικού είδους στη Ρώμη, αξίζει μία σύντομη επισκόπηση του ελληνικού υποβάθρου και της προϋπάρχουσας ρωμαϊκής βιογραφικής παραγωγής.

Το ελληνικό υπόβαθρο

Είναι γεγονός ότι το βιογραφικό είδος δεν γεννήθηκε και δεν αναπτύχθηκε ταυτόχρονα και ομοιότροπα στην κουλτούρα όλων των οργανωμένων κοινωνιών κατά την αρχαιότητα. Στον ελλαδικό χώρο οι ένδοξες πράξεις των ηρώων (οι Αριστείες στην *Ιλιάδα*) αποτελούν συνάμα και το πρώτο υλικό της βιογραφίας.³ Σύμφωνα με μία άλλη άποψη, πρώτος βιογράφος υπήρξε ο Ηρόδοτος,⁴ ενώ έχουν αναφερθεί εξίσου ως ευρετές του είδους ο Ισοκράτης (κυρίως με το έργο του *Ευαγόρας*) και ο Ξενοφώντας (π.χ. *Αγησίλαος*, *Κύρου Παιδεία*). Ωστόσο, τα έργα των δύο αυτών συγγραφέων δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως απολύτως βιογραφικά, εφόσον κύριος στόχος τους ήταν να εγκωμιάσουν έναν μονάρχη ή να διαπαιδαγωγήσουν τον μέλλοντα διάδοχο του θρόνου. Εμφανής είναι επίσης σε αυτά η τάση προς τον ηθικό διδακτισμό που θα λάβει μόνιμο χαρακτήρα στον Πλούταρχο. Μία άλλη ομάδα βλέπει στα έργα του Πλάτωνα τις απαρχές της βιογραφίας, συνδέοντάς την με τις πολιτικές, κοινωνικές και πνευματικές συνθήκες της Αθήνας του 5^{ου} αι. π.Χ. και το ζύπνημα του ενδιαφέροντος για την ιδιαιτερότητα του ατόμου που συντελείται την εποχή αυτή.⁵ Σύμφωνα με τον Αθήναιο (xiii, 589D), ο Στησίμβροτος ο Θάσιος (5^{ος} π.Χ. αι.) έγραψε για τους

² Berchin 1, 14-21.

³ Πρβλ. Osley 7· Mess 80· Stuart 12.

⁴ Πρβλ. Homeyer (81), σε αντίθεση με τον Leo (86), που βλέπει στις αναλύσεις των λόγων του Κύρου και του Καμβύση από τον Θουκυδίδη τα πρώτα ψήγματα της βιογραφίας. Πρβλ. Lesky 956.

⁵ Πρβλ. κυρίως Dihle 55.

πολιτικούς άνδρες της εποχής του (π.χ. Θεμιστοκλή, Θουκυδίδη, Περικλή), ενώ αποσπάσματά του έχουν διασωθεί στους *Παράλληλους Βίους* του Πλουτάρχου (π.χ. *Θεμιστοκλής* 2.24).

Οι βιογραφίες των φιλοσόφων, μαζί με την παρουσίαση της διδασκαλίας τους, αποτελούν έναν σημαντικό κλάδο της ελληνικής βιογραφίας, καθώς οι φιλόσοφοι κρίνονται άξιοι μελέτης για τα διδάγματα και τον τρόπο ζωής τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Σωκράτης, για τον βίο και το έργο του οποίου αντλούμε πληροφορίες κυρίως από την πλατωνική *Απολογία* και από τα *Απομνημονεύματα* του Ξενοφώντα. Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του Αριστοτέλη και του μαθητή του Θεόφραστου και της Περιπατητικής Σχολής γενικότερα στην διαμόρφωση της βιογραφίας ως είδους. Η διερεύνηση στοιχείων του παρελθόντος, η αναφορά στους χαρακτήρες των ατόμων και η παραβολή των αρετών και των παθών τους συντέλεσαν ώστε να υπάρξει μια εσωτερική δομή στη βιογραφία. Η ιδιαιτερότητα της περιπατητικής προσέγγισης, που είναι η παρουσίαση του ανθρώπινου χαρακτήρα μέσα από τις πράξεις του, βρήκε την κύρια έκφρασή της στο έργο *βίοι ανδρών* του Αριστόξενου από τον Τάραντα. Άλλοι σημαντικοί εκπρόσωποι υπήρξαν ο Αντίγονος ο Καρύστιος (βιογραφίες φιλοσόφων), ο Έρμιππος ο Σμυρναίος (νομοθέτες, φιλόσοφοι και συγγραφείς) και τέλος ο Σάτυρος (βίοι πολιτικών και πεπαιδευμένων ανδρών).⁶

Σε αντιδιαστολή με την περιπατητική παράδοση, που πραγματευόταν σε επεξεργασμένο ύφος τους βίους πολιτικών και στρατιωτικών προσωπικοτήτων, ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά των γεγονότων, με βάση την αριστοτελική έννοια του *ήθους*, βρίσκεται, σύμφωνα με τον Leo, η αλεξανδρινή, που πραγματευόταν σε απλό ύφος τους βίους λογοτεχνών και φιλοσόφων, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάρθρωση του υλικού σε θεματικές κατηγορίες. Χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι των δύο τύπων θεωρούνται ο Πλούταρχος για τους περιπατητικούς και ο Σουητώνιος για τους αλεξανδρινούς.⁷ Στο πλαίσιο αυτό εμφανίζονται οι βίοι των λογοτεχνών σε συνάρτηση με τις εκδόσεις των έργων τους, ούτως ώστε να φανεί διαυγέστερα η σχέση μεταξύ βίου και έργου. Χαρακτηριστικό στην κατηγορία αυτή θεωρείται το έργο *Πίνακες* του Καλλιμάχου, όπου η βιογραφία του εκάστοτε συγγραφέα προτάσσεται του έργου του, για να διευκολύνει την κατανόησή του.⁸

⁶ Von Albrecht 522-524.

⁷ F. Leo, *Die griechisch-römische Biographie* (1901). Ωστόσο, οι διαφορές μεταξύ των δύο κατευθύνσεων δεν είναι τόσο απόλυτες, όπως υποστήριξε ο Leo· πρβλ. το λήμμα 'Βιογραφία και Αυτοβιογραφία' στις *Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα* (http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/istoriografia/page_013.html ημερομηνία πρόσβασης 3/6/2020).

⁸ Momigliano 13.

Η ρωμαϊκή βιογραφία πριν τον Σουητώνιο

Στην Ρώμη τα πρώτα δείγματα βιογραφίας βρίσκονται στους *tituli*, επιγραφές με συμπυκνωμένες βιογραφικές πληροφορίες στη βάση των αγαλμάτων σημαντικών ανδρών και στις *laudationes funebres*, επικήδειους λόγους, συγγενικούς με τα *εγκώμια*, που εκφωνούνταν προς τιμήν διακεκριμένων προσώπων με αναφορά στα πεπραγμένα τους αλλά και στην αριστοκρατική τους καταγωγή και στους προγόνους τους, οι οποίοι με την δράση τους είχαν αφήσει ανεξίτηλα τα ίχνη της επίδρασής τους στην ρωμαϊκή πολιτική ζωή.⁹ Γι' αυτό καθίστανται και παραδείγματα (*exempla*) προς μίμηση για τις επερχόμενες γενιές.¹⁰ Η *laudatio funebris* παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία με την βιογραφία, με την διαφορά ότι είναι πιο μονομερής, καθώς παρουσιάζει μόνο τα θετικά σημεία του αποθανόντος, σύμφωνα άλλωστε και με τη ρήση του Διογένη Λαέρτιου (1.70): *τὸν τεθνηκότα μὴ κακολογεῖν*. Ωστόσο, ακόμη και αυτό το καθαρά ρωμαϊκό προϊόν δεν είναι απαλλαγμένο από την ελληνιστική επίδραση, που στρέφει το ενδιαφέρον στην μεμονωμένη προσωπικότητα.

Ο πρώτος Ρωμαίος που μεταφυτεύει την ελληνιστική βιογραφία σε ρωμαϊκό έδαφος είναι ο πολυμαθής Βάρρων (M. Terentius Varro), του οποίου το έργο *Origines* έχει δυστυχώς χαθεί. Το ίδιο συνέβη και με τα βιογραφικά έργα του Σάντρα (Santra) και του Υγίνου, του απελεύθερου υπεύθυνου της βιβλιοθήκης του Αυγούστου. Ο συγγραφέας που έθεσε τις βάσεις της ρωμαϊκής λογοτεχνικής βιογραφίας είναι ο Cornelius Nepos (100-25 π.Χ.) με το έργο του *De viris illustribus*, όπου αντιπαραβάλλει τις βιογραφίες Ρωμαίων και ξένων πολιτικών προσώπων αλλά και φιλοσόφων, λογοτεχνών και ρητόρων, αντικατοπτρίζοντας τον συγκερασμό του ελληνικού πνεύματος με την ρωμαϊκή παράδοση. Ανάλογη αντιπαραβολή Ρωμαίων και Ελλήνων συναντάμε στον *Brutus* του Κικέρωνα, μία ενδελεχή ιστορική επισκόπηση της ρωμαϊκής ρητορείας με αρκετά βιογραφικά στοιχεία, που ωστόσο δεν επαρκούν για να κατατάξουν το έργο στα αμιγώς βιογραφικά έργα. Εντελώς ιδιόμορφη είναι η περίπτωση του *Agricola*, ενός βιογραφικού έργου για την ζωή του πεθερού του Τάκιτου, με πολλά στοιχεία από την *laudatio funebris* αλλά και από τον χώρο της ιστοριογραφίας και της εθνογεωγραφίας.¹¹

Η ρωμαϊκή αυτοβιογραφία, τέλος, εκπροσωπείται με τα *Απομνημονεύματα Περί του Γαλατικού Πολέμου* του Ιουλίου Καίσαρα, όπου μέσα από την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων ο συγγραφέας προβαίνει σε μία συγκεκριμένη ανασκόπηση της στρατιωτικής του πορείας, ενώ τα *Res gestae* του Αυγούστου αποτελούν ένα εξίσου σημαντικό τεκμήριο της ρωμαϊκής αυτοβιογραφίας με μία πολύ ενδιαφέρουσα μείξη των ειδών.

⁹ Von Albrecht 525.

¹⁰ Hägg 187-188.

¹¹ Περισσότερα για την ειδολογική κατάταξη του έργου βλ. στην εισαγωγή της σχολιασμένης έκδοσης από τους Woodman και Kraus 25-30.

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΗΤΩΝΙΟΥ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οι *Βίοι των Καισάρων* αποτελούν το αδιαμφισβήτητο κλασικό δείγμα της ρωμαϊκής βιογραφίας.¹² Η κατάταξή τους σ' αυτό το λογοτεχνικό είδος δεν έχει αμφισβητηθεί ποτέ. Έχουν ωστόσο διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις αναφορικά με την μορφή του έργου, καθώς και για τη σχέση του με την ιστοριογραφία.¹³ Από την προγενέστερη ρωμαϊκή βιογραφική παράδοση, το έργο του Νέπωτα είναι αυτό που παρουσιάζει τα περισσότερα σημεία επαφής με το έργο του Σουητώνιου.¹⁴ Ιδιαίτερα η *vita* του Αττικού με τον διαχωρισμό μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου βίου αλλά και με μία σειρά μεμονωμένων χαρακτηριστικών του βιογραφούμενου προσώπου παραπέμπει σε μεγάλο βαθμό στο έργο του Σουητώνιου.¹⁵

Η περίοδος των ελληνιστικών βασιλείων πρόσφερε τις κατάλληλες συνθήκες γένεσης της βιογραφίας, καθώς το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε στην μορφή, τον χαρακτήρα και τις αποφάσεις του ενός και στην εξιστόρηση των κατορθωμάτων του. Η τακτική αυτή εξακολούθησε να υφίσταται στους αυτοκρατορικούς χρόνους και στο πλαίσιο αυτό ο Σουητώνιος (70-140 μ.Χ.) δημιούργησε το δικό του ξεχωριστό είδος, όπου μέσα από τις βιογραφίες δώδεκα αυτοκρατόρων παρουσίασε σε χρονολογική σειρά την ιστορία μιας ολόκληρης εποχής. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι έγραψε ιστορία, καθώς δεν ενδιαφέρεται τόσο για την εξακρίβωση της ιστορικής αλήθειας, όσο να δώσει μία ολοκληρωμένη εικόνα όλων των εκφάνσεων του δημόσιου και ιδιωτικού βίου των αυτοκρατόρων, σύμφωνα με το πνεύμα της εποχής του.

Η οριοθέτηση μεταξύ ιστορίας και βιογραφίας υπήρξε προβληματική ήδη από την αρχαιότητα. Ο Πλούταρχος αναφέρει χαρακτηριστικά στον βίο του Αλεξάνδρου (1.2): *οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους*. Σε άλλο σημείο του έργου του (*Πομπ.* 8) αναφέρει ότι η *ἱστορία* ασχολείται με τις *πράξεις* των ανθρώπων, ενώ ο *βίος* με το *ἦθος* τους. Η εξιστόρηση επομένως των ιστορικών γεγονότων δεν είναι ο κύριος στόχος της συγγραφής αλλά το μέσο για την παρουσίαση του χαρακτήρα των βιογραφούμενων προσώπων. Δυστυχώς δεν μας έχει σωθεί το προοίμιο των αυτοκρατορικών βίων του Σουητώνιου, όπου παραδοσιακά θα περίμενε κανείς τις προγραμματικές του δηλώσεις για την ειδολογική τοποθέτηση του έργου του.

¹² Hägg 188.

¹³ Ο Stuart (228 κ.εξ.) το τοποθετεί στην παράδοση του ελληνικού εγκωμίου, ενώ ο Steidle (140) το χαρακτηρίζει ως πολιτική βιογραφία που δεν εντάσσεται σε καμία προγενέστερη παράδοση. Πιο πειστική φαίνεται η άποψη του Gugel (144 και 152), που θεωρεί το έργο έναν συνδυασμό βιογραφίας και ιστοριογραφίας, καταλήγοντας στον χαρακτηρισμό 'ιστορική βιογραφία'.

¹⁴ Πρβλ. Steidle 150 κ.εξ.

¹⁵ Πρβλ. ενδεικτικά την σύγκριση των παραγράφων 25, 13 και 5 από τον βίο του Αττικού με τα ακόλουθα αποσπάσματα από τον Σουητώνιο: *Αύγ.* 76 κ.εξ., *Γάιος* 52 και *Κλαύδ.* 32 κ.εξ.

Θεμελιώδους σημασίας για την ποιότητα και την αξιοπιστία του έργου αποτέλεσε η τοποθέτηση του Σουητώνιου στα αξιώματα *ab epistulis*, *a studiis* και *a bibliothecis* επί Τραϊανού και Αδριανού, που του επέτρεπαν την άμεση πρόσβαση στα αυτοκρατορικά αρχεία καθώς και στην προσωπική αλληλογραφία του αυτοκράτορα.¹⁶ Η εντατική του ενασχόληση με το αρχειακό υλικό που είχε στη διάθεσή του υποδηλώνεται μέσα από το πλήθος των λεπτομερειών που συναντά κανείς σε κάθε σελίδα των αυτοκρατορικών βίων. Παράλληλα μαρτυρεί την σύνταξη του έργου κατά την περίοδο που ο Σουητώνιος υπηρετούσε ακόμη στο αυτοκρατορικό παλάτι, δηλ. πριν το 119 μ.Χ. Η υποχώρηση της τεκμηρίωσης με βάση τα αρχεία και τις επιστολές στους τελευταίους βίους της συλλογής (από τον Γάλβα μέχρι τον Δομιτιανό, άρα και στην περίπτωση του Τίτου) συνδέεται με την απομάκρυνσή του από την θέση του αυτοκρατορικού γραμματέα και την απαγόρευση της πρόσβασης στα αρχεία του κράτους.¹⁷ Η χρήση του αρχειακού υλικού προσδίδει σε κάθε περίπτωση μεγάλη αξία στο έργο, καθώς το καθιστά μία σημαντική ιστορική πηγή για την αυτοκρατορική εποχή. Ωστόσο, η πληθωρική χρήση του ανεκδοτολογικού υλικού συνιστά προσοχή στην αποτίμησή του και αποτελεί γενικά ένα βασικό σημείο της κριτικής που ασκήθηκε στον Σουητώνιο.

Αναφορικά με τον τρόπο εργασίας και την μορφή των αυτοκρατορικών βίων, καθοριστική υπήρξε η συμβολή του Leo, ο οποίος υποστήριξε ότι ο Σουητώνιος ακολουθεί την αλεξανδρινή βιογραφική παράδοση, που δεν λαμβάνει υπόψιν την χρονολογική σειρά των γεγονότων αλλά κατανέμει το υλικό σε θεματικές κατηγορίες, κάτι που δηλώνει και ο ίδιος ο Σουητώνιος στο βίο του Αυγούστου (§9): *proposita vitae eius velut summa parte singillatim neque per tempora sed per species exequar*. Σύμφωνα πάντα με τον Leo, το σχήμα που ακολουθείται στους βίους, με τις διαφοροποιήσεις που υπαγορεύονται από την προσωπικότητα του εκάστοτε αυτοκράτορα, έχει ως ακολούθως: «Όνομα, πράξεις, τρόπος ζωής, θάνατος».¹⁸ Η κριτική που ασκήθηκε σε αυτή τη μέθοδο¹⁹ εδράζεται στο ότι μία τέτοια τεχνική προϋποθέτει γενικεύσεις, παράλειψη σημαντικών παραλλαγών του υλικού των πηγών, παραμέληση των ιστορικών συμφραζομένων, αυθαίρετη στρογγυλοποίηση των γεγονότων, και μία γενικότερη έλλειψη ενότητας στην όλη δόμηση του βίου. Η ανάλυση της βιογραφίας του Τίτου που ακολουθεί αποδεικνύει πως υπάρχουν εξαιρέσεις και πως το σχήμα αυτό δεν τηρείται απαρέγκλιτα σε όλους τους βίους της συλλογής.

Πέρα από οποιαδήποτε κριτική, το έργο του Σουητώνιου απόλαυσε μία εξαιρετική δημοτικότητα, γεγονός που οφείλεται στο ότι ανταποκρίθηκε στο πνεύμα μιας εποχής, όπου ο αυτοκράτορας ήταν η κεντρική μορφή του

¹⁶Για τις αρμοδιότητες που συνδέονταν με τα αξιώματα αυτά βλ. van't Dack.

¹⁷Πρβλ. Townend (1959) 286.

¹⁸Leo 2 κ.εξ.

¹⁹Πρβλ. ενδεικτικά Flach 285, ο οποίος την ονόμασε Zettelkastenverfahren (μέθοδο αποδελτίωσης). Ο ίδιος, ωστόσο, αναγνωρίζει στον Σουητώνιο μία κριτική αποτίμηση των πηγών, που ανταποκρίνεται πλήρως στο νηφάλιο και ανεπιτήδετο ύφος του.

κοινωνικού και πολιτικού γίνεσθαι και οποιαδήποτε πληροφορία σχετική με τον τρόπο ζωής του, τις συνήθειές του και την γενικότερη υπόστασή του προκαλούσε μεγάλο ενδιαφέρον. Ο Σουητώνιος πέτυχε να καλύψει αυτή την δίψα για πληροφόρηση του αναγνωστικού του κοινού διανθίζοντας τα ιστορικά γεγονότα με αυλικά κουτσομπολιά, χωρίς, ωστόσο, να απομακρύνεται ποτέ από τον βασικό του στόχο, που ήταν η ηθικοδιδασκτική αποτίμηση των αυτοκρατορικών πεπραγμένων. Αυτή η ηθική παράμετρος του έργου του εξηγεί και την έμφαση που αποδίδει στην παρουσίαση των *vitia* και *virtutes*, που δεν λείπει από την βιογραφία κανενός αυτοκράτορα, μία παράμετρος που έρχεται επίσης σε αντίθεση με ορισμένες από τις σύγχρονες αντιλήψεις περί βιογραφίας.²⁰

²⁰ Πρβλ. ενδεικτικά Lee και Kendall.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- I. Titus, cognomine paterno, amor ac deliciae generis humani - tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii vel artis vel fortunae superfuit, et, quod difficillimum est, in imperio, quando privatus atque etiam sub patre principe ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit - natus est III. Kal. Ian. insigni anno Gaiana nece, prope Septizonium sordidis aedibus cubiculo vero perparvo et obscuro, nam manet adhuc et ostenditur;

Ο Τίτος, με το ίδιο πατρικό επώνυμο, αγάπη και απόλαυση του ανθρώπινου γένους - τόσο πολύ ήταν προικισμένος σε χαρακτήρα, μόρφωση και τύχη, ώστε να κερδίζει την συμπάθεια όλων, και το δυσκολότερο όλων, ενώ ήταν αυτοκράτορας· γιατί, και σαν ιδιώτης και όταν κυβερνούσε ο πατέρας του, δεν απέφυγε το μίσος και τη δημόσια αποδοκιμασία - γεννήθηκε την τρίτη ημέρα πριν από τις Καλένδες του Ιανουαρίου, την περίφημη εκείνη χρονιά που πέθανε ο Γάιος (Καλιγούλας), σε ένα ευτελές σπίτι κοντά στο Σεπτιζώνιο, σε ένα πολύ μικρό και σκοτεινό δωμάτιο, που σώζεται μέχρι και σήμερα και το δείχνουν.

- II. educatus in aula cum Britannico simul ac paribus disciplinis et apud eosdem magistros institutus. quo quidem tempore aiunt metoposcopum a Narcisso Claudi liberto adhibitum, ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse illud quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope astabat, utique imperaturum. erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque iuxta cubans gustasse credatur gravique morbo adflictatus diu. quorum omnium mox memor statum ei auream in Palatio posuit et alteram ex ebore equestrem, quae circensi pompa hodieque praefertur, dedicavit prosecutusque est.

Εκπαιδεύτηκε στην αυλή μαζί με τον Βρεταννικό, και πήρε την ίδια μόρφωση, κοντά στους ίδιους δασκάλους. Εκείνη την εποχή λένε ότι ένας φυσιογνωμιστής, καλεσμένος από τον Νάρκισσο, τον απελεύθερο του Κλαύδιου, για να παρατηρήσει τον Βρεταννικό, επιβεβαίωσε αταλάντευτα ότι εκείνος πράγματι δεν θα γινόταν με κανέναν τρόπο αυτοκράτορας, αλλά επιπλέον θα γινόταν ο Τίτος, ο οποίος στεκόταν τότε δίπλα του. Και πραγματικά ήταν τόσο στενοί φίλοι, ώστε πιστευόταν ότι από το ποτό που ήπια και πέθανε ο Βρεταννικός, είχε

δοκιμάσει και ο Τίτος, που ήταν ξαπλωμένος δίπλα του, και ταλαιπωρήθηκε για πολύν καιρό από βαριά ασθένεια. Αργότερα, έχοντας όλα αυτά στη μνήμη του, του έστησε χρυσό άγαλμα στο παλάτι και του αφιέρωσε, προπέμποντάς το, ένα άλλο έφιππο από ελεφαντόδοντο, το οποίο ακόμα και σήμερα περιφέρεται στην πομπή του Ιπποδρόμου.

III. In puero statim corporis animique dotes explenduerunt, magisque ac magis deinceps per aetatis gradus: forma egregia et cui non minus auctoritatis inesset quam gratiae, praecipuum robur, quanquam neque procera statura et ventre paulo proiectiore; memoria[e] singularis, docilitas ad omnis fere tum belli tum pacis artes. (2) armorum et equitandi peritissimus, Latine Graeceque vel in orando vel in fingendis roematibus promptus et facilis ad extemporalitatem usque; sed ne musicae quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret iucunde scienterque. e pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum iocumque certantem, imitarique chirographa quaecumque vidisset, ac saepe profiteri maximum falsarium esse potuisse.

Στην παιδική του ηλικία ήδη τα χαρίσματα του σώματος και της ψυχής του έλαμπαν, και κατόπιν, στα (διάφορα) στάδια της ηλικίας του, (έλαμπαν) όλο και περισσότερο. Η μορφή του ήταν εξαιρετική και απέπνεε εξίσου κύρος και χάρη, η δύναμή του ήταν εξαιρετική, αν και όχι ψηλός και με κάπως προτεταμένη κοιλιά. Η μνήμη του ήταν μοναδική και η ευμάθειά του σε όλες σχεδόν τις τέχνες τόσο του πολέμου όσο και της ειρήνης. (2) Ήταν εμπειρότατος στα όπλα και στο να ιππεύει, ικανός στα Λατινικά και τα Ελληνικά, είτε στον προφορικό λόγο είτε στο να συνθέτει ποιήματα, και είχε πάντα ευχέρεια στο να αυτοσχεδιάζει. Αλλά ούτε στην μουσική ήταν άτεχνος, γιατί τραγουδούσε και έπαιζε την κιθάρα ευχάριστα και με γνώση. Πληροφορήθηκα από πολλούς ότι συνήθιζε να γράφει στενογραφικά με μεγάλη ταχύτητα, να συναγωνίζεται χάριν παιδιάς και αστείου τους γραμματείς του και να μιμείται το γραφικό χαρακτήρα που κάθε φορά έβλεπε, και συχνά να ομολογεί ότι μπορούσε να είναι ο μεγαλύτερος πλαστογράφος.

IV. Tribunus militum et in Germania et in Britannia meruit summa[e] industriae nec minore modestiae[t] fama, sicut apparet statuarum et

imaginum eius multitudine ac titulis per utramque provinciam. (2) Post stipendia foro operam dedit honestam magis quam assiduam, eodemque tempore Arrecinam Tertullam, patre eq. R. sed praefecto quondam praetorianarum cohortium, duxit uxorem et in defunctae locum Marciam Furnillam splendidi generis; cum qua sublata filia divortium fecit. (3) Ex quaesturae deinde honore legioni praepositus Tarichaeas et Gamalam urbes Iudaeae validissimas in potestatem redegit, equo quadam acie sub feminibus amisso alteroque inscenso, cuius rector circa se dimicans occubuerat.

Υπηρέτησε ως χιλίαρχος στην Γερμανία και στην Βρετανία και (απέκτησε) φήμη τόσο για την φιλοπονία του όσο και για την εγκράτειά του, όπως φαίνεται από το πλήθος των αγαλμάτων και των εικόνων του αλλά και από τις επιγραφές και στις δύο επαρχίες. (2) Μετά τη στρατιωτική του θητεία, ρητόρευε στην Αγορά, περισσότερο για την δόξα παρά ως επάγγελμα και την ίδια εποχή νυμφεύθηκε την Αρρεκίνα Τερτούλλα, της οποίας ο πατέρας ήταν Ρωμαίος ιππέας και ήταν κάποτε διοικητής των πραιτοριανών κοόρτεων και όταν αυτή πέθανε, (νυμφεύθηκε) την Μαρκία Φουρνίλλα, καταγόμενη από εξαιρετική γενιά, από την οποία χώρισε, όταν του γέννησε κόρη. (3) Έπειτα, μετά την λήξη της θητείας του ως ταμία, τέθηκε επικεφαλής λεγεώνας (67 μ.Χ.), κατέλαβε την Ταριχέα και τα Γάμαλα, ισχυρότατες πόλεις της Ιουδαίας, όπου σε κάποια μάχη σκοτώθηκε το άλογό του κάτω από τα πόδια του και πήδησε σε άλλο, του οποίου ο αναβάτης, ενώ αγωνιζόταν κοντά του, είχε σκοτωθεί.

- V. Galba mox tenente rem p. missus ad gratulandum, quaqua iret convertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur. sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redit ex itinere, aditoque Paphiae Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est. (2) cuius brevi compos et ad perdomandam Iudaeam relictus, novissima Hierosolymorum oppugnatione duodecim propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus, cepitque ea natali filiae suae tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione imperatorem eum consalutaverint et subinde decedentem provincia detinuerint, suppliciter nec non et minaciter efflagitantes, aut remaneret aut secum omnis pariter abduceret. (3) unde nata suspicio est, quasi desciscere a patre Orientisque sibi regnum vindicare temptasset; quam suspicionem auxit, postquam Alexandriam petens in consecrando apud Memphim bove Apide diadema gestavit, de more quidem rituque priscae religionis; sed non deerant qui sequius interpretarentur. quare festinans in Italiam,

cum Regium, dein Puteolos oneraria nave appulisset, Romam inde contendit expeditissimus inopinantique patri, velut arguens rumorum de se temeritatem: veni, inquit, pater, veni.

Κατόπιν, όταν ο Γάλβας απέκτησε την εξουσία, εστάλη (ο Τίτος) για να τον συγχαρεί, και όπου κι αν πήγαινε, προκαλούσε την προσοχή των ανθρώπων σαν να είχε κληθεί για να υιοθετηθεί (από τον Γάλβα). Αλλά, όταν αντιλήφθηκε ότι όλα είχαν αναταραχθεί ξανά, επέστρεψε και αφού επισκέφθηκε το μαντείο της Παφίας Αφροδίτης, καθώς την συμβουλευόταν για το θαλάσσιο ταξίδι, επιβεβαιώθηκε η ελπίδα του για την εξουσία. (2) Αφού το πέτυχε αυτό σύντομα, έμεινε στην Ιουδαία για να ολοκληρώσει την κατάκτησή της και στην τελευταία πολιορκία των Ιεροσολύμων σκότωσε δώδεκα υπερασπιστές τους με ισάριθμα χτυπήματα βελών και κατέλαβε την πόλη την ημέρα που είχε τα γενέθλιά της η κόρη του, με τέτοια χαρά και αφοσίωση των στρατιωτών, ώστε την ώρα που τον συνέχαιραν, τον χαιρέτισαν ως αυτοκράτορα και όταν έφευγε από την επαρχία, επανειλημμένα τον σταμάτησαν ζητώντας του ικετευτικά αλλά και απειλητικά, είτε να παραμείνει, είτε να τους πάρει όλους μαζί του. (3) Από αυτό γεννήθηκε η υποψία ότι τάχα είχε αποπειραθεί να αποσκιρτήσει από τον πατέρα του και να διεκδικήσει για τον εαυτό του το βασίλειο της Ανατολής. Αύξησε αυτήν την υποψία, αφού, πηγαίνοντας στην Αλεξάνδρεια και ενώ τελούσε θυσία στον ταύρο Άπη κοντά στην Μέμφιδα, φόρεσε το διάδημα, σύμφωνα με κάποιο τελετουργικό έθιμο της αρχαίας θρησκείας. Αλλά δεν έλειψαν αυτοί που έδωσαν διαφορετική ερμηνεία. Γι' αυτό σπεύδοντας να γυρίσει στην Ιταλία, αφού έφτασε με ένα φορτηγό πλοίο πρώτα στο Ρήγιο και έπειτα στους Πουτεόλους, κατέπλευσε από εκεί ταχύτατα στην Ρώμη και είπε στον έκπληκτο πατέρα του, σαν να ήθελε να διαψεύσει τις φήμες για τον εαυτό του: ήρθα, πατέρα, ήρθα.

- VI. Neque ex eo destitit participem atque etiam tutorem imperii agere. Triumphavit cum patre censuramque gessit una, eidem collega et in tribunicia potestate et in septem consulatibus fuit; receptaque ad se prope omnium officiorum cura, cum patris nomine et epistulas ipse dictaret et edicta conscriberet orationesque in senatu recitaret etiam quaestoris vice, praefecturam quoque praetori suscepit numquam ad id tempus nisi ab eq. R. administratam, egitque aliquanto incivilius et violentius, siquidem suspectissimum quemque sibi summissis qui per

theatra et castra quasi consensu ad poenam deposcerent, haud cunctanter oppressit. (2) in his Aulum Caecinam consularem vocatum ad cenam ac vixdum triclinio egressum confodi iussit, sane urgente discrimine, cum etiam chirographum eius praeparatae apud milites contionis deprehendisset. quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad praesens plurimum contraxit invidiae, ut non temere quis tam adverso rumore magisque invitis omnibus transierit ad principatum.

Από τότε και μετά δεν έπαψε να συμμετέχει και να προστατεύει την μοναρχία. Τέλεσε θρίαμβο μαζί με τον πατέρα του και άσκησε μαζί του το αξίωμα του τιμητή, ήταν συνάρχοντάς του και στην δημαρχία και στις επτά υπατείες του. Και αφού ανέλαβε τη φροντίδα σχεδόν όλων των αξιωμάτων, υπαγόρευε ο ίδιος τις επιστολές και συνέτασσε τα διατάγματα στο όνομα του πατέρα του, διάβαζε τους λόγους στην σύγκλητο στη θέση του ταμία, αποδέχτηκε, επιπλέον, το αξίωμα του διοικητή της πραιτοριανής φρουράς, που μέχρι εκείνη την εποχή το αναλάμβαναν Ρωμαίοι ιππείς· στην θέση αυτή έδρασε κάπως ωμά και βίαια. Αν του φαινόταν κάποιος πάρα πολύ ύποπτος, αφού έστελνε ανθρώπους του στα θέατρα και στα στρατόπεδα να ζητήσουν να τον τιμωρήσουν σχεδόν με την συγκατάθεση όλων, τον εξουδετέρωνε χωρίς να καθυστερεί. (2) Ανάμεσά τους και τον Αύλο Καικίνα, πρώην ύπατο, που τον κάλεσε σε γεύμα και πριν βγει από την τραπεζαρία, διέταξε να τον μαχαιρώσουν, καθώς ο κίνδυνος πράγματι πίεζε, γιατί είχε πιάσει ένα χειρόγραφο που (ο Καικίνας) είχε προετοιμάσει να εκφωνήσει στους στρατιώτες. Με αυτή την συμπεριφορά, ενώ πρόσεχε αρκετά για τη μελλοντική του ασφάλεια, ταυτόχρονα προκαλούσε το μίσος πολλών, ώστε κανείς ίσως δεν έγινε αυτοκράτορας με μια τόσο κακή φήμη και ενάντια στη θέληση όλων.

- VII. Praeter saevitiam suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comisationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet; nec minus libido propter exoletorum et spadonum greges propterque insignem reginae Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur; suspecta rapacitas, quod constabat in contionibus patris nundinari praemiarique solitum; denique propalam alium Neronem et opinabantur et praedicabant. at illi ea fama pro bono cessit conversaque est in maximas laudes neque vitio ullo reperto et contra virtutibus summis. (2) Convivia instituit iucunda magis quam profusa. amicos elegit, quibus etiam post eum principes ut et sibi et rei p. necessariis adquieverunt praecipueque sunt usi. Berenicen statim ab

urbe dimisit invitus invitam. quosdam e gratissimis delicatorum quanquam tam artifices saltationis, ut mox scaenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare omnino in publico coetu supersedit. (3) Nulli civium quicquam ademit; abstinuit alieno, ut si quis umquam; ac ne concessas quidem ac solitas conlationes recepit. et tamen nemine ante se munificentia minor, amphitheatro dedicato thermisque iuxta cele[b]riter extractis munus edidit apparatissimum largissimumque; dedit et navale proelium in veteri naumachia, ibidem et gladiatores atque uno die quinque milia omne genus ferarum.

Εκτός από την σκληρότητα, τον υποπτεύονταν και για τρυφηλότητα, γιατί επέκτεινε τα όργια ως τα μεσάνυχτα μαζί με τους πιο ακραίους από τους φίλους του. Και δεν ήταν μικρότερη η ακολασία του εξαιτίας του κοπαδιού των έκφυλων και των ευνούχων και εξαιτίας του περίφημου δεσμού του με την βασίλισσα Βερενίκη, στην οποία φέρεται να είχε υποσχεθεί και γάμο. Τον υποπτεύονταν και για αρπακτικότητα, γιατί ήταν γνωστό ότι στις ανακρίσεις του πατέρα του συνήθιζε να πουλάει τις δίκες και να χρηματίζεται. Και τελικά, στα φανερά όλοι τον νόμιζαν και τον ονόμαζαν νέο Νέρωνα. Ωστόσο, αυτή η φήμη τού γύρισε σε καλό και μετατράπηκε σε μέγιστους επαίνους, αφού δεν του έβρισκαν κανένα ελάττωμα, αλλά αντίθετα υπέρτατες αρετές. (2) Οργάνωνε συμπόσια ευχάριστα περισσότερο παρά δαπανηρά. Διάλεγε τους φίλους του, στους οποίους και οι κατοπινοί αυτοκράτορες έδειξαν εμπιστοσύνη και τους χρησιμοποίησαν δεόντως καθώς ήταν απαραίτητοι για τους ίδιους και την πολιτεία. Την Βερενίκη την έδιωξε αμέσως, παρά την δική του και την δική της θέληση. Μερικούς από τους πιο αγαπητούς του ευνοούμενους, παρόλο που ήταν δεξιοτέχνες χορευτές, ώστε αργότερα να κατακτήσουν την σκηνή, έπαψε όχι μόνο να τους υποστηρίζει απλόχερα, αλλά και να παρακολουθεί γενικά τις δημόσιες παραστάσεις τους. (3) Από κανέναν πολίτη δεν αφαίρεσε τίποτα. Έμεινε μακριά, όπως κανείς άλλος, από τα αγαθά του άλλου και δεν αποδέχθηκε ούτε τις νόμιμες και καθιερωμένες εισφορές. Παρόλα αυτά δεν υστέρησε από κανέναν προηγούμενό του σε γενναιοδωρία· στα εγκαίνια του αμφιθεάτρου του και των λουτρών που κατασκευάστηκαν εσπευσμένα κοντά σ' αυτό, διοργάνωσε ένα πολυτελέστατο και δαπανηρό δημόσιο θέαμα. Διοργάνωσε επίσης μία ναυμαχία, κατά το αρχαίο πρότυπο, στο ίδιο μέρος, και (εμφάνισε) μονομάχους και σε μία μόνο ημέρα πέντε χιλιάδες άγρια ζώα κάθε είδους.

VIII. Natura autem benevolentissimus, cum ex instituto Tiberi omnes dehinc Caesares beneficia a superioribus concessa principibus aliter <rata> non haberent, quam si eadem isdem et ipsi dedissent, primus praeterita omnia uno confirmavit edicto nec a se peti passus est. in ceteris vero desideriis hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret; quin et admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur quam praestare posset, non oportere ait quemquam a sermone principis tristem discedere; atque etiam recordatus quondam super cenam, quod nihil cuiquam toto die praestitisset, memorabilem illam meritoque laudatam vocem edidit: amici, diem perdidit. (2) Populum in primis universum tanta per omnis occasiones comitate tractavit, ut proposito gladiatorio munere, non ad suum, sed ad spectantium arbitrium editurum se professus sit; et plane ita fecit. nam neque negavit quicquam petentibus et ut quae vellent peterent ultro adhortatus est. quin et studium armaturae Thraecum prae se ferens saepe cum populo et voce et gestu ut fautor cavillatus est, verum maiestate salva nec minus aequitate. ne quid popularitatis praetermitteret, nonnumquam in thermis suis admissa plebe lavit. (3) Quaedam sub eo fortuita ac tristia acciderunt, ut conflagratio Vesuvii montis in Campania, et incendium Romae per triduum totidemque noctes, item pestilentia quanta non temere alias. in iis tot adversis ac talibus non modo principis sollicitudinem sed et parentis affectum unicum praestitit, nunc consolando per edicta, nunc opitulando quatenus suppeteret facultas. (4) curatores restituendae Campaniae e consularium numero sorte duxit; bona oppressorum in Vesuvio, quorum heredes non extabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. urbis incendio nihil publice nisi perisse testatus, cuncta praetoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinavit praeposuitque compluris ex equestri ordine, quo quaeque maturius peragerentur. medendae valitudini leniendisque morbis nullam divinam humanamque opem non adhibuit inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere. (5) Inter adversa temporum et delatores amendatoresque erant ex licentia veteri. hos assidue in foro flagellis ac fustibus caesos ac novissime traductos per amphitheatri harenam partim subici ac venire imperavit, partim in asperrimas insularum avehi. Utque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coerceret, vetuit inter cetera de eadem re pluribus legibus agi quaerive de cuiusquam defunctorum statu ultra certos annos.

Από την φύση του ευμενέστατος, ενώ όλοι οι μεταγενέστεροι Καίσαρες, σύμφωνα με την παράδοση του Τιβέριου, δεν επικύρωναν

ευεργετήματα, που είχαν παραχωρηθεί από προηγούμενους αυτοκράτορες, εκτός αν τα είχαν δώσει και αυτοί στα ίδια άτομα, πρώτος επικύρωσε όλα τα προηγούμενα με ένα μόνο διάταγμα χωρίς να περιμένει να του το ζητήσουν. Σχετικά με τα υπόλοιπα αιτήματα των ανθρώπων όμως, τηρούσε απαρέγκλιτα την στάση να μην αφήνει κανέναν να φεύγει χωρίς ελπίδα. Ακόμα και όταν οι δικοί του παρατήρησαν ότι υποσχόταν περισσότερα από όσα μπορούσε να πραγματοποιήσει, απαντούσε ότι κανείς δεν πρέπει να φεύγει λυπημένος ύστερα από μία συνομιλία με τον αυτοκράτορα. Και όταν κάποτε θυμήθηκε στο βραδινό του ότι όλη την ημέρα δεν είχε παραχωρήσει τίποτα σε κανέναν, πρόφερε εκείνα τα αξιομνημόνευτα και αξιέπαινα λόγια: «Φίλοι μου, έχασα την ημέρα μου». (2) Πρωτίστως κυβερνούσε το σύνολο του λαού, σε όλες τις περιπτώσεις, με τέτοια αβρότητα, ώστε σε κάποιο μονομαχικό αγώνα, υποσχέθηκε ότι δεν θα έκανε τους αγώνες κατά την δική του επιθυμία, αλλά σύμφωνα με την θέληση των θεατών, και έτσι ακριβώς έπραξε. Διότι όχι μόνο δεν αρνήθηκε κάτι από αυτούς που ζητούσαν, αλλά και τους ενθάρρυνε να ζητήσουν αυτά που ήθελαν. Και ακόμα, καθώς προτιμούσε τους θράκες μονομάχους, συχνά, πείραζε το λαό, ως (δήθεν) προστάτης τους, με λόγια και με χειρονομίες, διατηρώντας όμως την αξιοπρέπεια και την δικαιοσύνη του. Και για να μην χάσει τίποτα από τη δημοτικότητά του, έπαιρνε το μπάνιο του κάποτε στα λουτρά του, αφήνοντας τον κόσμο να μπαίνει μέσα σε αυτά. (3) Στα χρόνια της κυβέρνησής του συνέβησαν κάποια τυχαία και θλιβερά γεγονότα, όπως η έκρηξη του Βεζούβιου ηφαιστείου στην Καμπανία και μια πυρκαγιά της Ρώμης, που κράτησε τρεις μέρες και άλλες τόσες νύχτες, και επιπλέον ένας λοιμός, που όμοιός του δεν έτυχε να συμβεί άλλοτε. Σε αυτές τις τόσο πολλές και τέτοιες αντιξοότητες, επέδειξε όχι μόνο την έγνοια του αυτοκράτορα, αλλά και μοναδικό πατρικό συναίσθημα, άλλοτε παρηγορώντας με τα διατάγματά του και άλλοτε βοηθώντας όσο του επέτρεπαν οι δυνάμεις του. (4) Διόρισε με κλήρωση έναν αριθμό επιτρόπων από τους τέως υπάτους για την αποκατάσταση της Καμπανίας. Μοίρασε τις περιουσίες όσων χάθηκαν από την έκρηξη του Βεζούβιου, χωρίς να αφήσουν κληρονόμους, για την ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων πολιτειών. Στην πυρκαγιά της Ρώμης, δεν δήλωσε τίποτα δημοσίως παρά μόνο ότι καταστράφηκε (ο ίδιος), αφιέρωσε στα μνημεία και στα ιερά όλα τα στολίδια των επαύλεών του και έβαλε υπεύθυνους πολλούς από την τάξη των ιππέων, για να διεκπεραιωθούν όλα γρήγορα. Για να θεραπεύσει την επιδημία και να μετριάσει την ασθένεια, χρησιμοποίησε κάθε θεία και ανθρώπινη βοήθεια, αφού αναζήτησε κάθε είδους θυσίες και φάρμακα. (5) Ανάμεσα στις

αντιξοότητες της εποχής υπήρχαν οι καταδότες και οι εξαγοραστές τους, ως αποτέλεσμα μιας παλαιότερης ανοχής. Αυτούς, αφού τους χτύπησε ασταμάτητα με μαστίγια και ρόπαλα μέσα στην αγορά και τους έσειρε κατόπιν στην αρένα του αμφιθεάτρου, διέταξε ένα μέρος από αυτούς να εκτεθούν και να πουληθούν και ένα άλλο μέρος να μεταφερθεί στα πιο άγρια νησιά. Και για να αποτρέψει μόνιμα όσους θα τολμούσαν κάποτε να κάνουν παρόμοια, απαγόρευσε μεταξύ άλλων να δικάζεται κανείς με βάση περισσότερους (του ενός) νόμους για το ίδιο πράγμα και να γίνεται έρευνα για την νομική υπόσταση κάποιου νεκρού μετά την πάροδο ορισμένων χρόνων.

- IX. Pontificatum maximum ideo se professus accipere ut puras servaret manus, fidem praestitit, nec auctor posthac cuiusquam necis nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adiurans. duos patricii generis convictos in adfectione imperii nihil amplius quam ut desisterent monuit, docens principatum fato dari, si quid praeterea desiderarent promittens se tributurum. (2) et confestim quidem ad alterius matrem quae procul aberat, cursores suos misit, qui anxiae salvum filium nuntiarent, ceterum ipsos non solum familiari cenae adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria conlocatis oblata sibi ferramenta pugnantium inspicienda porrexit. dicitur etiam cognita utriusque genitura imminere ambobus periculum adfirmasse, verum quandoque et ab alio, sicut evenit. (3) Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed paene ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, neque occidere neque seponere ac ne in minore quidem honore habere sustinuit, sed, ut a primo imperii die, consortem successoremque testari perseveravit, nonnumquam secreto precibus et lacrimis orans, ut tandem mutuo erga se animo vellet esse.

Υποσχέθηκε να αποδεχθεί το αξίωμα του μέγιστου Αρχιερέα γι' αυτόν τον λόγο, για να διατηρήσει καθαρά τα χέρια του, και τήρησε την υπόσχεσή του· έκτοτε ούτε εισηγήθηκε ούτε συγκατένευσε στο θάνατο κανενός, αν και μερικές φορές δεν του έλειπε η αιτία εκδίκησης, αλλά ορκιζόταν ότι θα προτιμούσε να πεθάνει παρά να θανατώσει άλλον. Όταν αποκαλύφθηκε ότι δύο της τάξης των πατρικών εποφθαλμιούσαν τον θρόνο, δεν έκανε τίποτε περισσότερο από το να τους συμβουλεύσει να σταματήσουν την προσπάθεια, λέγοντάς τους ότι την μοναρχική εξουσία την δίνει η μοίρα και ότι αν επιθυμούσαν κάτι περαιτέρω, θα τους το παραχωρούσε. (2) Και αμέσως, στην μητέρα του

ενός, η οποία βρισκόταν μακριά, έστειλε τους αγγελιαφόρους του, για να της αναγγείλουν, που ανησυχούσε, ότι ο γιος της ήταν σώος· επιπλέον, τους ίδιους, όχι μόνο τους κάλεσε σε φιλικό δείπνο, αλλά και την επόμενη μέρα, κατά την διάρκεια ενός αγώνα μονομάχων, τους τοποθέτησε δίπλα του σκόπιμα και αφού του έφεραν τα όπλα των μονομάχων, τα έδωσε σε αυτούς, για να τα εξετάσουν. Λέγεται ακόμη ότι, αφού μελέτησε τα ωροσκόπια και των δύο, τους βεβαίωσε ότι κάποιος κίνδυνος απειλούσε αμφοτέρους, αλλά όχι άμεσα και από άλλη αιτία, πράγμα που και έγινε. (3) Τον αδερφό του, που δεν έπαυε να του στήνει ενέδρες, αλλά και σχεδόν φανερά να υποκινεί τον στρατό (σε εξέγερση), σχεδιάζοντας να διαφύγει, επέμενε ούτε να τον σκοτώσει, ούτε να τον εξορίσει, ούτε και να τον τιμά λιγότερο, αλλά, συνέχιζε, όπως από την πρώτη μέρα της διακυβέρνησής του, να τον καταδεικνύει ως συγκυβερνήτη και μελλοντικό του διάδοχο, παρακαλώντας τον κάποιες φορές, που ήταν μόνοι, με ικεσίες και δάκρυα, να θελήσει κι αυτός επιτέλους να δείξει αμοιβαιότητα στα συναισθήματά του.

- X. *Inter haec morte praeventus est maiore hominum damno quam suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat quodque tempestate serena tonuerat. deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis pallulis caelum, multumque conquestus eripi sibi vitam immerenti; neque enim extare ullum suum factum paenitendum excepto dum taxat uno. (2) id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit neque cuiquam facile succurrat. quidam opinantur consuetudinem recordatum, quam cum fratris uxore habuerit; sed nullam habuisse persancte Domitia iurabat, haud negatura, si qua omnino fuisset, immo etiam gloriatura, quod illi promptissimum erat in omnibus probris.*

Μέσα σ' αυτές τις περιστάσεις, τον πρόφτασε ο θάνατος, προς μείζονα βλάβη των ανθρώπων μάλλον παρά δική του. Μετά την ολοκλήρωση των θεαμάτων, στο τέλος των οποίων έκλαψε πολύ μπροστά στον λαό, αναχώρησε για την χώρα των Σαβίνων, αρκετά θλιμμένος, επειδή το σφάγιο της θυσίας τού ξέφυγε καθώς θυσίαζε και ακούστηκε βροντή σε καθαρό ουρανό. Έπειτα, στον πρώτο κιάλας σταθμό, αφού τον έπιασε πυρετός και ενώ τον μετέφεραν από εκεί πάνω σε φορείο, λέγεται ότι κοίταξε τον ουρανό, αφού τράβηξε τα παραπετάσματα του φορείου, και παραπονέθηκε έντονα ότι του αφαιρούνταν η ζωή, ενώ ήταν αθώος· γιατί δεν υπήρχε καμιά πράξη του άξια μετάνοιας, εκτός από μία.

(2) Ποια ήταν αυτή, ούτε ο ίδιος αποκάλυψε τότε, ούτε ερχόταν εύκολα στο μυαλό κάποιου. Μερικοί θεωρούν ότι θυμήθηκε την σχέση που είχε με την γυναίκα του αδερφού του, αλλά η Δομιτία ορκιζόταν με επίσημο όρκο ότι δεν είχε καμία σχέση μαζί του και δεν επρόκειτο να το αρνηθεί, αν έστω και λίγο ήταν αληθινό, αλλά αντίθετα θα το καυχιόταν, πράγμα που ήταν προθυμότητα να κάνει για όλες τις ακολασίες της.

XI. Excessit in eadem qua pater villa Id. Sept. post biennium ac menses duos diesque XX quam successerat patri, altero et quadragesimo aetatis anno. quod ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu maerentibus publice cunctis, senatus prius quam edicto convocaretur ad curiam concurrat, obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit laudesque congegisset, quantas ne vivo quidem umquam atque praesenti.

Πέθανε στο ίδιο εξοχικό σπίτι με τον πατέρα του στις ειδούς του Σεπτεμβρίου, δυο χρόνια, δυο μήνες και 20 ημέρες από τότε που τον διαδέχθηκε, σε ηλικία 42 ετών. Όταν έγινε γνωστό το γεγονός και ενώ όλοι θρηνούσαν δημόσια, σαν να είχε χαθεί κάποιος οικείος τους, η σύγκλητος, πριν συγκληθεί με διάταγμα, έσπευσε προς το βουλευτήριο και με τις πόρτες αρχικά κλειστές και μετά ανοιχτές, απέδωσε στον νεκρό τόσες τιμές και του απηύθυνε τόσους επαίνους, όσους ποτέ δεν του είχε απευθύνει, όσο ήταν ζωντανός και παρών.

Η λεηλασία της Ιερουσαλήμ, ανάγλυφο από την Αψίδα του Τίτου στη Ρώμη

ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ

Η δομή των βίων του Σουητώνιου ακολουθεί μία συγκεκριμένη τακτική που συνίσταται στην προσπάθεια του συγγραφέα να εντάξει διάφορες θεματικές ενότητες στη χρονολογική σειρά των γεγονότων της ζωής του εκάστοτε αυτοκράτορα.²¹ Πρόκειται για μια απαιτητική διαδικασία που προϋποθέτει άριστη οργάνωση του ετερογενούς υλικού που είχε στη διάθεσή του ο συγγραφέας. Η βιογραφία του Τίτου, η συντομότερη της συλλογής των βίων των Καισάρων, αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα προσεγμένης δομής ενός βίου,²² ενισχύοντας έτσι την άποψη ότι ο Σουητώνιος δεν ακολουθεί μηχανιστικά ένα συγκεκριμένο μοντέλο, που το προσαρμόζει στον εκάστοτε βίο, ούτε ότι ήταν ένας απλός συμπλητής γεγονότων και ανεκδότων, αλλά ένας συγγραφέας που φρόντιζε για την άριστη οργάνωση και επεξεργασία του υλικού του, ώστε να δώσει ένα ολοκληρωμένο αποτέλεσμα.

Ήδη από την αρχή φαίνεται η διαφορά με τους υπόλοιπους βίους. Ο Σουητώνιος συνηθίζει να εισάγει τους βίους του με μία επισκόπηση της καταγωγής των βιογραφούμενων αυτοκρατόρων. Στο συγκεκριμένο βίο η επισκόπηση αυτή απουσιάζει, όχι χωρίς λόγο, εφόσον αναλυτική αναφορά για τη γενιά των Φλαβίων έχει προηγηθεί στην αρχή του βίου του Βεσπασιανού, γεγονός που υποδηλώνεται τεχνηέντως με την φράση *cognomine paterno* (Τίτ. 1). Για τον ίδιο λόγο απουσιάζει μία τέτοια επισκόπηση και από τον ακόλουθο βίο του Δομιτιανού, γεγονός που συντείνει στην άποψη ότι οι τρεις βίοι συντέθηκαν ως ξεχωριστή ενότητα μέσα στο συνολικό corpus των βίων.²³ Ένα περαιτέρω σημαντικό σημείο απόκλισης από όλους τους υπόλοιπους βίους είναι ότι δεν εμφανίζεται ως πρώτη πληροφορία η ημερομηνία γέννησης του Τίτου, αλλά μία εγκωμιαστική φράση που δίνει το στίγμα ολόκληρης της βιογραφίας που θα ακολουθήσει: *amor ac deliciae generis humani*. Κάτι τέτοιο έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη συνηθισμένη πρακτική του Σουητώνιου που είναι να αποφεύγει τις γενικές αποτιμήσεις, ιδιαίτερα στην αρχή ενός βίου. Αντιθέτως, αφήνει τα γεγονότα, που έχει συγκεντρώσει και οργανώσει στην αφήγησή του, να μιλούν από μόνα τους, ούτως ώστε η προσωπική του εκτίμηση να ακολουθήσει φυσιολογικά και να μην αποτελεί πλέον έκπληξη.²⁴ Αμέσως μετά την εισαγωγική θετική αποτίμηση του Τίτου, ακολουθεί, ωστόσο, ως αντίποδας, η παρατήρηση ότι ο Τίτος ως ιδιώτης και υπό την κυριαρχία του πατέρα του δεν ήταν καθόλου

²¹ Η Hurley (2014) ονομάζει αυτή την τεχνική 'rubric sandwich', ακριβώς επειδή οι διάφορες κατηγορίες 'στριμώνονται', προκειμένου να προσαρμοστούν στην χρονολογική αφήγηση των γεγονότων.

²² Ακόμη και ο Leo (9 κ.εξ.), υπέρμαχος της ιδέας ότι ο Σουητώνιος ακολουθεί απαρέγκλιτα ένα συγκεκριμένο σχήμα στους βίους του, αναγνωρίζει ότι η συγκεκριμένη *vita* αποκλίνει αισθητά από το προκαθορισμένο σχήμα.

²³ Πρβλ. Funaioli 612 κ.εξ.

²⁴ Πρβλ. Luck 65.

δημοφιλής. Με τον τρόπο αυτό υποδηλώνεται από την αρχή ότι δεν θα αποσιωπηθούν στη συνέχεια οι αρνητικές πλευρές του αυτοκράτορα. Η μικρή αλλά περιεκτική εισαγωγική παράγραφος κλείνει με την πληροφορία για τη γέννηση του Τίτου, που δεν περιορίζεται μόνο στην ημερομηνία και τον τόπο της γέννησης αλλά και στο ότι συνέπεσε χρονικά με τη δολοφονία του Καλιγούλα.

Στην δεύτερη παράγραφο παρουσιάζεται η εκπαίδευση του Τίτου στην αυτοκρατορική αυλή, μαζί με τον Βρετανικό και η στενή φιλία που ένωνε τους δύο νέους. Το περιεχόμενο της παραγράφου αποκτά ζωντάνια με την αφήγηση δύο μικρών ιστοριών, που έχουν σαν θέμα τους μία προφητεία ότι ο Τίτος θα γινόταν αυτοκράτορας και το περιστατικό της βαριάς του ασθένειας, επειδή ήπια από το ποτήρι με το δηλητήριο που σκότωσε τον νεαρό Βρετανικό.

Η τρίτη παράγραφος είναι αφιερωμένη στα φυσικά και πνευματικά χαρίσματα του Τίτου. Πέρα από την ωραία εξωτερική του εμφάνιση, ο Τίτος ήταν προικισμένος με εξαιρετική μνήμη, είχε χάρισμα στις γλώσσες και την ρητορεία, καθώς και στη σύνθεση αυτοσχέδιων στίχων, ικανότητα στη μουσική και στο τραγούδι αλλά και στη στενογραφία. Παράλληλα ήταν δεινότατος πολεμιστής και ως πεζικάριος και ως ιππέας. Στην τέταρτη παράγραφο παρουσιάζεται σχηματικά η στρατιωτική του σταδιοδρομία με ενδιάμεση αναφορά στην ιδιωτική του ζωή με τους δύο γάμους του και την γέννηση της κόρης του. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η αναφορά στην ιδιωτική ζωή του αυτοκράτορα είναι εντελώς περιθωριακή στο συγκεκριμένο βίο.

Στην επόμενη παράγραφο ο Τίτος ταξιδεύει στην Ρώμη επί τη ευκαιρία της ανόδου του Γάλβα στον θρόνο αλλά αποφασίζει να επιστρέψει στην Ιουδαία, καθώς ξεσπούν νέες ταραχές. Στο δρόμο κάνει μία στάση στο μαντείο της Παφίας Αφροδίτης στην Κύπρο, όπου αποσπά την προφητεία της μελλοντικής του ανάρρησης στο θρόνο. Κατόπιν, καταλαμβάνει τα Ιεροσόλυμα, την ημέρα των γενεθλίων της κόρης του, μία ευτυχής συγκυρία που αξιοποιείται από τον Σουητώνιο για να διακόψει ευχάριστα την μονότονη αφήγηση των γεγονότων. Η δημοτικότητά του κορυφώνεται σε βαθμό που να θεωρηθεί ότι εποφθαλμιά το βασίλειο της Ανατολής, υποψία που σπεύδει να διαλύσει επιστρέφοντας στον πατέρα του στη Ρώμη, με ενδιάμεσους σταθμούς στην Αλεξάνδρεια, το Ρήγιο και τους Πουτεόλους.

Η επόμενη παράγραφος αποτελεί μία τομή στη σταδιοδρομία του Τίτου. Γίνεται συγκυβερνήτης του πατέρα του, αναλαμβάνοντας διάφορα πολιτικά αξιώματα και όλα τα διοικητικά καθήκοντα της κυβέρνησης. Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερα από τότε που έγινε διοικητής της πραιτοριανής φρουράς, αρχίζει η απεικόνιση των αρνητικών του ιδιοτήτων και της τυραννικής του φύσεως, για την οποία έγινε άκρως μισητός στο λαό, όσο κανείς άλλος μέχρι τότε, πριν γίνει αυτοκράτορας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Αύλου Καϊκίνα, τον οποίο δολοφόνησε με δόλιο τρόπο, εξαιτίας της προδοσίας του σε βάρος του αυτοκράτορα.

Στην έβδομη παράγραφο συνεχίζεται η σκιαγράφηση των αρνητικών του χαρακτηριστικών, επί της διακυβέρνησης του πατέρα του: αυτά ήταν η σκληρότητα (*saevitia*), η πολυτέλεια (*luxuria*), τα όργια (*libido*), ο ερωτικός του δεσμός με την Βερενίκη και η αρπακτικότητα (*rapacitas*). Η αποκορύφωση των κατηγοριών εναντίον του ήταν ο χαρακτηρισμός του ως δεύτερου Νέρωνα. Ωστόσο, στη μέση περίπου της παραγράφου αλλάζει άρδην η όλη του συμπεριφορά και εικόνα: διοργανώνει ευχάριστα και όχι δαπανηρά συμπόσια, επιλέγει φίλους με βάση τις ικανότητές τους, διακόπτει τον ερωτικό του δεσμό με την Βερενίκη, παρά την αντίθετη επιθυμία και των δύο, και απομακρύνει από το στενό του περιβάλλον ανήθικους ανθρώπους. Σέβεται τις περιουσίες των πολιτών αρνούμενος ακόμη και τις συνήθεις εισφορές. Εκδηλώνει τη γενναιοδωρία του προς το λαό με την εκτέλεση κοινωφελών έργων και τη διοργάνωση δημοσίων θεαμάτων.

Ολόκληρη η μακρά όγδοη παράγραφος είναι αφιερωμένη στην παρουσίαση της θετικής εικόνας του Τίτου ως αυτοκράτορα, που αφορά τόσο τον ίδιο ατομικά όσο και τη συμπεριφορά του απέναντι στο λαό. Παρουσιάζεται ως ένας ευμενέστατος εκ φύσεως αυτοκράτορας, με σεβασμό στην θέληση του λαού, μεγαλοπρέπεια, δικαιοσύνη και προσήνεια. Η διάσπαρτη χρήση αποφθεγμάτων δίνει ενάργεια στην περιγραφή των αρετών του. Η ανιδιοτελής και σχεδόν πατρική του αγάπη για το λαό φαίνεται από τα μέτρα στήριξης που λαμβάνει για τους δοκιμαζόμενους από φυσικά αίτια, όπως ήταν η έκρηξη του Βεζούβιου, η πυρκαγιά της Ρώμης και η επιδημία πανώλης. Στα θετικά του σημεία προσμετράται, τέλος, η δραστική καταπολέμηση του φαινομένου της συκοφαντίας σε μια πιο στέρεα νομοθετική βάση.

Μία ολόκληρη παράγραφος είναι αφιερωμένη στο αξίωμά του ως *pontifex maximus*. Αποδέχτηκε το αξίωμα αυτό με την υπόσχεση να κρατήσει τα χέρια του καθαρά και ακολουθώντας την στωικής προέλευσης φιλανθρωπική αντίληψη ότι θα προτιμούσε να πεθάνει παρά να θανατώσει άλλον. Προκειμένου να παρουσιάσει με ενάργεια την αντίληψη αυτή του Τίτου, ο Σουητώνιος χρησιμοποιεί το ανέκδοτο με την αποκάλυψη της συνωμοσίας δύο πατρικίων εναντίον της εξουσίας του, απηχώντας την ιλιδική αντίληψη (Ιλ. 2.195) ότι η εξουσία είναι θεόθεν δοσμένη. Την ίδια ανθρώπινη συμπεριφορά επέδειξε απέναντι στη συνωμοσία του αδελφού του Δομιτιανού.

Ολοκληρώνοντας την σκιαγράφηση του βίου του Τίτου, ο Σουητώνιος περιγράφει το ξαφνικό τέλος του αυτοκράτορα με την χρήση ενός διπλού οιωνού και τα τελευταία του λόγια, που εξακολουθούν να είναι ένας ενδιαφέρων γρίφος. Η παρουσίαση του ξαφνικού θανάτου αμέσως μετά την περιγραφή των αρετών του αυτοκράτορα δημιουργεί μία δραματική αντίθεση, που μαρτυρεί τον επιδέξιο χειρισμό της δομής του συγκεκριμένου βίου. Στην τελευταία παράγραφο ο συγγραφέας παρουσιάζει την αντίδραση του λαού και της Συγκλήτου στο άκουσμα της είδησης του θανάτου του Τίτου, ολοκληρώνοντας με τον ίδιο

εγκωμιαστικό τρόπο την παρουσίαση του αυτοκράτορα, όπως και στην εισαγωγική παράγραφο. Το γεγονός αυτό αποτελεί ακόμη μία ένδειξη για την προσεγμένη δομή του συγκεκριμένου βίου.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι ο βίος του Τίτου έχει ιδιόμορφη δομή, που διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από τους υπόλοιπους βίους. Τη συνολική εικόνα που βρίσκεται στην αρχή ακολουθούν δύο περιγραφές σε αντιπαράθεση: η ζωή του Τίτου πριν και μετά την άνοδό του στο θρόνο. Υπάρχει επομένως μία κεντρική *divisio* σε δύο μέρη,²⁵ που δομείται αντιστρόφως από ό,τι στους άλλους βίους. Συνήθως οι αυτοκράτορες επιδεικνύουν κακή συμπεριφορά αφού ανεβούν στο θρόνο, ενώ μέχρι τότε έδειχναν τον καλό τους χαρακτήρα, προκειμένου να κερδίσουν τη γενικότερη συμπάθεια (π.χ. Δομιτιανός).²⁶ Αυτή είναι όμως και η ιδιαιτερότητα του Τίτου, που ήθελε να τονίσει ο Σουητώνιος, ότι δηλ. σε αντίθεση με όλους σχεδόν τους προηγούμενους αυτοκράτορες, δεν διέψευσε τις προσδοκίες του λαού στο πρόσωπό του.

Η διαίρεση σε δύο μέρη του συγκεκριμένου βίου (§2-7^α και 7^β-11) θα μπορούσε να αποδοθεί σχηματικά ως εξής:

- Εισαγωγή (§1)
- Τα πρώτα στάδια της ζωής του Τίτου (§2-3)
- Στρατιωτική και πολιτική καριέρα (§4-5)

Συγκυβερνήτης με τον πατέρα του (§6-7 ^α)	Αυτοκράτορας (§7 ^β -8)
Δαπανηρά όργια	Ευχάριστα συμπόσια
Ευνούχοι και διεφθαρμένοι	Αληθινοί φίλοι ζωής
Ο δεσμός με την Βερενίκη	Χωρισμός από την Βερενίκη
Χρηματισμός με ξένη περιουσία	Σεβασμός ξένης περιουσίας
Δεύτερος Νέρων	Ιδεώδης κυβερνήτης

- Μέγιστος Αρχιερέας (§9)
- Ασθένεια και θάνατος (§10)
- Θρήνος και επιθανάτιες τιμές (§11)

Από το παραπάνω σχήμα, και κυρίως από την αντικριστή παράθεση των ελαττωμάτων και των αρετών με ανιούσα κλίμακα κάθε φορά, διαφαίνεται πως το κύριο κριτήριο της δομής του βίου είναι η συμμετρία. Η εμφατική τοποθέτηση της μεταβολής του χαρακτήρα του Τίτου στο κέντρο της *vita* είναι μία συνειδητή επιλογή του συγγραφέα, που αποδεικνύει την επιδεξιότητά του στο χειρισμό του υλικού του. Η παραπάνω ανάλυση της δομής του βίου του Τίτου καθιστά σαφές

²⁵ Πρβλ. Hurley (2014) 10.

²⁶ O Häussler (345 κ.εξ.) διατύπωσε την ενδιαφέρουσα θεωρία ότι ενώ οι περισσότεροι αυτοκράτορες διαφθείρονται από την στιγμή που αναλαμβάνουν την εξουσία, στην περίπτωση του Τίτου συνέβη το ακριβώς αντίθετο.

ότι η μορφή της είναι προσαρμοσμένη αποκλειστικά στην προσωπικότητα του Τίτου και ότι δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε οποιοδήποτε άλλο βίο της συλλογής, συμβάλλοντας έτσι, εν μέρει, στην αποδόμηση της άποψης που έχει διατυπωθεί περί μονότονης δομής των βίων του Σουητώνιου.

Ένα άλλο σημείο της κριτικής που ασκήθηκε εναντίον του Σουητώνιου σε σχέση με τη θεματική κατάταξη του υλικού του σε κατηγορίες είναι ότι, εξαιτίας αυτής, παραμελεί συχνά την παρουσίαση των γεγονότων με βάση τη χρονική τους ακολουθία. Η ένσταση αυτή καταρρίπτεται στο συγκεκριμένο βίο, εφόσον η χρονολογική σειρά των γεγονότων ακολουθείται απαρέγκλιτα από την αρχή μέχρι το τέλος του. Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μια πιο ενδελεχής ανίχνευση της χρήσης των λεγόμενων 'σταθερών στοιχείων', που απαντούν σε όλες τις βιογραφίες των αυτοκρατόρων, στο συγκεκριμένο βίο του Τίτου, προς επίρρωση των όσων αναλύθηκαν παραπάνω.²⁷

Η επισήμανση μίας ακόμη ιδιαιτερότητας που εμφανίζεται στη βιογραφία του Τίτου, αλλά και γενικότερα στους βίους όλης της συλλογής, συντελεί στην αναθεώρηση της άποψης ότι ο Σουητώνιος περιορίζεται σε μία μονότονη παράθεση γεγονότων, που στερείται μιας πιο απαιτητικής επεξεργασίας. Η ιδιαιτερότητα αυτή αφορά τον τρόπο σύνδεσης των διαφόρων ενοτήτων μεταξύ τους. Ολόκληρη η βιογραφία του Τίτου χαρακτηρίζεται από μία συνεκτικότητα στην αφήγηση, που επιτυγχάνεται με μία σειρά από εσωτερικές, νοηματικές, συνδέσεις, αλλά και αντιθέσεις, μεταξύ των επιμέρους παραγράφων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γι' αυτό αποτελεί το πέρασμα από την πρώτη στη δεύτερη παράγραφο: η τελευταία φράση της πρώτης παραγράφου *cubiculo vero perparvo et obscuro*, που περιγράφει τις ταπεινές συνθήκες γέννησης του Τίτου, έρχεται σε ισχυρή νοηματική αντίθεση με τον όρο *aula*, το παλάτι στο οποίο μεγάλωσε, στην αρχή της δεύτερης παραγράφου. Ακόμη, η απόδοση τιμών στον Βρετανικό ως ένδειξη γνήσιας φιλίας από μέρους του Τίτου στο τέλος της δεύτερης παραγράφου εναρμονίζεται πλήρως με την περιγραφή των εξωτερικών και εσωτερικών χαρισμάτων του στην τρίτη παράγραφο. Η σύνδεση της πέμπτης με την έκτη παράγραφο επιτυγχάνεται αβίαστα με την φράση *neque ex eo destitit*. Η αναφορά της *saevitia* στην αρχή της έβδομης παραγράφου επανέρχεται στο θέμα της προηγούμενης (έκτης) παραγράφου και εισάγει συγχρόνως στη θεματική των *vitia*, που επεκτείνεται μέχρι το πρώτο τρίτο, περίπου, της παραγράφου. Σκόπιμη αναδεικνύεται αντιθέτως η έλλειψη σύνδεσης της δέκατης και της ενδέκατης παραγράφου με τις προηγούμενες. Η απομόνωσή τους στοχεύει στην εμφατική ανάδειξη του ξαφνικού τέλους του Τίτου. Τέλος, η γνωστή τεχνική

²⁷ Για μία σχηματική παρουσίαση της δομής και του περιεχομένου βλ. Επίμετρο.

του Σουητώνιου να τοποθετεί στην αρχή μιας παραγράφου την λέξη κλειδί για όλο της το περιεχόμενο εντοπίζεται σε τέσσερις παραγράφους (4, 5, 8 και 9).²⁸

Από τις παραπάνω επισημάνσεις καθίσταται πρόδηλη η μέριμνα του Σουητώνιου για μία συνεκτική δόμηση του περιεχομένου, δείγμα μιας προσεγμένης και διόλου αυθαίρετης διευθέτησης του υλικού του.

²⁸ Ο όρος *tribunus militum* στην αρχή της τέταρτης παραγράφου παραπέμπει στον *cursus honorum* που θα ακολουθήσει. Η αναφορά του Γάλβα στην αρχή της πέμπτης παραγράφου σηματοδοτεί την αφήγηση για το πέρασμα στην συνδιακυβέρνηση του Τίτου με τον πατέρα του. Η αρχή των παραγράφων 8 και 9 σηματοδοτείται από τους όρους *natura* και *pontificatum maximum* αντιστοίχως.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΩΝ ΒΙΩΝ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ

Αποτελεί γενική διαπίστωση πως η τεχνική που ακολουθεί ο Σουητώνιος στους αυτοκρατορικούς βίους του είναι να τους δομεί με βάση ορισμένες 'σταθερές κατηγορίες', όπως είναι η γέννηση και καταγωγή, η εκπαίδευση, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, οι γάμοι, η ερωτική ζωή, τα πολιτικά αξιώματα, οι στρατιωτικές επιτυχίες, οι αρετές και τα ελαττώματα, οι οιωνοί και ο θάνατος των αυτοκρατόρων, διανθίζοντάς τες με ανέκδοτα και αποφθέγματα. Η παρακάτω πραγμάτευση αυτών των επιμέρους σταθερών στοιχείων, που επανέρχονται στις αυτοκρατορικές βιογραφίες, με βάση το παράδειγμα του βίου του Τίτου, έχει ως στόχο να αναδείξει την ικανότητα του Σουητώνιου να διαφοροποιεί την βασική τεχνική του, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε βίου, και να συντελέσει στην ανατροπή της στερεοτυπικής αντίληψης ότι ο συγγραφέας ακολουθεί απαρέγκλιτα μία αυστηρά σχηματοποιημένη δομή στους βίους του.

1. Καταγωγή και γέννηση

Οι Ρωμαίοι γενικώς απέδιδαν μεγάλη σημασία στην εξέχουσα καταγωγή. Δεν προκαλεί επομένως εντύπωση στο πλαίσιο αυτό ότι ο Σουητώνιος αρχίζει τον εκάστοτε βίο με μία ενότητα για την καταγωγή του βιογραφούμενου προσώπου, προσπαθώντας μέσα από αυτή να ερμηνεύσει τον χαρακτήρα του.²⁹ Δεν υπάρχει ωστόσο κάποιο σταθερό σχήμα και η έκταση κάθε φορά ποικίλλει ανάλογα με την προσωπικότητα του εκάστοτε αυτοκράτορα. Σε ορισμένους βίους μάλιστα, όπως του Τιβέριου, του Νέρωνα, του Γάλβα και του Βιτέλλιου, αποδίδει κάποια χαρακτηριστικά των αυτοκρατόρων αυτών στην κληρονομικότητα, παίρνοντας αφορμή από την εμφάνισή τους σε συγγενικά τους πρόσωπα. Στον βίο του Τίτου απουσιάζει η οποιαδήποτε αναφορά στην καταγωγή του, εφόσον δεν προέρχεται από αριστοκρατική γενιά είτε από την πλευρά του πατέρα του είτε από την πλευρά της μητέρας του. Ο Τίτος δεν είναι σε θέση να σεμνύνεται για την καταγωγή του, έστω και αν η μητέρα του πατέρα του εξώθησε τα παιδιά της να εκμεταλλευθούν τις διάφορες πολιτικές και στρατιωτικές ευκαιρίες. Ίσως, γι' αυτόν τον λόγο ο Σουητώνιος τονίζει emphatically τα φυσικά ταλέντα του Τίτου (*ingenium, ars, fortuna*), τα οποία έρχονται να καλύψουν το κενό κύρους και μεγαλοπρέπειας, που θα του προσέδιδε, αν είχε, η εξ ευγενών καταγωγή. Ο Τίτος παρά την ασημότητα της γενιάς του γίνεται κοσμαγάπητος αυτοκράτορας εξαιτίας των φυσικών του προσόντων. Αυτά τα ίδια προσόντα αποτελούν το αντικείμενο του φθόνου από τους συγχρόνους του, οι οποίοι εκτοξεύουν βέλη

²⁹ Steidle 91.

«μίσους και δημόσιας μομφής», χωρίς να μπορούν να καταφέρουν ο Τίτος να πάψει να αποτελεί *amor ac deliciae generis humani*, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στην πρώτη κιόλας πρόταση της πρώτης παραγράφου.

Σε αντίθεση με την καταγωγή, η παρουσίαση της γέννησης του εκάστοτε αυτοκράτορα ακολουθεί ένα συγκεκριμένο σχήμα που περιέχει ως σταθερά στοιχεία τον τόπο και τον χρόνο της γέννησης, καθώς και σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν κατά το έτος γέννησής του. Στο σημείο αυτό ο Σουητώνιος δείχνει μία επιστημονική προσέγγιση, καθώς επικαλείται διάφορες πηγές και τις συγκρίνει μεταξύ τους, προκειμένου να καταλήξει στη δική του γνώμη (π.χ. *Γάιος* 8 και *Τιβ.* 5). Στην περίπτωση του Τίτου απουσιάζουν οι πηγές που θα τεκμηριώναν τα γεγονότα της γέννησής του και ίσως να οφείλεται σ' αυτό η λανθασμένη αναφορά του έτους γέννησης, που τοποθετείται τη χρονιά της δολοφονίας του Καλιγούλα (*anno Gaiana necis*), δηλ. το 41 μ.Χ., ενώ, ως γνωστόν, ο Τίτος γεννήθηκε στις 30 Δεκεμβρίου του 39μ.Χ.³⁰ Σύμφωνα με μία άποψη, η απόκλιση αυτή οφείλεται σε σύγχυση με το έτος γέννησης του Βρεταννικού, με τον οποίο ο Τίτος ήταν στενά συνδεδεμένος.³¹

Αναλυτικές πληροφορίες για την καταγωγή των Φλαβίων αυτοκρατόρων δίνονται στο βίο του Βεσπασιανού. Εκεί μαθαίνουμε, μεταξύ άλλων, πως μητέρα του Τίτου ήταν η Φλαβία Δομιτίλλα (*Βεσπ.* 3). Έχει σημειωθεί πως η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στην σύζυγο του Βεσπασιανού από τον ίδιο δηλώνει την επιθυμία του αυτοκράτορα να μην ελκύσει την προσοχή του στην σύζυγό του – έστω και αν αυτή ήταν νεκρή την περίοδο που ίδιος ανήλθε στον θρόνο - λόγω της ταπεινής της καταγωγής.³²

2. Εκπαίδευση

Ο Σουητώνιος δεν παραλείπει να αφιερώνει στους Βίους των Καισάρων μία παράγραφο σχετικά με τις ικανότητες του βιογραφούμενου αυτοκράτορα, τόσο στον πόλεμο (*artes belli*) όσο και στην ειρήνη (*artes pacis*). Οι ικανότητες αυτές εντάσσονται σε μία ξεχωριστή κατηγορία που σηματοδοτείται ως *artes liberales* (π.χ. *Καίσ.* 42.1, *Τιβ.* 70.2) ή *disciplinae liberales* (π.χ. *Γάιος* 53.1, *Κλαύδ.* 3.1, *Νέρ.* 52.1, *Γάλβ.* 5.1) ή *studia liberalia* (π.χ. *Αύγ.* 84.1, *Κλαύδ.* 40.6, *Δομ.* 20.1). Στον προκείμενο βίο η αναφορά αυτή ενσωματώνεται στη ροή της χρονολογικής παρουσίασης του βίου και δεν αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία. Ακολουθεί αμέσως μετά την αναφορά της κοινής εκπαίδευσης που πήραν ο Βρεταννικός, ο γιος του

³⁰ Στην 11^η παράγραφο του συγκεκριμένου βίου, ο Σουητώνιος αναφέρει ότι ο Τίτος πέθανε στις 13 Σεπτεμβρίου του 81 μ.Χ., δύο χρόνια, δύο μήνες και 20 ημέρες μετά τον θάνατο του Βεσπασιανού και στο 42ο έτος της ηλικίας του, πράγμα που σημαίνει ότι γεννήθηκε στο τέλος του 39, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τον Δίωνα Κάσσιο (66.18.4 και 66.26.4), μία συνήθως αξιόπιστη πηγή για τέτοιου είδους ημερομηνίες (πρβλ. Murison 76-77).

³¹ D' Hérrouville 23.

³² Barrett 385-386 και 391.

Κλαυδίου, και ο Τίτος, και αποσκοπεί στην ανάδειξη της ιδιαίτερης θέσης που απολάμβανε ο Τίτος στην αυλή εξαιτίας της εκπαίδευσής του.³³ Η χαμηλή κοινωνική προέλευση του Βεσπασιανού δεν στάθηκε εμπόδιο για την είσοδο στο παλάτι του νεαρού Τίτου, ώστε να μορφωθεί κοντά στον διάδοχο του θρόνου. Ο Βρετανικός και ο Τίτος συνδέθηκαν με μια στενή φιλία και μάλιστα ο Τίτος κόντευε να πεθάνει, διότι ήπιε από το ίδιο ποτήρι που ήπιε και ο Βρετανικός όταν δηλητηριάστηκε.³⁴ Ως ανάμνηση αυτής της παιδικής φιλίας ο Τίτος, όταν έγινε αυτοκράτορας, αφιέρωσε στον Βρετανικό αγάλματα, αποδίδοντας τιμές στον αδικοχαμένο παιδικό του σύντροφο (*Τίτ.* 2). Ο Σουητώνιος συνεχίζει την αφήγησή του λέγοντας ότι ο Τίτος είχε εξαιρετική μνήμη και ότι γνώριζε όλες τις τέχνες της ειρήνης και του πολέμου (*Τίτ.* 3.1), εφόσον χειριζόταν επιδέξια τα άρματα και τα άλογα, ενώ συγχρόνως μπορούσε να αυτοσχεδιάζει στα λατινικά και στα ελληνικά.³⁵ Παράλληλα, ήξερε να τραγουδά και να παίζει λύρα σύμφωνα με τους κανόνες της μουσικής (*Τίτ.* 3.2). Η αναφορά αυτών των χαρισμάτων δεν εμποδίζει ωστόσο τον Σουητώνιο να αναφέρει και την ικανότητα του Τίτου στην πλαστογραφία, εφόσον μπορούσε να μιμηθεί όλους τους γραφικούς χαρακτήρες που έβλεπε.³⁶ Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η διπλωματία που επέδειξε ο Τίτος στις διαπραγματεύσεις με τον Μουκιανό το 68/69 ανάγεται πιθανώς στην εκπαίδευση που πήρε στην αυτοκρατορική αυλή³⁷ και είναι ακριβώς αυτή η εκπαίδευση που τον ξεχώρισε αργότερα τόσο από τον Βεσπασιανό όσο και από τον Δομιτιανό.

Σύμφωνα με τον Σουητώνιο λοιπόν, ο Τίτος είχε τις καλύτερες προϋποθέσεις για να γίνει ο ιδεώδης κυβερνήτης. Η στοχευμένη περιγραφή των τεράστιων δυνατοτήτων του και των φυσικών του ταλέντων χρησίμευσε ως βάση για την επεξήγηση της κατοπινής του πορείας. Αξίζει να σημειωθεί τέλος ότι στον προκείμενο βίο οι σπουδές παρουσιάζονται στην ίδια παράγραφο μαζί με τα φυσικά χαρακτηριστικά του βιογραφούμενου αυτοκράτορα, κάτι που γίνεται επίσης στους βίους του Νέρωνα και του Δομιτιανού.

³³ Σχετικά με την κοινή εκπαίδευση του Βρετανικού και του Τίτου βλ. Parker 49.

³⁴ Η Price (58) θεωρεί ότι η ταπεινή καταγωγή του πατέρα του και η κοινωνική του τάξη καθιστούν απίθανη την διήγηση του Σουητώνιου για το δηλητηριασμένο ποτήρι και γενικότερα την κοινή εκπαίδευση του Τίτου με τον Βρετανικό.

³⁵ Ανάλογη σύνδεση στρατιωτικών και λογοτεχνικών ικανοτήτων συναντούμε και στον βίο του Καίσαρα (Ιούλ. 55-57) και του Αυγούστου. Ο Tatum (7-10) εξετάζει την εφαρμογή του σχήματος αυτού και στους υπόλοιπους βίους των Καισάρων.

³⁶ Ο Rolfe (1914: 44-46) υποστήριξε την άποψη ότι η καταδικαστέα πράξη, στην οποία αναφέρεται ο Τίτος στα τελευταία λόγια του είναι η πλαστογράφιση της διαθήκης του πατέρα του, προκειμένου να εμποδίσει τον αδελφό του Δομιτιανό να συγκυβερνήσει μαζί του.

³⁷ Πρβλ. Morford 66-72, ο οποίος αποδίδει γενικά την αποτυχημένη συμπεριφορά του Νέρωνα και του Δομιτιανού στην προβληματική τους εκπαίδευση.

3. Φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά

Το ενδιαφέρον των Ελλήνων συγγραφέων για την μελέτη της φυσιογνωμίας, δηλαδή την ερμηνεία του χαρακτήρα ενός ανθρώπου ή ενός ολόκληρου έθνους με βάση την εξωτερική του εμφάνιση, ξεκινά από τον Πυθαγόρα και φτάνει στην κορύφωσή του τον 2^ο αι. μ.Χ. Η πραγματεία *Φυσιογνωμονικά*, η οποία αποδίδεται στον Αριστοτέλη, θεωρείται η πρώτη συστηματική πραγμάτευση του αντικειμένου. Ο ρητοροδιδάσκαλος Πολέμων από την Λαοδικεία της Μικράς Ασίας (88-145 μ.Χ.) συνέγραψε επίσης ένα εγχειρίδιο φυσιογνωμικής, στο οποίο χρησιμοποιούνται επιλεγμένα παραδείγματα μέσα από την προσωπική του παρατήρηση των ανθρώπων της εποχής του, καθώς και παραλληλισμοί μεταξύ ανθρώπων και ζώων, κατά το πρότυπο του Αριστοτέλη. Τέλος, ο Πλούταρχος στον βίο του Μεγάλου Αλεξάνδρου(1.3), αναφέρει ότι τόσο για τον ζωγράφο όσο και για τον συγγραφέα τα χαρακτηριστικά του προσώπου είναι σημαντικά γιατί αναδεικνύουν τα γνωρίσματα της ψυχής.³⁸

Ο Σουητώνιος φαίνεται ότι ήταν ιδιαίτερα εξοικειωμένος με την προγενέστερη ελληνορωμαϊκή φυσιογνωμική γραμματεία, εφόσον αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην περιγραφή των φυσιογνωμικών γνωρισμάτων των βιογραφούμενων του αυτοκρατόρων,³⁹ αφιερώνοντας σχεδόν πάντα μία ξεχωριστή παράγραφο προς το τέλος του εκάστοτε βίου (*Ιούλ.* 45.1, *Αύγ.* 79.1-3, *Τιβ.* 68.1-3, *Γάιος* 3.1, 50.1, *Κλαύδ.* 30, *Νέρ.* 51, *Γάλλβ.* 21, *Όθων*, 12.1, *Βιτ.* 17.2, *Βεσπ.* 20, *Δομ.* 18). Εξάιρεση αποτελεί η *vita* του Τίτου, όπου τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά παρατίθενται ήδη στην δεύτερη και τρίτη παράγραφο, ενσωματωμένα στη χρονική ροή των γεγονότων, αφού ο Τίτος είναι ο μοναδικός αυτοκράτορας που παρουσιάζεται ως παιδί. Χαρακτηριστική της σημασίας που είχε η φυσιογνωμική προσέγγιση στην εποχή του Σουητώνιου είναι η ιστορία που παρατίθεται στην αρχή του βίου του Τίτου (*Τίτ.* 2), όπου ένας φυσιογνωμιστής (*metoposcorpus*) καλείται να μαντέψει από την εξωτερική εμφάνιση του Βρεταννικού την μελλοντική του εξέλιξη. Ενώ στον ίδιο δεν είδε τίποτα που να προμηνύει ότι θα γινόταν αυτοκράτορας, μόλις αντίκρισε τον Τίτο, είδε στο πρόσωπό του τον μελλοντικό αυτοκράτορα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η έκταση της φυσιογνωμικής περιγραφής στον Σουητώνιο ποικίλλει σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα του εκάστοτε βιογραφούμενου: όσο πιο διαταραγμένος είναι ο ψυχικός κόσμος του εκάστοτε αυτοκράτορα (π.χ. Τιβέριος, Καλιγούλας, Νέρων και Δομιτιανός) τόσο πιο ακριβής και αναλυτική είναι και η περιγραφή των εξωτερικών του χαρακτηριστικών. Το ίδιο ισχύει και για εξέχουσες προσωπικότητες, όπως ο

³⁸Για μία επισκόπηση των φυσιογνωμιστών συγγραφέων μέχρι και τον Σουητώνιο βλ. αναλυτικά Evans (1935) και πιο σχηματικά Evans (1950).

³⁹ Σύμφωνα με τον Couissin (234), είναι αυτός που εισήγαγε την συμπερίληψη των φυσικών χαρακτηριστικών στο είδος της βιογραφίας. Πρβλ. επίσης Wardman 418-419.

Ιούλιος Καίσαρ και ο Αύγουστος. Αντιθέτως, στους πιο μετριοπαθείς και ισορροπημένους χαρακτήρες (π.χ. Γάλβας, Όθων και Βιτέλλιος) η περιγραφή είναι πολύ μικρότερη σε έκταση. Συνήθως, παρατίθενται συγκεκριμένα φυσικά γνωρίσματα και με προκαθορισμένη σειρά: μέγεθος και σχήμα προσώπου, χρώμα δέρματος και μαλλιών, μάτια, μύτη και στόμα.⁴⁰ Η περιγραφή του Τίτου σαφώς και διαφέρει, αφού είναι εξαιρετικά σύντομη και πυκνή. Ο Τίτος παρουσιάζεται ως εξαιρετικά εμφανίσιμος και δυνατός, όχι ιδιαίτερα ψηλός και με κοιλιά που λιγάκι προεξείχε. Είναι το μοναδικό αρνητικό χαρακτηριστικό στην περιγραφή του Τίτου, που εμφανίζεται και στον βίο του Νέρωνα (*ventreproiecto*), αλλά εδώ παρουσιάζεται πιο μετριασμένο με τη χρήση του συγκριτικού και της λέξης *paulo*. Αμέσως μετά την περιγραφή των εξωτερικών χαρακτηριστικών του Τίτου, ακολουθεί αυτή των πνευματικών του χαρισμάτων, έτσι ώστε να δίνεται η εικόνα της αρμονικής συνύπαρξης μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής ομορφιάς.

4. Γάμοι

Μία ακόμη κατηγορία που αφορά την ιδιωτική ζωή των αυτοκρατόρων είναι οι γάμοι τους.⁴¹ Τα σταθερά στοιχεία που απαντούν σε αυτή την κατηγορία είναι τα στοιχεία για την καταγωγή της συζύγου, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε ο εκάστοτε γάμος και η τύχη που είχε κατόπιν. Η έκταση των σταθερών αυτών στοιχείων ποικίλλει, σε συνάρτηση πάντοτε με τη συνολική έκταση του εκάστοτε βίου. Γεγονός είναι πάντως πως ο Σουητώνιος δεν ακολουθεί στην κατηγορία αυτή ένα αυστηρό σχήμα αλλά δρα ποικιλοτρόπως, ανάλογα με το υλικό που έχει στη διάθεσή του.⁴²

Ο Σουητώνιος μάς πληροφορεί ότι μετά την λήξη της στρατιωτικής του θητείας και ενώ ασχολούνταν με δικανικές υποθέσεις στην Αγορά, ο Τίτος νυμφεύθηκε για πρώτη φορά την Αρρεκίνα Τερτύλλα (το 60 μ.Χ. περίπου), που ο πατέρας της ανήκε στην τάξη των ιππέων και είχε διατελέσει διοικητής των πραιτοριανών κοόρτεων. Μετά τον θάνατό της (πιθανότατα το 64 μ.Χ.), συνήψε δεύτερο γάμο, αυτήν την φορά με την Μαρκία Φουρνίλλα, που καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια και την οποία χώρισε, αφού πρώτα απέκτησε μαζί της μία κόρη (*Τίτ.* 4.2).

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι και οι δύο γάμοι του Τίτου υπαγορεύθηκαν από πολιτικές σκοπιμότητες. Η Αρρεκίνα Τερτύλλα ήταν κόρη

⁴⁰ Rohrbacher 94-95.

⁴¹ Το γεγονός ότι οι αρχαίες πηγές επικεντρώνονται περισσότερο στους αυτοκράτορες της Ρώμης παρά στις συζύγους τους έχει ως συνέπεια οι σύζυγοι να εμφανίζονται ελάχιστα στα αρχεία, εκτός αν πρόκειται για εξέχουσες προσωπικότητες, όπως στην περίπτωση της Λιβίας ή της Αγριππίνας της Νεώτερης.

⁴² Πρβλ. Mouchona (28-31), η οποία διακρίνει διαφορετικούς τύπους παρουσίασης της κατηγορίας των γάμων, με κριτήριο την ένταξή τους στη χρονολογική σειρά των γεγονότων (Καίσαρ, Τιβέριος, Γάλβας, Βιτέλλιος, Βεσπασιανός, Τίτος, Δομιτιανός) ή όχι (Αύγουστος, Κλαύδιος, Καλιγούλας, Νέρων).

του αρχηγού της πραιτοριανής φρουράς του Καλιγούλα. Η Φουρνίλλα ήταν ανεψιά ενός αναπληρωτή υπάτου το έτος 52. Ωστόσο, η καταδίκη του με ψευδείς κατηγορίες το 66 επηρέασε και την τύχη των στενών συγγενών του. Ο Βεσπασιανός ήταν ένθερμος υποστηρικτής της δυναστείας των Ιουλίων – Κλαυδίων και τάχθηκε υπέρ τους. Ως εκ τούτου, ο γιος του, Τίτος, χώρισε την σύζυγό του, πιθανώς την άνοιξη του 66, για να διατηρήσει την εύνοια των αξιωματούχων που περιέβαλλαν τον Νέρωνα και την αυλή του. Αυτήν την περίοδο ανέλαβε και το αξίωμα του ταμία, αξίωμα που του έδωσε την δυνατότητα να εισέλθει στην τάξη των συγκλητικών.⁴³ Ο γιος, λοιπόν, ενός άσημου αξιωματούχου, ο Τίτος επιδιώκει την πολιτική και στρατιωτική του ανέλιξη. Όταν, όμως, τίθενται σε κίνδυνο οι φιλοδοξίες του, εξαιτίας άστοχων ενεργειών συγγενών της συζύγου του, δεν διστάζει να την διαζευχθεί.⁴⁴ Η περίπτωση του Τίτου συνάδει με τη γενικότερη διαπίστωση που αφορά το σύνολο των αυτοκρατορικών βίων του Σουητώνιου, ότι δηλ. οι γάμοι που συνάπτονταν στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, εξυπηρετούσαν πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές σκοπιμότητες, επισφραγίζοντας πολιτικές συμμαχίες και ισορροπίες.⁴⁵

5. Ερωτική ζωή

Η αναφορά στην ερωτική ζωή των αυτοκρατόρων, που απαντά σε κάθε βιογραφία, εξηγείται από την προσπάθεια του συγγραφέα να κεντρίσει το ενδιαφέρον των αναγνωστών του αλλά και εντάσσεται στο γενικότερο πνεύμα της εποχής. Το ανεκδοτολογικό στοιχείο αυτών των αναφορών αποτέλεσε εξάλλου και έναν από τους σημαντικότερους λόγους της ευρύτατης πρόσληψης του έργου ανά τους αιώνες. Οι αναφορές αυτές εντοπίζονται συχνά διάσπαρτες σε διάφορα σημεία των βίων, οπότε και συντελούν στην ανάδειξη άλλων χαρακτηριστικών των βιογραφούμενων αυτοκρατόρων (Κλαύδιος, Όθων, Βιτέλλιος, Βεσπασιανός). Σε άλλες περιπτώσεις, αποτελούν μία ξεχωριστή κατηγορία, όταν η ερωτική ζωή του αυτοκράτορα αποτελεί ένα κύριο συστατικό του χαρακτήρα του και υπάρχει πλούσιο σχετικό υλικό (Αύγουστος, Τιβέριος, Νέρων, Γάλβας). Το αποτέλεσμα του ευέλικτου αυτού χειρισμού του υλικού είναι ότι αποφεύγεται η εντύπωση ενός αυστηρού στερεοτυπικού σχήματος.⁴⁶

Στην περίπτωση του Τίτου δεν υπάρχει ξεχωριστή κατηγορία για την ερωτική ζωή του, πράγμα που ίσως οφείλεται στην έλλειψη του σχετικού υλικού ή στην προσπάθεια του Σουητώνιου να μην θίξει την εξωσυζυγική σχέση του

⁴³ Murison 77.

⁴⁴ Ο Gugel (80) θεωρεί πως ο Σουητώνιος αποσιωπά τους λόγους διάζευξης του Τίτου από τη δεύτερη σύζυγό του, γιατί θέλει να διαφυλάξει την ακεραιότητα της εικόνας του.

⁴⁵ Steidle 29.

⁴⁶ Ο Gugel (75-76) πέρα από τις δύο αυτές τεχνικές του Σουητώνιου, διακρίνει και μία τρίτη, που στηρίζεται στη μείξη των δύο προηγούμενων και χρησιμοποιείται στην περίπτωση αυτοκρατόρων, όπου το ερωτικό στοιχείο αποτελεί το κύριο γνώρισμα του χαρακτήρα τους (Καίσαρας, Καλιγούλας).

αυτοκράτορα με την εξωτική Βερενίκη, που θα λειτουργούσε αρνητικά στη γενικότερη εικόνα του.⁴⁷ Η αναφορά στη *libido* του αυτοκράτορα (*Τίτ.* 7.1) εντάσσεται στην πραγματεύση των *vitia*, ενώ η σχέση του με τη Βερενίκη εξαντλείται σε δύο φράσεις, ότι αρχικά της υποσχέθηκε γάμο (*propterque insignem reginae Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur*) (*Τίτ.* 7.1) και ότι εν τέλει την έδιωξε από τη Ρώμη, παρά τη δική του και τη δική της θέληση (*Berenicen statim ab urbe dimisit invitus invitam*)(*Τίτ.* 7.2).⁴⁸

Η Ιουλία Βερενίκη (γεν. 28 μ.Χ.) ήταν εγγονή του βασιλιά της Ιουδαίας Ηρώδη του Μεγάλου και μαζί με τον αδελφό της, Μάρκο Ιούλιο Αγρίππα τον Β΄, υποστήριξε την άνοδο των Φλαβίων στον θρόνο από τα τελευταία έτη της βασιλείας του Νέρωνα και ειδικά κατά την διάρκεια του ταραγμένου πολιτικά και στρατιωτικά έτους 69 μ.Χ. Όταν γνώρισε τον Τίτο (σύμφωνα με τον Φλάβιο Ιώσηπο [*BJ* 3,443-8] αυτό συνέβη το 67, όταν ξέσπασε η ιουδαϊκή επανάσταση και ο Τίτος οδήγησε τα ρωμαϊκά στρατεύματα στην Παλαιστίνη, ενώ σύμφωνα με τον Τάκιτο [*Hist.* 2,81,2] το 69μ.Χ ήταν 40 ετών, όμορφη, πλούσια και πανίσχυρη, γεγονός που γοήτευσε τον νεαρό Τίτο, που ήταν τότε μόλις 27 ετών. Οι πολιτικές συνθήκες ωστόσο δεν επέτρεψαν τον ερχομό της στη Ρώμη πριν το 75, οπότε και εγκαταστάθηκε στο παλάτι, στο πλευρό του Τίτου, ο οποίος επιζητούσε την συντροφιά και την βοήθειά της σε μόνιμη βάση.⁴⁹ Μετά την ανάληψη, ωστόσο, του αυτοκρατορικού αξιώματος το 79, αντιλαμβάνεται ότι για να σταθεροποιηθεί η θέση του στον θρόνο πρέπει να ακολουθήσει την επιθυμία της κοινής γνώμης, ακόμη και στην ερωτική του ζωή. Γι' αυτό, απομακρύνει από κοντά του την Βερενίκη άλλα και όσα πρόσωπα σχετίζονταν με τον έως τότε ακόλαστο ερωτικό του βίο.⁵⁰

6. Πολιτικά και στρατιωτικά αξιώματα

Η αναφορά των πολιτικών και στρατιωτικών αξιωμάτων που ανέλαβε ο Τίτος, πριν την ανάρρησή του στο θρόνο, εκτείνεται σε τρεις παραγράφους (*Τίτ.* 4-6), ακολουθώντας αυστηρά χρονολογική σειρά. Η στρατιωτική του καριέρα ξεκίνησε με το αξίωμα του χιλιάρχου (*tribunus militum*) στην Γερμανία και την Βρετανία (*Τίτ.* 4.1), όπου κέρδισε τον έπαινο και την φήμη, γεγονός που αποδεικνύεται από το πλήθος των αγαλμάτων, των εικόνων και των επιγραφών

⁴⁷ Κατά τον Gugel (81), ο λόγος που ο Σουητώνιος παραιτείται από μία αναλυτική παρουσίαση της σχέσης του Τίτου με τη Βερενίκη είναι ο ίδιος όπως και στην περίπτωση της διάξευξής του από τη δεύτερη σύζυγό του.

⁴⁸ Ο μελοδραματικός τόνος της έκφρασης *invitus invitam* απηχεί τη συμπεριφορά του Αινεία, που προτίμησε επίσης να εγκαταλείψει την αγαπημένη του 'εξωτική' Διδώ, προκειμένου να επιστρέψει στην Ιταλία και να την κυβερνήσει (πρβλ. Tatum 13).

⁴⁹ Πρβλ. Murison 83-84 και Crook 163, ο οποίος χαρακτηρίζει την Βερενίκη με τα λόγια του Mommsen (*Römische Geschichte*, V, 540) ως 'Κλεοπάτρα σε μικρογραφία'.

⁵⁰ Ο Murison (83-84) εγείρει το θέμα της 'αμφιφυλοφιλίας' του Τίτου, ορμώμενος από το γεγονός ότι περιβάλλεται από ένα κοπάδι έκφυλων και ευνούχων και ότι πέρα από τους δύο γάμους του και τον επίσημο δεσμό του με την Βερενίκη, δεν έδειξε κανένα ενδιαφέρον να ξαναδεσμευθεί.

που αναφέρονται στο όνομά του στις δύο περιοχές, όπου υπηρέτησε. Κατόπιν, άσκησε για κάποιο χρονικό διάστημα το επάγγελμα του δικηγόρου, περισσότερο για να αποκτήσει δόξα (Τίτ. 4.2), ενώ πριν ακολουθήσει τον πατέρα του στην Ιουδαία, όπου και τοποθετήθηκε διοικητής λεγεώνας πιθανόν το 67 μ.Χ, είχε διατελέσει ταμίας (Τίτ. 4.3). Κατέλαβε την Ταριχέα και τα Γάμαλα, δύο ισχυρότατες πόλεις της Ιουδαίας, επιδεικνύοντας θάρρος και απaráμιλλη τόλμη. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την διάρκεια μίας μάχης (δεν ονομάζεται ποια), όταν σκοτώθηκε το άλογό του, εκείνος πήδησε σε άλλο, του οποίου ο αναβάτης, ενώ αγωνιζόταν κοντά του, είχε σκοτωθεί (Τίτ. 4.3). Η μεγαλύτερη στρατιωτική επιτυχία του υπήρξε αναμφίβολα η ολοκλήρωση της κατάκτησης της Ιερουσαλήμ, για την οποία αποθεώθηκε από τους στρατιώτες του και χαιρετίστηκε ως *imperator* (Τίτ. 5.2).⁵¹ Μετά την ανάρρηση του Βεσπασιανού στον θρόνο, ο Τίτος έγινε συμμετοχος και προστάτης της μοναρχικής εξουσίας (*particeps atque tutor imperii*) και τέλεσε μαζί με τον πατέρα του θρίαμβο για τη νίκη της Ιουδαίας. Στη συνέχεια, άσκησε μαζί του το αξίωμα του τιμητή και ήταν συνάρχοντάς του στην δημαρχία, καθώς και στις επτά υπατείες του.⁵² Όλη η ευθύνη για την άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής είχε περάσει στα χέρια του, αντικαθιστώντας τον Μουκιανό, το *alter ego* του Βεσπασιανού. Έφτασε στο σημείο να υπαγορεύει επιστολές εν ονόματι του πατέρα του, να συντάσσει διατάγματα και να εκφωνεί λόγους στην Σύγκλητο με την ιδιότητά του ως ταμίας. Αποκορύφωμα της πολιτικής του σταδιοδρομίας ήταν να αναδειχθεί στο αξίωμα του *praefectus praetorii* (Τίτ. 6.1).⁵³ Όταν το 79 μ.Χ πεθαίνει ο Βεσπασιανός, τον διαδέχεται στην εξουσία και συνάμα αναλαμβάνει το αξίωμα του *Pontifex Maximus* με σκοπό να κρατήσει τα χέρια του «αγνά» (Τίτ. 9.1).

7. Ανέκδοτα

Ανέκδοτο είναι η αφήγηση ενός μεμονωμένου περιστατικού που έχει ενδιαφέρον ή είναι εντυπωσιακό.⁵⁴ Αυτός ο ορισμός δεν μπορεί να εφαρμοστεί πλήρως στα συμφραζόμενα της ρωμαϊκής βιογραφίας, καθώς οι Ρωμαίοι βιογράφοι παραθέτουν συχνά ευφυολογήματα των βιογραφουμένων τους και επιπλέον, δεν είναι ευδιάκριτο από ποιο σημείο και έπειτα οι επιπλέον λεπτομέρειες μετατρέπουν ένα απλό απόφθεγμα σε ανέκδοτο. Επιπρόσθετα, οι Ρωμαίοι συγγραφείς συνηθίζουν να παρουσιάζουν ακόμη και τα ιστορικά

⁵¹ Ο Jones (134) παρατηρεί ότι στον Τίτο οφείλεται ένα μερίδιο της επιτυχίας όσον αφορά την κατάπνιξη της Ιουδαϊκής Επανάστασης, εφόσον η άλωση της Ιερουσαλήμ επετεύχθη εξαιτίας της αποτελεσματικότητας της ρωμαϊκής στρατιωτικής μηχανής, που είχε τελειοποιηθεί από τον Βεσπασιανό.

⁵² Από την εποχή του Αυγούστου και εξής η *tribunicia potestas* αποτελούσε το επίσημο χρίσμα για τον διάδοχο και επίδοξο μελλοντικό αυτοκράτορα (Murison 82).

⁵³ Θα πρέπει ωστόσο να τονιστεί ότι κατά την διάρκεια αυτών των ετών (71-79 μ.Χ.) ο Τίτος ήταν ουσιαστικά ο σύντροφος του πατέρα του, αλλά ποτέ «συν-αυτοκράτορας». Ο Βεσπασιανός επιχείρησε να εδραιώσει την εξουσία της δυναστείας του, γι' αυτό συχνά μοιραζόταν τα δημόσια αξιώματα με τον Τίτο (Murison 85).

⁵⁴ Ορισμός του Oxford English Dictionary, παρατιθέμενος στον Saller 69.

γεγονότα με εντυπωσιακό τρόπο ούτως ώστε να τα κάνουν να μοιάζουν με ανέκδοτα⁵⁵.

Όπως και τα αποφθέγματα, τα ανέκδοτα δεν αποτελούν ξεχωριστή κατηγορία αλλά είναι διάσπαρτα σε όλο το κείμενο των βιογραφιών και τίθενται συνήθως στο τέλος των παραγράφων. Ο χειρισμός τους και η συχνότητά τους είναι διαφορετικά σε κάθε βιογραφία, ανάλογα με τους διαφορετικούς σκοπούς, που καλούνται να επιτελέσουν.⁵⁶ Τα ανέκδοτα είναι χρήσιμα για την ηθογράφηση του αυτοκράτορα, διότι φωτίζουν με έναν εύληπτο και ρεαλιστικό τρόπο το ηθικό, πολιτικό και κοινωνικό δίδαγμα της βιογραφικής αφήγησης. Παρά την ιστορική τους επίφαση, σπάνια μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως απόδειξη που επιβεβαιώνει την αλήθεια των ιστορικών γεγονότων, καθώς δεν ελέγχεται η αξιοπιστία τους.⁵⁷ Αναμφίβολα, ο ψυχαγωγικός τους τόνος συντελεί σε μεγάλο βαθμό στην άρση της μονοτονίας της αφήγησης, στο πλαίσιο πάντα της πρόθεσης του συγγραφέα, που ήταν όχι μόνο να διδάξει αλλά και να τέρψει τους αναγνώστες του.

Αποτελεί γενική διαπίστωση ότι η τάση για ανεκδοτολογία ακολουθεί πλήρως το γούστο της εποχής του Σουητώνιου. Ωστόσο, ο συγγραφέας κατηγορήθηκε έντονα για την ροπή του στην ανεκδοτολογία, σε βάρος της ιστορικής αφήγησης.⁵⁸ Αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση του Τίτου, όπου έχουμε μία και μοναδική αφήγηση, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ανέκδοτο. Πρόκειται για την περίπτωση των δύο πατρικίων που συνωμότησαν εναντίον του. Το ανεκδοτολογικό στοιχείο έγκειται στο ότι αφού ο Τίτος μελέτησε τα ωροσκόπια των δύο ανδρών, τους βεβαίωσε ότι και οι δύο κινδύνευαν, αλλά όχι άμεσα και ότι ο κίνδυνος δεν προερχόταν από τον ίδιο (*Τίτ.* 9.2). Το ανέκδοτο έχει ως στόχο να αναδείξει την μετριοπάθεια του Τίτου ως πολιτικού και την επιείκειά του (*clementia*), η οποία αποτελεί την σημαντικότερη ίσως αυτοκρατορική αρετή. Η τοποθέτησή του προς το τέλος της βιογραφίας του Τίτου, αμέσως πριν την παρουσίαση του θανάτου του, καθιστά ακόμη πιο δραματικό τον ξαφνικό του θάνατο.

⁵⁵ Σύμφωνα με τον Saller (69), οι απόψεις των ιστορικών δίστανται σχετικά με την αποδεικτική αξία των ανεκδότων. Ο J. Vansina (*Oral Tradition*, London 1965, 159) πιστεύει ότι το ανέκδοτο είναι από τους λιγότερο αξιόπιστους τύπους προφορικής παράδοσης. Ωστόσο, νεότερες μελέτες, όπως αυτή του R. MacMullen (*Roman Social Relations, 50 B.C.-A.D. 284*, New Haven 1974) και του F. Millar (*The Emperor in the Roman World*, London 1977), θεωρούν ότι μέσω των ανεκδότων αντλούνται κοινωνικές, οικονομικές και διοικητικές πληροφορίες, οι οποίες δεν είναι καταγεγραμμένες σε επίσημα πολιτικά κείμενα.

⁵⁶ Για παράδειγμα, στο βίο του Βεσπασιανού παρατηρείται συσσώρευση ανεκδότων, κάτι που εναρμονίζεται πλήρως με το χιουμοριστικό πνεύμα του συγκεκριμένου αυτοκράτορα.

⁵⁷ Ο Saller (82) θεωρεί πως ο Σουητώνιος θα μπορούσε να ήταν περισσότερο κριτικός στη χρήση των ανεκδότων και στη διερεύνηση της ιστορικής τους αξιοπιστίας.

⁵⁸ Πρβλ. ενδεικτικά Schanz 50, Pichon 1930, Paratore 745 και von Albrecht 1613.

8. Ελαττώματα

Ο Σουητώνιος πραγματεύεται γενικά τα *vitia* μετά τις *virtutes* στους βίους των Καισάρων του. Στο συγκεκριμένο βίο, ωστόσο, γίνεται, εκ των πραγμάτων, το αντίθετο.⁵⁹ Στο μέσο του βίου, ο Σουητώνιος καταγράφει τέσσερα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του Τίτου, τα οποία αφορούν την περίοδο πριν την άνοδό του στον θρόνο το 79 μ.Χ.: *saevitia*, *luxuria*, *libido* και *rapacitas*. Η τακτική που ακολουθεί είναι να παραθέτει πρώτα τα ελαττώματα (*Τίτ.* 6-7.1) και αμέσως μετά να τα ανασκευάζει ένα προς ένα, αντιπαραθέτοντάς τα στις αρετές του Τίτου (*Τίτ.* 7.2-8.2). Ωστόσο, δεν αισθάνεται υποχρεωμένος να δώσει μία ξεκάθαρη απάντηση στο μυστήριο της απότομης αλλαγής στη συμπεριφορά του Τίτου, ο οποίος εν μιά νυκτί μετατράπηκε στη συνείδηση των πολιτών από ένας 'νέος Νέρων' σε έναν άνθρωπο που δεν είχε κανένα απολύτως ψεγάδι (*neque vitio ullo reperto*). Έχει διατυπωθεί ή άποψη ότι η αρνητική συμπεριφορά του Τίτου συνδέεται με το διάστημα της συγκυβέρνησης με τον πατέρα του, όπου ήταν αναγκασμένος να αναλάβει μισητές υποχρεώσεις, όπως π.χ. την εξουδετέρωση των πολιτικών τους αντιπάλων, ενώ μετά την εδραίωση της κυριαρχίας του προσπάθησε να κερδίσει την εύνοια του λαού.⁶⁰ Σύμφωνα με μία άλλη άποψη, η μεταστροφή αυτή αποδίδεται στην ικανότητα του Τίτου να αντιλαμβάνεται την ψυχολογία του πλήθους και να την εκμεταλλεύεται υπέρ του.⁶¹

Η παρουσίαση των ελαττωμάτων γίνεται με την παράθεση παραδειγμάτων. Το παράδειγμα για την αγριότητα (*saevitia*) είναι ο ύπατος Αύλος Καϊκίνας, τον οποίο ο Τίτος διέταξε να μαχαιρώσουν, μόλις εξερχόταν από την τραπεζαρία, ενώ λίγες στιγμές νωρίτερα βρισκόταν μαζί του σε δείπνο. Ο Σουητώνιος δικαιολογεί αυτήν την αδίστακτη πράξη του Τίτου, αναφέροντας ότι ο Καϊκίνας πράγματι ετοίμαζε στάση εναντίον της δυναστείας. Με την πράξη του αυτή ο Τίτος πέτυχε μεν την ασφάλεια (*securitas*) για το μέλλον, διακύβευσε δε την περαιτέρω προσωπική του πορεία προς τον αυτοκρατορικό θρόνο, αφού οι περισσότεροι πολίτες τον μισούσαν και δεν επιθυμούσαν την κατάληψη της εξουσίας (*principatum*) από τον ίδιο (*Τίτ.* 6).⁶² Η πολυτέλεια (*luxuria*) εκδηλώνεται μέσα από τα γλέντια και τα όργια που διοργάνωνε ο Τίτος με τους φίλους του μέχρι τα μεσάνυχτα, ενώ η ακολασία (*libido*) με τις αγέλες των έκφυλων (*exoleti*) και των ευνούχων (*spadones*), που τον περιτριγύριζαν, αλλά και με τον επίσημο δεσμό του με μία ανατολίτισσα βασίλισσα. Η αρπακτικότητα (*rapacitas*), τέλος,

⁵⁹ Πρβλ. von Albrecht 1604.

⁶⁰ Yavetz (427 κ.εξ.).

⁶¹ Luck (65-68). Πρβλ. επίσης Tatum (12-13), ο οποίος επισημαίνει ότι οι Ρωμαίοι ήταν πρόθυμοι να παραβλέψουν έναν βαθμό νεανικής επιπολαιότητας στην αριστοκρατία τους, όσο αυτή δεν είχε ακόμη ωριμάσει. Η Price (61), τέλος, θεωρεί πως τα ελαττώματά του, κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Βεσπασιανού, δικαιολογούνται από το νεαρό της ηλικίας του και την συνακόλουθη επιπολαιότητά του, αλλά και την αδήριτη ανάγκη να ληφθούν σκληρά μέτρα για την εγκαθίδρυση και ασφάλεια της νέας δυναστείας των Φλαβίων.

⁶² Σχετικά με την *saevitia* του Τίτου βλ. αναλυτικά Tatum 14-15.

φαινόταν από το γεγονός ότι δωροδοκούσαν, όταν ενεργούσε ως δικαστής εξ ονόματος του πατέρα του. Το σημαντικότερο λοιπόν από τα *vitia* του Τίτου φαίνεται πως ήταν η *saevitia*, αν κρίνει κανείς από την έκταση που καταλαμβάνει στην αφήγηση. Όση έκταση αφιερώνει για την *luxuria*, την *libido* και την *rapacitas* (Τίτ. 7.1), άλλη τόση διαθέτει μόνο για την *saevitia* (τμήμα από την §6.1 και ολόκληρη την §6.2).

9. Αρετές

Η αναφορά στις αρετές των αυτοκρατόρων αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία αφήγησης, που δεν λείπει από καμία βιογραφία, ακόμη και από αυτές των 'μισητών' (από τον Σουητώνιο) αυτοκρατόρων, όπως ο Τιβέριος και ο Καλιγούλας. Η ενσωμάτωση της κατηγορίας αυτής στη συνολική δομή των βίων ποικίλλει κατά περίπτωση και δεν ακολουθεί ένα συγκεκριμένο σχήμα. Μελετώντας όλους τους *Βίους των Καισάρων* του Σουητώνιου, διαπιστώνουμε ότι στον βίο του Τίτου οι εγκωμιαστικές αναφορές είναι ιδιαίτερα τονισμένες.⁶³ Ήδη από τις πρώτες γραμμές της *Vita*, του αποδίδεται ο χαρακτηρισμός *amor ac deliciae generis humani* (Τίτ. 1). Οι αρετές του ήταν έμφυτες (*ingenium*) αλλά και επίκτητες (*ars*).⁶⁴ Τον ευνοούσε, ωστόσο, και η *fortuna*.⁶⁵ Ουσιαστικά, ο βιογράφος μας δεν του ασκεί καμία κριτική, εκτός από τα σφάλματά του, πριν αναλάβει την εξουσία, τα οποία και παρατίθενται, για να τονίσουν εμφατικά τις διαμετρικά αντίθετες μεταγενέστερες αρετές του.⁶⁶

Ο Σουητώνιος παρουσιάζει αρχικά όλα τα θετικά χαρακτηριστικά του αυτοκράτορα, που αναδείχθηκαν μετά την μεταστροφή του χαρακτήρα του (Τίτ. 7,2 κ.εξ.): Ο Τίτος διακρίνεται για την *modestia*, αφού διοργανώνει ευχάριστα και όχι δαπανηρά συμπόσια. Επιλέγει τους φίλους του με βάση την αξία και την ικανότητά τους στην προώθηση του αυτοκρατορικού προγράμματος και

⁶³ Η εμφατική τοποθέτηση αυτού του χαρακτηρισμού στην αρχή του βίου ξαφνιάζει, καθώς αντιτίθεται στη συνηθισμένη πρακτική του Σουητώνιου, που είναι να αφήνει τα γεγονότα να μιλούν από μόνα τους και να αποφεύγει τέτοιους γενικούς χαρακτηρισμούς, ιδιαίτερα στην αρχή ενός βίου. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Luck (64-65), πρόκειται περισσότερο για έναν 'έπαινο' παρά για έναν 'βίο'.

⁶⁴ Ο Luck (68-70) ερμηνεύει την *ars* του Τίτου ως την ικανότητά του να χειραγωγεί την κοινή γνώμη, η οποία μέχρι και την στιγμή της ανάρρησής του στον θρόνο ήταν εχθρική απέναντί του. Καλλιεργώντας το προφίλ του μετριοπαθούς και καταδεκτικού ηγεμόνα, κατόρθωσε να αντιστρέψει το λαϊκό αίσθημα και να κάνει τους πολίτες να τον συμπαθούν με το ίδιο πάθος με το οποίο πρωτύτερα τον μισούσαν.

⁶⁵ Η Price (58 και 61) παρατηρεί ότι η γενναιοδωρία του Τίτου μπορεί να αποδεικνυόταν δυσβάσταχτη τόσο για τα δημόσια οικονομικά όσο και για την ιδιωτική του περιουσία, αν είχε κυβερνήσει για περισσότερο καιρό, επιχειρηματολογώντας έτσι υπέρ της άποψης του Δίωνα Κάσσιου (66.18), ότι ο Τίτος όφειλε την φήμη του περισσότερο στην 'τύχη' παρά στην 'αρετή' του. Ο Luck (71-74) προτείνει τη γραφή *formae* αντί για *fortunae*, προκειμένου να δικαιολογήσει το ασυμβίβαστο του όρου 'τύχη' με την *adversa fortuna*, που κυνηγούσε τον Τίτο, όπως φαίνεται από τις φυσικές καταστροφές που συνέβησαν επί της διακυβέρνησής του.

⁶⁶ Αναπόφευκτος είναι στο σημείο αυτό ο παραλληλισμός με τον βίο του Αυγούστου, όπου επίσης παρουσιάζονται τα μελανά σημεία της καριέρας του, πριν την άνοδό του στην εξουσία· πρβλ. Tatum 14-15.

διακόπτει οποιαδήποτε επαφή με τους παλιούς φίλους του, οι οποίοι έγιναν πρωταγωνιστές στο θέατρο. Σέβεται το δημόσιο αίσθημα για την Βερενίκη και, παρά τα αισθήματα που τρέφουν ο ένας για τον άλλον, την στέλνει πίσω στην πατρίδα της, αποδεικνύοντας πως η *libido* δεν έχει θέση στην δημόσια εικόνα του. Επιπλέον, είναι γενναιόδωρος (*munificus*) προς τον λαό του, αφού προσφέρει χορηγίες, δεν αποδέχεται ούτε καν τις νόμιμες καθιερωμένες εισφορές προς τον αυτοκρατορικό θεσμό, εγκαινιάζει το Κολοσσαίο και τα λουτρά και προσφέρει στο λαό μεγαλοπρεπή θεάματα. Ο Τίτος ήταν πρωτίστως ένας καλοπροαίρετος άνθρωπος (*benevolentissimus*). Η τακτική που ακολουθούσε ήταν να μην δυσαρεστεί κανέναν πολίτη ύστερα από μία αυτοκρατορική ακρόαση, ακόμη κι αν δεν ήταν σε θέση να πραγματοποιήσει την υπόσχεση που είχε δώσει στον συνομιλητή του, ενώ θεωρούσε αυτονόητη την υποχρέωσή του να προσφέρει ευεργεσίες (*beneficia*) στους πολίτες (Τίτ. 8.1). Ο σεβασμός του προς τις επιθυμίες της κοινής γνώμης έφτανε στο σημείο να αλλάζει τις προτιμήσεις του σε αγώνες μονομάχων, αναδεικνύοντας την μεγαλοπρέπεια (*maiestas*) και την αμεροληψία (*aequitas*) του. Ακόμη, ήταν προσιτός στον λαό, εφόσον επέτρεπε στους πολίτες να εισχωρούν στο λουτρό του την στιγμή που πλενόταν (Τίτ. 8.2).

Κατόπιν περνά στην περιγραφή της συμπεριφοράς του σε διάφορες καθημερινές καταστάσεις, όπου αναδεικνύονται οι τέσσερις βασικές αυγούστειες αρετές: *virtus, clementia, iustitia, pietas*.⁶⁷ Ο Σουητώνιος παρουσιάζει τις αρετές αυτές σε μία παράγραφο (Τίτ. 8 κ.εξ.), εκτός από την *virtus*, την οποία παρουσιάζει νωρίτερα, στο πλαίσιο του Ιουδαϊκού Πολέμου (Τίτ. 4.3 και 5.2),⁶⁸ τηρώντας έτσι την χρονολογική σειρά των γεγονότων και αποδεικνύοντας πως δεν προσπαθεί να «στριμώξει» όλες τις αρετές κάτω από την κατηγορία «*virtutes*». Η πρώτη από τις αυτοκρατορικές αρετές που παρουσιάζονται είναι η *pietas*, η οποία εκδηλώνεται με τα αισθήματα ευθύνης και αγάπης του Τίτου απέναντι στο λαό του. Στο πλαίσιο αυτό, τονίζονται ιδιαίτερα τα πατρικά (*affectus parentis*) και φιλάλληλα αισθήματά του κατά τις κρίσιμες ώρες για την αυτοκρατορία, όταν αυτή πλήττεται από φυσικά αίτια, όπως η έκρηξη του Βεζούβιου στην Καμπανία, η επί τρία μερόνυχτα πυρκαγιά της Ρώμης και η επιδημία πανώλης (Τίτ. 8.3). Ακολουθεί η παρουσίαση της *iustitia*, η οποία αντανακλάται στον δραστικό τρόπο με τον οποίο δίνει τέλος στους καταδότες και σε όσους επιχειρήσαν να εκμεταλλευθούν τις συμφορές των ανθρώπων λόγω των φυσικών καταστροφών (*delatores amendatoresque*, Τίτ. 8.5). Στην *clementia* τέλος, την βασικότερη αυτοκρατορική αρετή από την εποχή των διαδόχων του Δομιτιανού και εξής,⁶⁹ είναι αφιερωμένη η ένατη παράγραφος. Αν και δόθηκαν ευκαιρίες στον Τίτο να φερθεί εκδικητικά,

⁶⁷ Πρβλ. Charlesworth (9 κ.εξ.), ο οποίος επισημαίνει ότι με τον όρο *virtus* εννοείται η πολεμική αρετή, και Wallace-Hadrill 317-319.

⁶⁸ Στο πλαίσιο της στρατιωτικής του θητείας στην Γερμανία και την Βρετανία έρχονται στην επιφάνεια άλλες δύο αρετές, η *industria* και η *modestia* (Τίτ. 4.1).

⁶⁹ Πρβλ. Lossau 496.

όπως στην περίπτωση της συνωμοσίας των δύο πατρικίων εναντίον του, έδειξε ανωτερότητα και επιείκεια (*Τίτ.* 9.1). Επίσης, η σχέση του Τίτου με τον αδελφό του Δομιτιανό χαρακτηρίζεται από εξαιρετική ανεκτικότητα. Αντί να τον τιμωρήσει, επειδή συνωμότησε εναντίον του, τον τίμησε και τον ανακήρυξε μελλοντικό του διάδοχο (*Τίτ.* 9.3). Με αυτό τον τρόπο ο Σουητώνιος κλείνει το κεφάλαιο των αρετών, αφού επέδειξε ότι εμφανίζονται τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό βίο του Τίτου.

10. Οιωνοί

Στην ελληνική αρχαιότητα, 'οιωνός' ήταν το σαρκοφάγο όρνεο που θεωρούνταν ότι προμήνυε το μέλλον, καθώς ήταν σταλμένο από τον θεό. Μέσα από την προσεκτική παρατήρηση των κραυγών του και του τρόπου ή της κατεύθυνσης του πετάγματός του, οι οιωνοσκόποι επιχειρούσαν να προβλέψουν το μέλλον. Ο κεραυνός και η βροντή θεωρούνταν επίσης οιωνοί σταλμένοι από τον Δία. Οι οιωνοί αντιπροσώπευαν επομένως την θέληση των θεών για την πορεία των ανθρωπίνων πραγμάτων. Στη Ρώμη ο όρος διευρύνθηκε σημασιολογικά και δήλωνε οποιαδήποτε λέξη ή φράση που είχε αινιγματικό ή συμβολικό χαρακτήρα.⁷⁰

Οι οιωνοί καταλαμβάνουν ένα σημαντικό μέρος των αυτοκρατορικών βίων, γεγονός που ανταποκρίνεται στο παραδοσιακό ρωμαϊκό ενδιαφέρον για κάθε είδους διοσημείες και θαύματα.⁷¹ Η εξιστόρησή τους αποτελεί σταθερή πρακτική στα κείμενα των Ρωμαίων πεζογράφων της αυτοκρατορικής περιόδου, όπως στον Λίβιο και τον Τάκιτο,⁷² αλλά και στο έπος. Στόχος τους είναι η προώθηση της ιδέας του αυτοκρατορικού μεγαλείου και η σύνδεσή του με την έννοια της θεότητας.⁷³ Ανεξάρτητα από το εάν ο ίδιος ο Σουητώνιος πίστευε στην εγκυρότητά τους ή όχι, καταγράφει με συνέπεια τα θεϊκά σημάδια (*omina*) που προμήνυαν την άνοδο ενός αυτοκράτορα στον θρόνο.⁷⁴

Με βάση το περιεχόμενό τους, οι ανεκδοτολογικές διηγήσεις διακρίνονται σε οιωνούς, όνειρα, προφητείες και θαύματα. Η κατανομή τους στον Σουητώνιο διαφέρει από βιογραφία σε βιογραφία και προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες παρουσίασης του εκάστοτε αυτοκράτορα. Συνήθως, οι οιωνοί που αφορούν την ανάρρηση ενός Καίσαρα στην εξουσία βρίσκονται διάσπαρτοι μέσα στην αφήγηση

⁷⁰ Λάμπιας 43-44. Για τους όρους *prodigium*, *portentum*, *ostentum*, *monstrum* βλ. Bouch-Leclercq IV, 77 και 135-144.

⁷¹ Πρβλ. την ανάλυση του Steidle (86) με αφορμή τον βίο του Καλιγούλα και Von Albrecht 1604 και 1609.

⁷² Για μία αναλυτική παρουσίαση του ρόλου της θαυματογραφικής διήγησης στους Ρωμαίους ιστοριογράφους βλ. Παπαϊωάννου.

⁷³ Lattimore 441.

⁷⁴ Είναι ενδεικτικό, ωστόσο, ότι σε μία επιστολή του Πλίνιου του Νεότερου (*Επιστ.* 1.18), ο Σουητώνιος φαίνεται να παροτρύνει τον φίλο του να αναστείλει μία δίκη, εξαιτίας ενός ονείρου που είδε.

των γεγονότων,⁷⁵ ενώ αυτοί που αναφέρονται στην πτώση τους από τον θρόνο και τον θάνατο αποτελούν αυτοτελές κεφάλαιο μιας *Vita*.⁷⁶

Στην περίπτωση του Τίτου έχουμε μία πρόβλεψη και έναν χρησμό, που αναφέρονται στην μελλοντική του ανάρρηση στον θρόνο, και έναν διπλό οιωνό, που αναφέρεται στον θάνατό του. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα σημεία αυτά είναι τοποθετημένα στην αρχή (*Τίτ.* 2.1), τη μέση (*Τίτ.* 5.1) και το τέλος της αφήγησης (*Τίτ.* 10.1). Στο κεφάλαιο που αφορά την εκπαίδευση του Τίτου, έχει γίνει ήδη λόγος για την θετική πρόβλεψη ενός *metoposcorus*, που προοικονομεί την άνοδο του Τίτου στον θρόνο, μελετώντας τα χαρακτηριστικά του μετώπου του. Λίγο παρακάτω, στο κεφάλαιο που σχετίζεται με την στρατιωτική του σταδιοδρομία, η πρόβλεψη αυτή επιβεβαιώνεται, καθώς ο Τίτος κατά την διάρκεια της επιστροφής του στην Ιουδαία, σταματά στην Κύπρο και λαμβάνει προφητεία από το μαντείο της Παφίας Αφροδίτης ότι θα γίνει αυτοκράτορας. Τέλος, στο προτελευταίο κεφάλαιο που έχει σχέση με τον θάνατό του, αναφέρεται μία αποτυχημένη του απόπειρα για θυσία, που συνοδεύεται από το άκουσμα μιας βροντής σε πεντακάθαρο ουρανό. Το γεγονός αυτό ερμηνεύθηκε ως προάγγελος του θανάτου του.

Γενικά, η χρήση των οιωμών στη βιογραφία του Τίτου είναι πολύ περιορισμένη συγκριτικά με τους υπόλοιπους βίους, γεγονός που οφείλεται σε ένα βαθμό, βεβαίως, στη σύντομη διάρκεια της ζωής και της διακυβέρνησης του Τίτου.⁷⁷ Δεν αναφέρονται θαύματα που έκανε ο ίδιος, όπως έκανε ο πατέρας του,⁷⁸ ή αξιοθαύμαστα περιστατικά, ούτε όνειρα που είδε ο ίδιος ή οι άλλοι γι' αυτόν.⁷⁹ Μία εξήγηση γι' αυτό μπορεί να είναι το γεγονός ότι ο Τίτος δεν είχε ανάγκη να δικαιολογήσει την άσημη καταγωγή του, την *obscuritas* του ονόματός του, όπως συνέβαινε με τον πατέρα του Βεσπασιανό, ή να συνδέσει το όνομά του με ένα μυθικό παρελθόν, όπως συνέβαινε στην περίπτωση του Αυγούστου. Ως γιος του Βεσπασιανού είχε πάρει το χρίσμα της διαδοχής στον αυτοκρατορικό θρόνο χωρίς την μεσολάβηση διοσημειών, που θα φανέρωναν την εύνοια των θεών απέναντί του ως αντίβαρο της αφανούς καταγωγής του.

⁷⁵ *Ιούλ.* 1.3, 7.2, 32, 61· *Αύγ.* 91-96· *Τιβ.* 14. 2-4· *Κλαύδ.* 7· *Νέρ.* 40.3· *Γάλβ.* 4. 2-3, 8. 2, 10. 4· *Βιτ.* 9· *Βεσπ.* 4.5, 5, 7. 2-3. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Σουητώνιος δεν αναφέρει την ύπαρξη οιωμών που να προφητεύουν την άνοδο στον θρόνο για τους αυτοκράτορες Καλιγούλα, Νέρωνα και Δομιτιανό.

⁷⁶ *Ιούλ.* 81· *Αύγ.* 97· *Τιβ.* 74· *Γάιος* 57· *Κλαύδ.* 46· *Νέρ.* 6.2, 7.1, 19.1, 40.3, 46· *Γάλβ.* 18, 19.1· *Όθων* 7.2, 8.3· *Βιτ.* 9, 18· *Βεσπ.* 23.4, 25· *Δομ.* 14.1, 15.2-3, 23.2.

⁷⁷ Ενδεικτική είναι η συσσώρευση των *prodigia* στο βίο του Βεσπασιανού και του Αυγούστου (14 και 17 αντιστοίχως, πρβλ. Lattimore 443).

⁷⁸ Ο Βεσπασιανός θεράπευσε έναν τυφλό φτύνοντας στα μάτια του και έναν χωλό ακουμπώντας τον με την φτέρνα του (*Βεσπ.* 7. 2). Για τον ρόλο των ανεκδότων στο βίο του Βεσπασιανού (και του Αυγούστου) βλ. αναλυτικά ΤΣΑΚΟΥ.

⁷⁹ Για παράδειγμα, ο Αύγουστος, όταν ήταν παιδί, ενοχλήθηκε από τον θόρυβο που έκαναν οι βάτραχοι στο εξοχικό του παππού του και τους διέταξε με επιτυχία να σωπάσουν (*Αύγ.* 94.7), ενώ ο Καίσαρας είχε δει στον ύπνο του ότι είχε σμίξει ερωτικά με την μητέρα του, πράγμα που προανήγγειλε την κυριαρχία του σ' ολόκληρο τον κόσμο (*Ιούλ.* 7.2).

11. Αποφθέγματα

Απόφθεγμα είναι μία σύντομη και έξυπνη έκφραση, σκοπός της οποίας είναι να δηλώσει μία καθολικά αποδεκτή αλήθεια, και το οποίο αποδίδεται σε ένα πρόσωπο εγνωσμένου κύρους. Ο Σουητώνιος χρησιμοποιεί τα αποφθέγματα τόσο για να χαλαρώσει τη διήγηση, όσο και για να δώσει με πιο επιγραμματικό τρόπο στοιχεία του χαρακτήρα του εκάστοτε βιογραφούμενου αυτοκράτορα.⁸⁰ Τα αποφθέγματα αποτελούν σταθερό συστατικό των Βίων, αν και δεν τοποθετούνται ποτέ σε ξεχωριστό κεφάλαιο. Είναι διάσπαρτα σε όλο το κείμενο και αποτελούν συνήθως την κατακλείδα μιας παραγράφου ή συμπληρώνουν το περιεχόμενό της. Τα αποφθέγματα παρατίθενται είτε κατά λέξη, οπότε και η επίδραση που ασκούν είναι αμεσότερη, είτε σε πλάγιο λόγο είτε ως *ultima verba*.⁸¹

Στη βιογραφία του Τίτου εντοπίζονται και οι τρεις μορφές, αν και είναι ο μοναδικός βίος, όπου τα *ultima verba* δεν παρατίθενται σε ευθύ λόγο (Τίτ. 10.1). Τα κατά λέξη παραθέματα είναι δύο και τοποθετημένα με εύστοχο τρόπο στα κατάλληλα σημεία. Το πρώτο συναντάται στο κεφάλαιο της στρατιωτικής καριέρας του Τίτου. Μετά την θριαμβευτική του νίκη στην Ιουδαία, ο Τίτος επιστρέφει στην Ρώμη. Πριν αφιχθεί, σταθμεύει στην Αίγυπτο. Κινεί υποψίες για επανάσταση εναντίον του αυτοκράτορα πατέρα του. Σπεύδει στην πρωτεύουσα, για να του αποδείξει ότι τίποτα από όσα διαδίδονται σε βάρος του δεν είναι αληθές. Εκπλήσσει θετικά τον Βεσπασιανό και μόλις τον συναντά, αναφωνεί: *veni, pater, veni* (Τίτ. 5.3). Μέσα σε τρεις λέξεις, ο Σουητώνιος δίνει στοιχεία για τον χαρακτήρα του Τίτου και για τη σχέση του με τον πατέρα του: είναι νέος, αυθόρμητος, γρήγορος στην εκτέλεση μιας ενέργειας και επ' ουδενί αγνώμων. Χωρίς να μακρηγορεί, δείχνει ότι είναι άνθρωπος των έργων και όχι των λόγων. Ως προς την ταχύτητα στην λήψη και εκτέλεση μιας απόφασης μοιάζει με τον Ιούλιο Καίσαρα (Ιούλ. 37.2) αλλά διαφέρει από τον Αύγουστο (Αύγ. 25.4), τον Τιβέριο (Τιβ. 59.2), τον Γάιο (Γάιος 10.2, 29, 30.1-2), τον Κλαύδιο (Κλαύδ. 43), τον Νέρωνα (Νέρ. 10.2, 31.2, 33.1, 38.2, 40.2, 49.1), τον Βεσπασιανό (Βεσπ. 19.2, 23.3-4) και τον Δομιτιανό (Δομ. 13.2, 21). Το δεύτερο κατά λέξη παράθεμα εντοπίζεται στο κεφάλαιο για τις *virtutes* του Τίτου. Όταν στη διάρκεια ενός συμποσίου ο Τίτος θυμήθηκε ότι όλη την ημέρα δεν είχε κάνει καμία ευεργεσία πρόφερε τούτα τα λόγια: *amici, diem perdididi* (Τίτ. 8.1), δείχνοντας ότι η ευεργεσία δεν είναι απλά το μέσο απόκτησης της δημοφιλίας, αλλά στάση ζωής απέναντι στον πάσχοντα άνθρωπο. Με το απόφθεγμα αυτό ο Σουητώνιος παρουσιάζει τον Τίτο ως πρότυπο καλού και φιλεύσπλαχνου αυτοκράτορα, παραπέμποντας στον χαρακτηρισμό του ως ανθρώπου *natura benevolentissimus* στην αρχή της 8^{ου} παραγράφου.

⁸⁰ Steidle 97 κ.εξ.

⁸¹ Για τη λειτουργία των *ultima verba* στους αυτοκρατορικούς βίους πρβλ. Gugel 95 κ. εξ. Αξίζει να σημειωθεί εδώ πως οι ιστοριογράφοι, σε αντίθεση με τους βιογράφους, δεν κάνουν χρήση των *ultima verba* αλλά προτιμούν να τα αντικαθιστούν με την παράθεση ενός (ρητορικού) λόγου.

Τα αποφθέγματα σε πλάγιο λόγο αφορούν τις ακόλουθες τρεις περιπτώσεις: όταν δύο πατρίκιοι αποκαλύφθηκε ότι εποφθαλμιούσαν την εξουσία, ο Τίτος τους απέτρεψε από την πραγματοποίηση του σχεδίου τους λέγοντάς τους επιγραμματικά ότι «το αυτοκρατορικό αξίωμα το δίνει η τύχη» (*principatum fato dari* [Τίτ. 9.1]). Ακόμη, το κεφάλαιο που αναφέρεται στα εξωτερικά του χαρίσματα και στην εκπαίδευσή του κλείνει με την απρόσμενη δήλωση του ίδιου του Τίτου ότι θα μπορούσε να είναι ένας εξαιρετος πλαστογράφος (*maximum falsarium esse potuisse* [Τίτ. 3.2]), δεδομένης της ικανότητάς του να μιμείται τους γραφικούς χαρακτήρες των άλλων. Το τρίτο απόφθεγμα έχει να κάνει με την στάση του απέναντι στα αιτήματα των ανθρώπων. Ακόμα και όταν οι άνθρωποι του σπιτιού του τον συμβούλευαν να μην υπόσχεται πολλά, που δεν μπορεί να τα πραγματοποιήσει, εκείνος απαντούσε ότι κανείς δεν πρέπει να φεύγει λυπημένος ύστερα από μία συνομιλία με τον αυτοκράτορα: *non oportere quemquam a sermone principis tristem discedere* [Τίτ. 8.1].

Με τα τελευταία λόγια του παραπονιέται για τον πρόωρο θάνατό του που δεν άξιζε, καθώς για καμιά από τις πράξεις του δεν μετάνιωνε εκτός από μία: *eripi sibi vitam immerenti; neque enim extare ullum suum factum paenitendum excepto dum taxat uno* (Τίτ. 10.1). Η αινιγματική αυτή φράση δημιούργησε πολλά ερωτηματικά⁸² και σε καμία περίπτωση δεν συνάδει με το πνεύμα των *ultima verba* των άλλων βίων, όπου ο ρόλος τους είναι να δώσουν ανακεφαλαιωτικά το στίγμα του εκάστοτε αυτοκράτορα, την πεμπουσία της σκέψης και των πράξεών του.

Ο αριθμός των αποφθεγμάτων στον Βίο του Τίτου είναι σημαντικός αναλογικά με την μικρή έκταση του Βίου αυτού και συγκριτικά με τις *Vitae* των υπολοίπων Καισάρων. Στον *Divus Iulius* καταγράφονται πέντε αποφθέγματα, εκ των οποίων το ένα αναφέρεται στις φήμες για την ερωτική του ζωή (Ιούλ. 22.2) και τα άλλα τέσσερα στην στρατιωτική του δράση, θέλοντας να τονίσουν την αποφασιστικότητα, την ικανότητα και την ταχύτητα στον τρόπο σκέψης και δράσης του (Ιούλ. 29.1, 31.2, 32, 34.2, 37.2). Στον *Divus Augustus* παρατίθενται εννέα *dicta*, εκ των οποίων τα έξι αφορούν την σκέψη του για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (Αύγ. 25.4) και τα τρία την χρήση ασυνήθιστων εκφράσεων (Αύγ. 87.1). Στον *Τιβέριο* το ένα απόφθεγμα δείχνει την μετριοπάθεια και την επιείκεια του ηγεμόνα (Τιβ. 32.2) και το άλλο την αγριότητά του (Τιβ. 59.2), ενώ στον *Γάιο* τα δέκα αποφθέγματα, όλα ενδεικτικά της σκληρότητας και της βιαιότητας του χαρακτήρα του, αποτελούν ξεχωριστό κεφάλαιο (29, 30). Ξεχωριστή, επίσης, κατηγορία αποτελούν και τα αποφθέγματα του Κλαύδιου (43). Στον *Γάλβα* και τον *Όθωνα* δεν αναφέρονται αποφθέγματα, ενώ στον *Βιτέλλιο* μόνο ένα (8.2).

⁸² Ο Gugel (102) θεωρεί πως η φράση αναφέρεται στην κακή φήμη που είχε ο Τίτος πριν ανεβεί στο θρόνο.

Εντεταγμένα στις λεκτικές παραδοξότητες και στον θάνατο του Βεσπασιανού είναι και τα αποφθέγματά του (Βεσπ. 24. 2-4). Δύο *dicta* αποδίδονται στον Δομιτιανό, το ένα σχετίζεται με την αλαζονεία του (Δομ. 13.2) και το άλλο με τον φόβο που τον διακατείχε για ενδεχόμενη δολοφονία του (Δομ. 21).

12. Θάνατος

Σταθερό στοιχείο στις βιογραφίες των Καισάρων αποτελεί η περιγραφή του θανάτου τους. Ο Σουητώνιος δεν ακολουθεί και εδώ κάποιο σταθερό σχήμα, αλλά διαφοροποιεί την παρουσίασή του ανάλογα με τις συνθήκες που προκάλεσαν τον εκάστοτε θάνατο. Η περιγραφή του θανάτου του Τίτου ακολουθεί, εσκεμμένα, όπως έχει σημειωθεί παραπάνω, αμέσως μετά την περιγραφή των αρετών του. Στο τέλος κάποιων θεαμάτων που παρακολουθούσε, άρχισε να κλαίει γοερά και αναχώρησε για τη χώρα των Σαβίνων, θλιμμένος λόγω ενός διπλού δυσοίωνου οιωνού. Κατόπιν τον έπιασε πυρετός και παραπονέθηκε ότι πεθαίνει χωρίς να έχει διαπράξει τίποτα άξιο μετανοίας. Κατέληξε στις 13 Σεπτεμβρίου του 81 μ.Χ, σε ηλικία σαράντα δύο ετών, στο σπίτι του πατέρα του στο Ρεάτιο, έχοντας κυβερνήσει μόνο δύο έτη και τρεις μήνες περίπου. Ο Σουητώνιος θεωρεί ότι ο θάνατος του Τίτου απέβη περισσότερο εις βάρος των υπηκόων του παρά εις βάρος του ιδίου: *maiore hominum damno quam suo* (Τίτ. 10.1). Η φράση αυτή που ίσως προαναγγέλλει τα δεινά που θα ενσκήψουν στο *genus humanum* από την άνοδο στον θρόνο του Δομιτιανού, αδερφού και διαδόχου του Τίτου, επανέρχεται με ένα είδος κυκλικής σύνθεσης στην αρχική φράση του βίου, ότι ο Τίτος ήταν *amor ac deliciae generis humani* (Τίτ. 1).

Ο Τίτος συγκαταλέγεται στους αυτοκράτορες που πεθαίνουν από φυσικό θάνατο, αν και δεν έχει προηγηθεί κανένας λόγος για την ξαφνική του αποβίωση (Τίτ. 10).⁸³ Δεν δέχθηκε, πεθαίνοντας, τα βέλη του λαϊκού μίσους, όπως ο Τιβέριος (Τιβ. 75.1) και η μνήμη του δεν καταδικάστηκε σε λήθη, όπως του Καλιγούλα (Γάιος 60), του Νέρωνα (Νέρ. 57.1) και του Δομιτιανού (Δομ. 17.3, 23.1). Δεν πρόλαβε επίσης να γεράσει και να ταλαιπωρηθεί από τις αρρώστιες που ταλάνιζαν τον Οκταβιανό (Αύγ. 98.5), τον Τιβέριο (Τιβ. 72.2, 73.2) και τον πατέρα του Βεσπασιανό (Βεσπ. 24), αν και το κοινό στοιχείο με αυτούς τους τρεις *principes* ήταν ότι ασθένησαν κατά την διάρκεια ταξιδιού τους στην Καμπανία. Ούτε οδηγήθηκε στην αυτοκτονία, επειδή δεν μπορούσε να διαχειριστεί τον στρατό του, όπως συνέβη στην περίπτωση του Νέρωνα (Νέρ. 40.1, 47.1, 49.3) και του Όθωνα (Όθων 9.2, 11). Τέλος, αλλάζοντας συμπεριφορά μετά την ανάρρησή του στον θρόνο, μπόρεσε να προλάβει τις συνωμοσίες εναντίον της ζωής του, όπως του Αύλου Καικίνα (Τίτ. 6.2), δύο ανώνυμων πατρικίων (Τίτ. 9.1-2) αλλά και

⁸³ Ο Bastomsky πιστεύει, βασιζόμενος σε θέσεις ειδικών επί θεμάτων ιατρικής, ότι ο θάνατος του Τίτου προκλήθηκε από ελονοσία, αφού ένα βασικό σύμπτωμά της είναι ο πυρετός, που δεν υποχωρεί. Ο Murison (88), βασιζόμενος, κυρίως, στην αναφορά του Δίωνα Κάσσιου (66.26.2), δεν αποκλείει το γεγονός ότι ο Δομιτιανός επέσπευσε τον θάνατο του αδελφού του, πριν τον διαδεχθεί.

του Δομιτιανού (*Τίτ.* 9.3, *Δομ.* 2.3), οι οποίες θα μπορούσαν να καταλήξουν σε άγρια δολοφονία, όπως αυτή του Ιούλιου Καίσαρα (*Ιούλ.* 82), του Καλιγούλα (*Γάιος* 58.2), του Κλαύδιου (*Κλαύδ.* 44.2), του Γάλβα (*Γάλβ.* 20.2), του Βιτέλλιου (*Βιτ.* 17), και του Δομιτιανού (*Δομ.* 16, 17).

Η βιογραφία του Τίτου κλείνει με μία παράγραφο για τις μεταθανάτιες τιμές που του αποδόθηκαν από τη Σύγκλητο, ως αποτέλεσμα του θρήνου και του πένθους που προκάλεσε η αναγγελία του θανάτου του. Την μεγαλύτερη έκταση στην αναφορά τέτοιων επικήδειων και μεταθανάτιων τιμών την λαμβάνουν, όπως ήταν αναμενόμενο, ο Ιούλιος Καίσαρας (*Ιούλ.* 84, 85) και ο Οκταβιανός Αύγουστος (*Αύγ.* 100), ενώ έπονται ο Τιβέριος (*Τιβ.* 75.3), ο Κλαύδιος (*Κλαύδ.* 45), ο Νέρωνας (*Νέρ.* 50), ο Γάλβας (*Γάλβ.* 23), ο Βεσπασιανός (*Βεσπ.* 24) και τελευταίος ο Τίτος (*Τίτ.* 11).

ΥΦΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Το ύφος του Σουητώνιου έχει αποτελέσει αντικείμενο μακρών αντιπαραθέσεων.⁸⁴ Η οποιαδήποτε σχετική συζήτηση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι ο Σουητώνιος γράφει σε μία εποχή, όπου αντικρούονται δύο κύρια υφολογικά ρεύματα, ο ασιανισμός και ο αρχαϊσμός. Η κατάταξή του σε μία από τις δύο κατευθύνσεις δεν είναι εφικτή, εφόσον ο συγγραφέας κατάφερε να διατηρήσει την πρωτοτυπία του και να δημιουργήσει ένα έργο, κύρια χαρακτηριστικά του οποίου είναι «η σαφήνεια, η λιτότητα και η ακρίβεια, αλλά και 'λογιότροπα' χαρακτηριστικά, όπως τεχνικοί όροι, ελληνικές λέξεις και αρκετά εκτενή κατά λέξη παραθέματα από ιστορικά τεκμήρια, που το κάνουν να προσεγγίζει τους συγγραφείς ειδικών επιστημονικών έργων».⁸⁵

Η βραχυλογία και ο ελλειπτικός του λόγος συγκαταλέγονται άλλοτε στα υπέρ και άλλοτε στα κατά της υφολογικής του αποτίμησης.⁸⁶ Στη βιογραφία του Τίτου η βραχυλογία επιτυγχάνεται με τη συχνή χρήση των μετοχών και τις διάσπαρτες ελλειπτικές εκφράσεις. Οι μετοχικές φράσεις, μαζί με τις δευτερεύουσες επιρρηματικές χρονικές προτάσεις, αποτελούν το κυριότερο γνώρισμα του σουητώνιου ύφους. Η εκτεταμένη χρήση τους στους κλασικούς χρόνους, ακολουθώντας τη συνήθεια των αττικών ρητόρων, αποτελούσε ακόμη και στα χρόνια του Σουητώνιου έναν καθιερωμένο τρόπο αφηγηματικής έκφρασης και για το λόγο αυτό δεν αποτελεί δείγμα πρωτοτυπίας.⁸⁷

Από λεξιλογικής απόψεως, η *vita* του Τίτου είναι ένα καλό παράδειγμα για την ευρεία χρήση όρων ελληνικής προέλευσης και νεολογισμών.⁸⁸ Η συχνή

⁸⁴ Πρβλ. ενδεικτικά D'Anna (213), οποίος υποστηρίζει ότι ο Σουητώνιος γράφει μια ρυθμική πεζογραφία στην οποία εντοπίζονται επιρροές από το έργο του Κικέρωνα. Ο Sage (1979a, 18), εξετάζοντας ορισμένα γνωρίσματα του αφηγηματικού ύφους του Σουητώνιου και λαμβάνοντας υπόψη του την μελέτη του J.-P. Chausserie-Laprée σχετικά με τους Λατίνους ιστορικούς, κρίνει ως πρωτότυπο τον τρόπο γραφής του Σουητώνιου. Στον αντίποδα βρίσκεται ο H. Ailloud (51-52), ο οποίος αναφέρει ότι οι *Βιογραφίες των XII Καισάρων* δεν θεωρήθηκαν ποτέ ως έργο ενός αληθινού καλλιτέχνη. Ο Syme (111) χαρακτηρίζει τον Σουητώνιο εχθρικό προς την υφολογική ποικιλία και την ευγλωττία και άπληστο ως προς την παράθεση προσωπικών, περιέργων ή άσχημων στοιχείων. Σύμφωνα με τον Sage (1979b, 499) βασική φιλοδοξία του Σουητώνιου φαίνεται να είναι η αντικειμενική ενημέρωση των αναγνωστών του και γι' αυτό η έκθεση των γεγονότων επικεντρώνεται στην *narratio* και όχι στην *exornatio rerum*.

⁸⁵ Von Albrecht, 1606. Γενικά, φαίνεται να μην τον απασχολεί ούτε η ομοιογένεια του κειμένου του ούτε ο καλλωπισμός του ύφους του (Kenney-Clausen 891).

⁸⁶ Πρβλ. ενδεικτικά Funaioli (622), Dalmasso (130-133, 136-140), D' Hérouville (15).

⁸⁷ Ο Sage (1979a, 31-35) υποστηρίζει πως η δυσαναλογία στην χρήση μετοχικής φράσης και δευτερεύουσας πρότασης, υπέρ των μετοχών, καθιστά φτωχό το αφηγηματικό υλικό των Καισάρων, πράγμα που συνάδει με την πρόθεση του συγγραφέα, που δεν είναι τόσο η ποικιλία στην έκφραση αλλά η πυκνότητα και η συντομία του λόγου. Βλ. επίσης Sage (1979b), 500-501, 504-505.

⁸⁸ Οι όροι *extemporalitas* και *amanuensis* (3.2) απαντούν για πρώτη φορά στους βίους των Καισάρων.

παράθεση ελληνικών όρων απαντά ήδη στα έργα του Κικέρωνα αλλά και συγχρόνων και μεταγενέστερων του Σουητώνιου, όπως ο Γέλλιος και ο Πλίνιος ο Νεότερος. Στη συγκεκριμένη *vita* εμφανίζονται οι ακόλουθοι όροι: *chirographum, thermae* (2 φορές αντιστοίχως) και, από 1 φορά: *diadema, scaena, theatrum, psallo, triclinium, amphitheatrum, metoposcopus, naumachia*.

Τα ρητορικά σχήματα αποτελούν ένδειξη υφολογικής επεξεργασίας και απομακρύνουν από τον χαρακτηρισμό του ύφους ως στερεοτυπικού. Ιδιαίτερα συχνή στη βιογραφία του Τίτου είναι η χρήση των υπερβατών και των παρηχήσεων.⁸⁹ Λιγότερο συχνά εμφανίζονται η επανάληψη και το ασύνδετο σχήμα. Δεν λείπει τέλος, και το ρυθμικό κλείσιμο ορισμένων προτάσεων, οι περίφημες *clausulae*, με κύριο πρότυπο τον Κικέρωνα.⁹⁰

Η χρήση της υποτακτικής δεν ακολουθεί σε γενικές γραμμές τους κλασικούς κανόνες. Έτσι έχουμε τη χρήση του *quod* με υποτακτική, ανάλογη της ειδικής πρότασης, που αντικαθιστά το ειδικό απαρέμφατο (π.χ. *recordatus quod nihil praestitisset, Tít. 8.1*). Εξίσου μετακλασική είναι και η χρήση του *quasi* με υποτακτική για τη δήλωση μιας υποκειμενικής άποψης (π.χ. *quasi polliceretur, Tít. 8.1*). Ιδιαίτερη είναι και η χρήση του συνδέσμου *ut* σε αναφορικές προτάσεις, που χρησιμεύει στη διασαφήνιση μιας φράσης που προηγήθηκε μέσω ενός παραδείγματος (π.χ. *ut qui cantaret et psalleret iucunde scienterque, Tít. 3.2*).

Αναφορικά με την χρήση των πηγών, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ο Σουητώνιος αναφέρει ονομαστικά την πηγή του, όταν πρόκειται να δηλώσει αρνητικές πληροφορίες για τον βιογραφούμενο αυτοκράτορα, ως ένα είδος αυτοπροστασίας, σαν να θέλει να καλυφθεί πίσω από την αυθεντία άλλων συγγραφέων.⁹¹ Στη συγκεκριμένη *vita* παρατηρείται απόκλιση από αυτή την τακτική, εφόσον όλες οι αρνητικές ιδιότητες του Τίτου εκφέρονται με νηφάλιο και άμεσο τρόπο χωρίς ίχνος δισταγμού. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η χρήση των απρόσωπων ρημάτων και εκφράσεων για τη δήλωση πληροφοριών που δεν είναι δυνατόν να επαληθευτούν. Η χρήση τους είναι πολύ περιορισμένη στη βιογραφία του Τίτου (μία φορά *aiunt*, δύο φορές *dicitur*), γεγονός που αναδεικνύει για άλλη μία φορά την ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου βίου.

Τα συνήθη χαρακτηριστικά της γραφής του Σουητώνιου, όπως π.χ. ο μακροπερίοδος λόγος, η αυξημένη χρήση του παρακειμένου σε σχέση με τον

⁸⁹ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα: *beneficia a superioribus concessa principibus (Tít. 8.1)* (για το υπερβατό) και: *in foro flagellis ac fustibus (Tít. 8.5)* (για την παρήχηση).

⁹⁰ Πρβλ. Macé 379 κ.εξ. Σχετικά με την αποκάλυπτη προτίμηση του Σουητώνιου για τον σπουδαιότερο συγγραφέα της κλασικής εποχής πρβλ. Macé 285 κ.ε.

⁹¹ Στις *vitae* του Τιβέριου και του Καλιγούλα χρησιμοποιεί κατά κόρον τις απρόσωπες εκφράσεις, όταν πρόκειται να τονίσει τις αρνητικές ιδιότητες ή ενέργειες των εν λόγω Καισάρων· πρβλ. Pauw 91-92.

ιστορικό ενεστώτα, η αποφυγή του ιστορικού απαρεμφάτου,⁹² η λεξιλογική ποικιλία, που περιλαμβάνει τόσο κοινούς όσο και πιο λόγιους όρους, απαντούν γενικά και στη συγκεκριμένη βιογραφία του Τίτου. Οι υφολογικές διαφορές που παρατηρούνται οφείλονται εν μέρει στις πηγές που χρησιμοποιεί αλλά και στο εκάστοτε αντικείμενο πραγμάτευσης. Πέρα από την οποιαδήποτε κριτική σχετικά με το απλό και ανεπιτήδευτο ύφος του Σουητώνιου, δεν λείπουν οι στιγμές μιας πιο προσεγμένης υφολογικής επεξεργασίας, που δεν διέφυγαν την προσοχή της σύγχρονης κριτικής,⁹³ όπως η σύντομη φράση *invitus invitam* (Τίτ. 7.2), που περικλείει μέσα σε δύο μορφές της ίδιας λέξης ολόκληρη την ψυχική πάλη του Τίτου, που αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από την αγαπημένη του Βερενίκη για λόγους κοινωνικής νομιμοφροσύνης.

⁹² Σύμφωνα με τον Sage (1979a, 19-21) η επιλογή αυτή ανταποκρίνεται στις επιταγές του καιρού του.

⁹³ Πρβλ. Hurley (2011) xxvi.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ ΣΤΟΝ ΤΑΚΙΤΟ, ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟ ΚΑΙ ΦΛΑΒΙΟ ΙΩΣΗΠΟ

Η συγκριτική παρουσίαση του Τίτου μέσα από το έργο των τριών ιστορικών κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου να αναδειχθεί ο βαθμός αξιοπιστίας της ιστορικής διήγησης του Σουητώνιου και να διερευνηθεί περισσότερο η ιδιότυπη θέση του έργου του μεταξύ ιστοριογραφίας και βιογραφίας.

Ο Τάκιτος (περίπου 56/57-120 μ.Χ.) αναφέρεται σε διάφορα σημεία του έργου του *Historiae* στην μορφή του Τίτου. Η αποσπασματική μορφή με την οποία μας έχει σωθεί το έργο μάς επιτρέπει να κάνουμε μόνο εικασίες σχετικά με την έκταση που θα μπορούσε να καταλαμβάνει η συνολική πραγμάτευση της προσωπικότητας του Τίτου.⁹⁴ Σύμφωνα με την διήγηση του Τάκιτου, ο Βεσπασιανός είχε αναλάβει, κατόπιν εντολής του Νέρωνα, την καταστολή της εξέγερσης των Ιουδαίων και στο πλευρό του είχε τον Τίτο. Κατά την ασταθή περίοδο που ακολούθησε μετά την δολοφονία του Νέρωνα, ο Τίτος ταξίδεψε από την Ιουδαία στην Ρώμη, κατόπιν εντολής του πατέρα του, για να υποβάλει τα σέβη του και να εκφράσει την υποστήριξή του στον νέο αυτοκράτορα Γάλβα (*Hist.* 1.10). Την ίδια ακριβώς πληροφορία μάς δίνει και ο Σουητώνιος (*Τίτ.* 5.1): *Galba mox tenente rem p. missus ad gratulandum*. Ωστόσο, σύμφωνα πάντα με τον Τάκιτο, αυτός δεν ήταν ο μόνος λόγος του ταξιδιού του. Ο Τίτος πήγε στην Ρώμη, για να προωθήσει την πολιτική του σταδιοδρομία μιας και ήταν στην κατάλληλη ηλικία. Διέθετε πολιτική οξυδέρκεια και αντιλαμβανόταν ότι έπρεπε να βρίσκεται στο κέντρο των πολιτικών εξελίξεων, αν ήθελε να επιβιώσει σωματικά, πολιτικά και στρατιωτικά, εκμεταλλευόμενος την αστάθεια της πολιτικής ζωής. Ο Τάκιτος αναφέρει και την κυριότερη φήμη που κυκλοφορούσε σχετικά με τον σκοπό του ταξιδιού του Τίτου στην Ρώμη: Ο Τίτος επρόκειτο να υιοθετηθεί από τον νέο αυτοκράτορα. Η φήμη δεν ήταν καθόλου αβάσιμη, καθώς ο Γάλβας ήταν μεγάλος σε ηλικία και δεν διέθετε φυσικά τέκνα. Ο Τίτος ενίσχυσε την φήμη για την δήθεν υιοθεσία του, με την προβολή των στρατιωτικών επιτυχιών του πατέρα του αλλά και με την διάδοση ευνοϊκών για τον ίδιο χρησμών και τυχαίων γεγονότων, τα οποία η λαϊκή ευπιστία εξέλαβε ως οιωνούς (*Hist.* 2.1). Η φήμη περί υιοθεσίας παραδίδεται και από τον Σουητώνιο (*Τίτ.* 5.1): *quaqua iter convertit homine, quasi adoptionis gratia arcesseretur*. Στο σημείο αυτό ο Τάκιτος κάνει μια σύντομη – σε σχέση με την αναλυτική παρουσίαση από τον Σουητώνιο (*Τίτ.* 3.1) – αναφορά στα σωματικά και πνευματικά χαρίσματα του Τίτου (*Hist.* 2.1): *ingenium*

⁹⁴ Από τα 14 βιβλία σώζονται μόνο τα 4 πρώτα και η αρχή του 5^{ου}, τα οποία αναφέρονται στο χρονικό διάστημα από την 1.1.69 έως την στάση των Βαταβών το 70. Η αρχική έκτασή του ίσως να κάλυπτε την περίοδο μέχρι την δολοφονία του Δομιτιανού, τον Σεπτέμβριο του 96 (πρβλ. Kroh 722).

*quantaecumque fortunae capax,decor oris cum quadam maiestate.*⁹⁵ Η παρουσίαση των υπόλοιπων ιστορικών γεγονότων ακολουθεί κοινή πορεία και στους δύο συγγραφείς: ευρισκόμενος στην Κόρινθο, ο Τίτος πληροφορείται την ανατροπή και τον θάνατο του Γάλβα. Ο ίδιος βρίσκεται σε δίλημμα αν θα έπρεπε ή όχι να συνεχίσει το ταξίδι του στην πρωτεύουσα ή να επιστρέψει στην Ιουδαία στο πλευρό του πατέρα του Βεσπασιανού. Δοκιμάζεται η πολιτική του κρίση με τα υπέρ και τα κατά της μίας ή της άλλης επιλογής, με τα συναισθήματά του να κινούνται μεταξύ φόβου και ελπίδας (*inter spem metumque*). Αποφασίζει, τελικά, με βάση την ελπίδα και όχι το φόβο, γι' αυτό και επιστρέφει στην Ιουδαία (*Hist. 2.1·* πρβλ. *Τίτ. 5.1: Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redit ex itinere*). Σημαντικό ρόλο στην απόφασή του αυτή έπαιξε, σύμφωνα με τον Τάκιτο, ο παθιασμένος έρωτάς του για την Βερενίκη. Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό είναι η προσπάθεια του Τάκιτου να αποδυναμώσει τα αρνητικά χαρακτηριστικά του Τίτου, αποδίδοντας το πάθος του για τη Βερενίκη σε νεανικές απερισκεψίες, που ωστόσο δεν στάθηκαν τροχοπέδη στη μελλοντική του εξέλιξη (*Hist. 2.2*): *laetam voluptatibus adulescentiam egit*. Απεναντίας ο Τίτος έδειξε μεγαλύτερη αυτοπειθαρχία (*moderatio*) από τον πατέρα του, από τη στιγμή που ανέλαβε ο ίδιος τα σκήπτρα της αυτοκρατορίας.⁹⁶ Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι ο Τάκιτος προσπαθεί να δώσει μία θετική εικόνα του Τίτου, χωρίς βέβαια να την εξιδανικεύει. Το ταξίδι της επιστροφής αρχίζει περιπλέοντας τις ακτές της Αχαΐας και της Ασίας, με κατεύθυνση προς την Ρόδο και την Κύπρο και τελικό προορισμό την Συρία. Κατά την πορεία του ταξιδιού του σταθμεύει στην Κύπρο, όπου ζητά και λαμβάνει από το φημισμένο μαντείο της Παφίας Αφροδίτης ευνοϊκή μαντεία για την εξέλιξη του ταξιδιού του. Ο πραγματικός λόγος, ωστόσο, της επίσκεψής του ήταν να πληροφορηθεί το μέλλον της δικής του πολιτικής ανέλιξης. Οι μελλοντικές βλέψεις του νεαρού Φλάβιου επιβεβαιώνονται από τον Σώστρατο, μάντη του ιερού. Το ηθικό του Τίτου αναπτρώνεται και καταφθάνει στην Συρία, δημοφιλής στον λαό και στον στρατό (*Hist. 2.2 και 2.4·* πρβλ. *Τίτ. 5.1: aditoque Paphiae Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est*).

Στη συνέχεια, ο Τάκιτος φωτίζει μία ακόμη πτυχή του χαρακτήρα του Τίτου, που απουσιάζει από τον Σουητώνιο, παρουσιάζοντάς τον να αναλαμβάνει με επιτυχία το δύσκολο έργο της συμφιλίωσης μεταξύ του Βεσπασιανού και του Γάιου Λικίνιου Μουκιανού, του στρατιωτικού διοικητή της Συρίας, με τον οποίο ο Βεσπασιανός βρισκόταν σε έντονη αντιπαράθεση λόγω ζηλοτυπίας. Ο Τίτος έφερε

⁹⁵ Δεν αποκλείεται να υπήρχε μία πιο εμπεριστατωμένη παρουσίαση των αρετών του Τίτου στο χαμένο τμήμα του έργου (βιβλία 6-14), όπως έχει υποστηριχθεί εξάλλου από την πλειονότητα της φιλολογικής έρευνας. Πρβλ. Luck 75.

⁹⁶ Στο σημείο αυτό παρατηρείται σύγκλιση με την άποψη περί της δραματικής αλλαγής του Τίτου από τότε που έγινε αυτοκράτορας, μία άποψη που εκφράζεται με μία δόση ρητορικής υπερβολής από τον Σουητώνιο· πρβλ. Price 60.

εις πέρας το δύσκολο εγχείρημα χάρις στον χαρακτήρα και τις ικανότητές του (*natura atque ars*).⁹⁷ Με διπλωματικότητα και πολιτική ευελιξία, από τη μία υπέδειξε στους δύο άνδρες το κοινό τους συμφέρον, και από την άλλη έπεισε τους στρατιώτες τους για την συμφιλίωση, είτε επικαλούμενος την φιλοπονία και τις αρετές τους, είτε υποδαυλίζοντας τα ανθρώπινα πάθη τους, όπως την ακολασία και τις ερωτικές απολαύσεις, ανάλογα με τον χαρακτήρα του καθενός (*Hist.* 2.5).

Ο Μουκιανός συνέχισε και αργότερα να τρέφει φιλικά αισθήματα για τον Τίτο (*Muciani animus ... in Titum pronior*) (*Hist.* 2.74) και αυτό φαίνεται και από τον λόγο που απευθύνει στον Βεσπασιανό, όταν αυτός αμφιβάλλει για την επιτυχία του εγχειρήματός του. Ο Μουκιανός τού παραχωρεί τα πρωτεία της εξουσίας, τονίζοντας ότι, ακόμη και αν επρόκειτο ο ίδιος να γίνει αυτοκράτορας, θα υιοθετούσε τον Τίτο, που παρά την νεαρή του ηλικία ήταν άξιος να καταλάβει τον θρόνο, αφού είχε αποκτήσει καλή φήμη κατά την στρατιωτική του θητεία στην Γερμανία (*Hist.* 2.77). Η τελευταία αυτή πληροφορία παρατίθεται και από τον Σουητώνιο (*Τίτ.* 4.1), ο οποίος αναφέρει ότι ο Τίτος υπηρέτησε ως στρατιωτικός χιλιάρχος στην Γερμανία και την Βρετανία, κερδίζοντας επαίνους και φήμη και στα δύο μέρη, λόγω της φιλοπονίας και της εγκράτειάς του: *Tribunus militum et in Germania et in Britannis meruit summa industriae, nec minore modestiae fama*. Το γεγονός αυτό έπεισε τον πατέρα του να του αναθέσει την στρατιωτική επιτήρηση της Ιουδαίας (*Hist.* 2.82· πρβλ. *Τίτ.* 4.3: *Ex questurae deinde honore legionis praepositus*) και εν συνεχεία την εκ νέου επιβολή της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην εν λόγω επαρχία (*Hist.* 4.51· πρβλ. *Τίτ.* 5.2: *ad perdomandam Iudaeam relictus*). Η πολιτική καριέρα του Τίτου είχε ανοδική πορεία, μετά την ανάρρηση του Βεσπασιανού στον θρόνο, και παρά το γεγονός ότι απουσίαζε στην Ιουδαία. Ο Τίτος εκλέχθηκε αρκετές φορές ύπατος μαζί με τον πατέρα του, γεγονός που τονίζεται τόσο από τον Τάκιτο όσο και από τον Σουητώνιο (*Hist.* 4.3 και 4.38· πρβλ. *Τίτ.*, 6.1: *in septem consulatibus fuit*).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η έμφαση που δίνει ο Τάκιτος σε ένα γνώρισμα του χαρακτήρα του Τίτου, την αφοσίωσή του απέναντι στον αδερφό του Δομιτιανό, την οποία εκφράζει με τον όρο *pietas*. Σε μία συζήτηση που είχε ο Τίτος με τον πατέρα του, πριν αναχωρήσει για την Ιουδαία, υπερασπίστηκε τον αδερφό του για κάτι που έπραξε, απέναντι σε αναληθείς πληροφορίες, που σκοπό είχαν να πλήξουν τον οίκο τους. Συνέστησε στον Βεσπασιανό να φανεί αμερόληπτος και ανεκτικός προς τον Δομιτιανό, τονίζοντας πως η κατανόηση προς τα σφάλματα και τις αδυναμίες των άλλων είναι τα εχέγγυα για την εξασφάλιση της νέας δυναστείας και όχι μόνον η πολιτική και η στρατιωτική ισχύς. Ολοκληρώνοντας, ο Τίτος ανέφερε ότι από τον πατέρα εξαρτάται τι

⁹⁷ Ο Tatum (5) επισημαίνει εδώ, όπως και στην παράγραφο 2.1 των *Ιστοριών* (*ingenium quantaecumque fortunae capax*), τα λεκτικά παράλληλα που απηχούν τα *ingenium*, *ars* και *fortuna* του προοιμίου του βίου του Τίτου από τον Σουητώνιο.

παράδειγμα θα δώσει στους γιους, ώστε αυτοί να είναι μονιασμένοι (*Hist.* 4.52). Ανάλογη είναι και η παρουσίαση από τον Σουητώνιο της ανεκτικότητας του Τίτου προς τον αδερφό του, παρά το γεγονός ότι γνώριζε τις εναντίον του συνωμοσίες. Ο Τίτος φτάνει μάλιστα στο σημείο να παρακαλά τον Δομιτιανό με δάκρυα στα μάτια, ενώ ήταν μόνοι τους, να του δείξει αμοιβαιότητα στα συναισθήματά του (*Τίτ.* 9.3).

Ο Τάκιτος εμβαθύνει περισσότερο στην ανάλυση των στρατιωτικών ικανοτήτων του Τίτου. Σύμφωνα με την διήγησή του, ο Τίτος επιδίωξε πάση θυσία την καθυπόταξη της Ιουδαίας, για να αποδείξει ότι δεν ήταν η τύχη αλλά η προσωπική του αξία που του έδωσε την καλή φήμη. Στο πεδίο της μάχης αναδείχθηκαν οι αρετές του, όπως η μεγαλοπρέπεια και η ενεργητικότητα (*decorum se promptumque in armis ostendebat*), η απλότητα και η καταδεκτικότητα στην επαφή και την επικοινωνία με τους στρατιώτες. Μοιραζόταν τις ίδιες δοκιμασίες και τους ίδιους κόπους με τους λεγεωνάριους και ήταν προσιτός, χωρίς να υποβαθμίζεται το κύρος του ως στρατηγού. Ως στρατιωτικός ηγέτης διακρινόταν για την προνοητικότητά του, καθώς ήταν πάντοτε ετοιμοπόλεμος, και τον στρατηγικό του σχεδιασμό. Για την καλύτερη κατόπτευση του εχθρού αλλά και για την προστασία των λεγεώνων του στρατοπέδευσε σε μικρή απόσταση από τα Ιεροσόλυμα (*Hist.* 5.1). Κατά την πολιορκία τους, εφάρμοσε την ρωμαϊκή τακτική με σκοπό την παράδοση της πόλης εξαιτίας της πείνας. Οι λεγεωνάριοι βιάζονταν να τελειώσει η πολιορκία και τα κίνητρα της βιασύνης τους ήταν άλλοτε ηθικά και άλλοτε ενστικτώδη και κατώτερα (*pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum*). Αλλά και ο ίδιος ο Τίτος βιαζόταν να επιστρέψει, γνωρίζοντας ότι στην Ρώμη διακυβευόταν το πολιτικό του μέλλον σε συνάρτηση με την νικηφόρα έκβαση του πολέμου στην Ιουδαία. Παράλληλα, βέβαια, σκεπτόταν ότι όσο έμενε στην περιοχή της Παλαιστίνης, έχανε ευκαιρίες πλουτισμού και σωματικών απολαύσεων (*Ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur*). Ο Τάκιτος δεν διστάζει επομένως να δώσει και τις αρνητικές πτυχές του χαρακτήρα του Τίτου, έστω και αν οι διατυπώσεις του είναι προσεγμένες και όχι ιδιαίτερα επιθετικές (*Hist.* 5.11). Προκειμένου να κάμψει την άμυνα των Ιουδαίων, αλλά και να προφυλάξει τους στρατιώτες του, ο νεαρός Φλάβιος διέταξε να κατασκευαστούν προγεφυρώματα, αναχώματα και κινητά υπόστεγα. Ως γνώστης της τεχνογνωσίας της εποχής του αλλά και προγενέστερων εποχών, την χρησιμοποίησε παντοιοτρόπως για την άλωση των Ιεροσολύμων (*Hist.* 5.13).⁹⁸

Από την παραπάνω συγκριτική ανάλυση καθίσταται σαφές ότι ο Σουητώνιος αναπαράγει με μεγάλο βαθμό αξιοπιστίας τα ιστορικά γεγονότα,

⁹⁸ Για μία συνολική αποτίμηση της παρουσίας του Τίτου στην Ιουδαία βλ. Murison 78-83.

όπως μας παραδίδονται από τον μεγαλύτερο Ρωμαίο ιστοριογράφο της αργυρής περιόδου και ότι δεν ήταν ο μόνος που παρουσίασε θετικά το πορτρέτο του Τίτου. Είναι πολύ πιθανό ότι ο Σουητώνιος είχε διαβάσει τις *Ιστορίες* και παρέπεμπε με συγκαλυμμένο τρόπο σε αυτές, αν και η φράση *amor ac deliciae generis humani* θα μπορούσε να προέρχεται κάλλιστα από τον Τάκιτο και να έχει τεθεί συνειδητά από τον Σουητώνιο εν είδει μότο στην πρώτη κιάλας γραμμή της βιογραφίας του Τίτου.⁹⁹

Στα ίδια συμπεράσματα οδηγούμαστε και από την σύγκριση του Σουητώνιου με την *Ρωμαϊκή Ιστορία* του Δίωνα Κάσσιου (περ. 150-235 μ.Χ.), όπου μας παραδίδεται μία αρκετά εμπεριστατωμένη εικόνα της διακυβέρνησης του Τίτου.¹⁰⁰ Το κοινό στοιχείο με τον Σουητώνιο είναι ότι η δράση του Τίτου χωρίζεται σε δύο φάσεις, η πρώτη αφορά την περίοδο πριν την άνοδό του στον θρόνο (61-79 μ.Χ.) και η δεύτερη από την άνοδο έως τον θάνατό του (79-81 μ.Χ.). Η πρώτη αναφορά του Δίωνα Κάσσιου στον Τίτο γίνεται στο σημείο που ο Τίτος επιδεικνύοντας *παράλογον τόλμην* καταφέρνει να σώσει τον πατέρα του Βεσπασιανό, στην διάρκεια της εκστρατείας στην Βρετανία (61.30.1-2 = *Xiph. 142.29-143.3 R. St*).

Σχετικά με την διεξαγωγή του Ιουδαϊκού Πολέμου, ο Δίων Κάσσιος δίνει, ως ιστορικός, περισσότερες πληροφορίες από τον Σουητώνιο, ο οποίος περιορίζει την εξιστόρηση σε μία παράγραφο, που αποτελείται από μία και μόνο, μακρά βέβαια, πρόταση (*Τίτ. 5.2*). Σύμφωνα με τον Δίωνα Κάσσιο λοιπόν, ο Τίτος, μετά την ανάρρηση του Βεσπασιανού στην εξουσία, διατάχθηκε να συνεχίσει την διεξαγωγή του πολέμου εναντίον των Ιουδαίων, τους οποίους προσπάθησε αρχικά να καθυποτάξει με υποσχέσεις και προσφορές (*λόγοις τισί και έπαγγελίαις προσποιήσασθαι*). Ακολουθεί η περιγραφή της πολιορκίας των Ιεροσολύμων (65.4.2-5), κατά την διάρκεια της οποίας τραυματίστηκε και ο ίδιος ο Τίτος (*λίθω τόν άριστερόν ώμον έπλήγη, 65.5.1*), πληροφορία που δεν αναφέρει ο Σουητώνιος. Ο Τίτος επέδειξε ιδιαίτερη σκληρότητα, αφού επέτρεψε στους στρατιώτες του να σφάζουν όποιον αυτόμολο συνελάμβαναν (65.5.3).

Αναφορικά με την ερωτική σχέση που είχε συνάψει ο Τίτος με την Βερενίκη, ο Δίων αναφέρει ότι εκείνη ταξίδεψε μαζί με τον αδερφό της Αγρίππα στην Ρώμη και διέμενε στο παλάτι (*τῷ Τίτῳ συνεγίγνετο*). Είχε την προσδοκία ότι θα την παντρευόταν, γι' αυτό φερόταν σε όλους σαν να ήταν η νόμιμη σύζυγός του. Αυτή η σχέση προκάλεσε δυσφορία στους πολίτες, που έγινε αντιληπτή (*αίσθόμενον*) από τον Τίτο και οδήγησε στην απομάκρυνση της αγαπημένης του

⁹⁹ Luck 75.

¹⁰⁰ Από το τεράστιο αυτό έργο διασώθηκαν, με μερικά κενά, τα βιβλία 36-60 και σχετικά μεγάλα αποσπάσματα από τα βιβλία 79 και 80. Οι αναφορές στον Τίτο επικεντρώνονται κυρίως στο βιβλίο 66, κεφ. 18-23. Πληροφορίες για τα χαμένα βιβλία αντλούμε από τις ανθολογίες του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (10^{ος} αι.), την *Επιτομή* του Ιωάννη Ξιφιλίνου (11^{ος} αι.) και από τον Ιωάννη Ζωναρά (12^{ος} αι.). Στις πηγές του Δίωνα Κάσσιου συμπεριλαμβάνονται χρονικογράφοι, αλλά και ιστορικοί, όπως ο Λίβιος, ο Τάκιτος, ο Πολύβιος και ο Σουητώνιος· πρβλ. Kroh 156.

από τη Ρώμη. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις διαμαρτυρίες των κυνικών φιλοσόφων γι' αυτήν την σχέση και την σκληρή αντίδραση του Τίτου απέναντί τους (65.15.3-5). Η *saevitia* του Τίτου εκδηλώθηκε και στην περίπτωση των συνωμοτών Καικίνα (*Aulus Caecina Alienus*) και Μάρκελλου (*Eprius Marcellus*). Επέδειξε δολιότητα και απίστευτη ωμότητα έναντι του Καικίνα, αφού τον κάλεσε σε δείπνο στα ανάκτορα και έπειτα, μόλις αυτός εξερχόταν, έδωσε διαταγή να τον δολοφονήσουν (*εὐθύς ἀπεσφάγη τοῦ Τίτου κελεύσαντος*), πριν προλάβει να συναντηθεί με τους μνημένους στην συνωμοσία στρατιώτες και κηρύξει την ανταρσία του έναντι του καθεστώτος των Φλαβίων (65.16.3). Η περιγραφή από τον Δίωνα της δολοφονίας του Καικίνα συμβαδίζει απόλυτα με εκείνην του Σουητώνιου, όπου δεν γίνεται, ωστόσο, καμία αναφορά για την τύχη του Μάρκελλου (*Τίτ.* 6.1-2).

Ο Δίων παραθέτει κατόπιν – χωρίς να ασπάζεται – την φήμη ότι ο Βεσπασιανός δηλητηριάστηκε από τον Τίτο κατά την διάρκεια ενός συμποσίου (66.17.1). Όσον καιρό κυβέρνησε (*μοναρχήσας*) ο Τίτος, δεν διέπραξε φόνους ούτε είχε εμπλακεί σε ερωτικά σκάνδαλα αλλά επέδειξε χρηστότητα ήθους και σωφροσύνη. Ο Δίων αφήνει μάλιστα να εννοηθεί ότι ο Τίτος για δεύτερη φορά αναγκάστηκε να κρατηθεί μακριά από την γυναίκα, με την οποία ήταν ερωτευμένος, εφόσον αυτή προκαλούσε τους Ρωμαίους (66.18.1). Η αφήγησή του συμφωνεί με αυτήν του Σουητώνιου, ότι ο Τίτος είχε υποσχεθεί γάμο στη Βερενίκη, αλλά αναγκάστηκε να την απομακρύνει από την Ρώμη παρά την θέληση και των δύο (*Τίτ.* 7.1-2). Ταύτιση υπάρχει και στην πληροφορία ότι από τον καιρό που ανέλαβε την εξουσία ο Τίτος δεν ζητούσε να λάβει τα νενομισμένα προνόμια από τους πολίτες και αυτό το έκανε προκειμένου *μήδ' ἁμαρτίαν τινά αὐτῶ ἐγγενέσθαι* (66.18.3 = *Τίτ.* 7.3). Σύμφωνα με τον Δίωνα Κάσσιο, ο Τίτος απεβίωσε νεότερος, σε ηλικία τριάντα εννέα ετών περίπου (σε αντίθεση με τον Σουητώνιο που αναφέρει ότι ο Τίτος πέθανε σε ηλικία σαράντα δύο ετών [*Τίτ.* 11]), ασκώντας τα αυτοκρατορικά του καθήκοντα για δύο χρόνια, δύο μήνες και είκοσι ημέρες (66.18.4 = *Τίτ.* 11). Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό είναι η μεταβολή της στάσης του Δίωνα έναντι του Τίτου, η οποία καθίσταται διαμετρικά αντίθετη με αυτήν που διατύπωσε ο Σουητώνιος στο προοίμιο της βιογραφίας του. Ο Δίων θεωρεί ότι ο Τίτος δεν θα ήταν τόσο λαοφιλής, αν ζούσε και κυβερνούσε για περισσότερα χρόνια, όπως δεν θα ήταν και ο Αύγουστος τόσο άξιος θαυμασμού αν είχε ζήσει λιγότερο.¹⁰¹ Παραδέχεται ότι ο Τίτος κυβέρνησε με μετριοπάθεια, αλλά η επιτυχία

¹⁰¹ Η σύγκριση των δύο αυτοκρατόρων αφορά για τον μεν Οκταβιανό την περίοδο που ήταν μέλος της τριανδρίας και είχε προβεί σε απηνείς διώξεις εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων, για τον δε Τίτο την περίοδο που ήταν διοικητής των πραιτοριανών δυνάμεων· πρβλ. Tatum 3-5. Ο Crook (172) θεωρεί την άποψη του Δίωνα δικαιολογημένη, συμπληρώνοντας ότι ο Τίτος θα είχε φέρει οριστικά την Βερενίκη στη Ρώμη, από τη στιγμή που θα εδραιωνόταν η κυριαρχία του. Η άποψη αυτή βέβαια μετριάζεται, αν σκεφτεί κανείς την ηλικία που θα είχε τότε η κατά 13 χρόνια μεγαλύτερη του Τίτου Βερενίκη (πρβλ. Tambroni).

της βασιλείας του οφειλόταν περισσότερο στην τύχη, καθώς πέθανε *ἐν ἀκμῇ τῆς δόξης*, παρά στην αρετή του (66.18.5).

Η μετριοπάθεια και η γενναιοψυχία του Τίτου διαφαίνονται, σύμφωνα με τον Δίωνα, και από το γεγονός ότι κατά την διάρκεια της διακυβέρνησής του δεν διέταξε την δολοφονία κανενός συγκλητικού ούτε καταδίκασε κάποιον με την κατηγορία της ασέβειας προς το πρόσωπό του, παρά τα όσα οι άλλοι ψευδώς του αποδίδουν (66.19.1-2). Απεναντίας, επέδειξε φιλανθρωπία και γενναιοδωρία, όπως μαρτυρούν τα μέτρα που πήρε για την ασφαλέστερη ζωή των πολιτών. Γι' αυτό, *γράμματα ἐξέθηκε*, με τα οποία, αφενός, επιβεβαιώνονταν τα προνόμια που είχε λάβει κάποιος από προηγούμενο αυτοκράτορα (πρβλ. *Τίτ.* 8.1) και, αφετέρου, *τούς τε μνηντάς ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασε* (66.19.3 = *Τίτ.* 8.5). Συγκλίνουσες είναι οι απόψεις των δύο συγγραφέων και στο θέμα της φειδούς στην διαχείριση των χρημάτων του (*ἦν περί χρήματα ἀκριβής*), η αποφυγή της σπατάλης αλλά και το γεγονός ότι δεν επενέβαινε στο πώς θα μεταχειριστούν οι πολίτες τις περιουσίες τους (66.19.3^a. πρβλ. *Τίτ.* 7.2).¹⁰²

Σχετικά με τις φυσικές καταστροφές που σημάδευσαν την βασιλεία του Τίτου, ο Δίων αναφέρεται διεξοδικά στις δύο από αυτές, την έκρηξη του Βεζούβιου και την πυρκαγιά της Ρώμης, την οποία αποδίδει χαρακτηριστικά όχι σε ανθρώπινη αλλά *δαιμόνιον δύναμη* (66.21-24), ενώ δεν κάνει λόγο για την επιδημία πανώλης, για την οποία ο Τίτος, σύμφωνα με τον Σουητώνιο (*Τίτ.* 8.4), κατέφυγε σε κάθε ανθρώπινη και θεϊκή βοήθεια. Στο κομμάτι που αφορά, τέλος, τα δημόσια θεάματα που πρόσφερε ο Τίτος στους κατοίκους της Ρώμης, η αφήγηση του Δίωνα (66.25.1-5) είναι πολύ πιο αναλυτική σε σχέση με αυτή του Σουητώνιου (*Τίτ.* 7.3).

Κλείνοντας το βιβλίο που είναι αφιερωμένο στον Τίτο, ο Δίων αναφέρει τις συνθήκες θανάτου του αυτοκράτορα, συγκλίνοντας σε μεγάλο βαθμό με την σχετική διήγηση του Σουητώνιου. Παραθέτει μία λεπτομέρεια, για την οποία κάνει λόγο και ο Σουητώνιος (*Τίτ.* 10.1), ότι την τελευταία ημέρα των αγώνων, ο Τίτος δάκρυσε και αυτό ήταν εμφανές στους θεατές, αν και δεν αναφέρει τον λόγο αυτής της αντίδρασης του Τίτου. Σε αντίθεση με τον Σουητώνιο, προσδιορίζει πολύ συγκεκριμένα τη χρονιά του θανάτου του Τίτου (*ἐπί τε τοῦ Φλαουίου και ἐπί τοῦ Πωλίωνος τῶν ὑπάτων*). Τέλος, μεταφέρει ανεπιφύλακτα την φήμη περί της δηλητηρίασης του Τίτου από τον αδερφό του Δομιτιανό, φτάνοντας στο σημείο να αναφέρει ότι ο Δομιτιανός διέταξε να βάλουν παγωμένο χιόνι στο στήθος του Τίτου, προκειμένου να επισπεύσει το θάνατό του. Ως πιθανή αιτία θεωρεί, μεταξύ άλλων, τις ερωτικές σχέσεις που είχε συνάψει ο Τίτος με την Δομιτία, σύζυγο του Δομιτιανού. Ξεψυχώντας ο Τίτος προφέρει τα αιγιματικά *ultima verba*: *ἐν μόνον*

¹⁰² Δύο περαιτέρω πληροφορίες που αναφέρονται από τον Δίωνα στο σημείο αυτό και παραλείπονται από τον Σουητώνιο αφορούν την εμφάνιση του Τερέντιου Μάξιμου ως ψευδο-Νέρωνα και την υποδοχή του στην αυλή του αρχηγού των Πάρθων Αρτάβανου και την αποστολή του Cn. Iulius Agricola στη Βρετανία για την καταστολή μιας εξέγερσης (66.19.3-20.3).

έπλημμέλῃσα, που καθιστούν αδύνατη οποιαδήποτε περαιτέρω ερμηνεία (66.26.1-4).

Ο Δίων δεν εξιδανικεύει τον Τίτο. Σε δύο σημεία μάλιστα (66.25.1 και 26.1) αναφέρει ότι ο Τίτος δεν έπραξε κάτι το ιδιαίτερα αξιόλογο.¹⁰³ Η αφήγησή του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ουδέτερη, απηχώντας σε μεγάλο βαθμό την διήγηση του Σουητώνιου, χωρίς να δικαιολογεί την άποψη που έχει διατυπωθεί περί διαστρέβλωσης των γεγονότων.¹⁰⁴ Συμπερασματικά, θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη ότι ο Δίων αντιμετωπίζει περισσότερο κριτικά και επιφυλακτικά τον Τίτο, αφού θεωρεί ότι η τύχη ήταν αυτή που του εξασφάλισε την υστεροφημία: δεν πρόλαβε να κυβερνήσει επί μακρόν και να επιδοθεί σε πράξεις τυραννικές, ενδεικτικές του σκληρού και βίαιου χαρακτήρα του. Στον αντίποδα, ο Σουητώνιος εκφράζει την άποψη ότι η τύχη συνέβαλε στην καλή φήμη του αυτοκράτορα, αλλά δεν ήταν η μοναδική αιτία, καθώς συνδυάζονται άρρηκτα με δύο άλλα έμφυτα χαρίσματα, το *ingenium* και την *ars*.

Η αφήγηση του Φλάβιου Ιώσηπου (37-100 μ.Χ.) προσφέρει μία γενικευμένη παρουσίαση του Τίτου, εφόσον το κύριο αντικείμενό του είναι η εξιστόρηση του Ιουδαϊκού πολέμου¹⁰⁵ και ο Τίτος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην έκβασή του. Ιδιαίτερα, προσφέρονται για σύγκριση με τον Σουητώνιο οι παρατηρήσεις του για την επιείκεια (4.92κ.εξ., 5.372), την φιλανθρωπία (6.324) και την ανδρεία (5.8) του Τίτου. Το ιστορικό του έργο έχει μεγάλη αξία, εφόσον ο ίδιος ήταν στο στρατόπεδο του Τίτου κατά την άλωση της Ιερουσαλήμ και ήταν συνεπώς αυτόπτης μάρτυρας. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι ο θαυμασμός του για τον Τίτο δικαιολογείται σε σημαντικό βαθμό από το γεγονός ότι ο ίδιος ο συγγραφέας είχε γίνει αποδέκτης ωφελημάτων από το στενό περιβάλλον του Βεσπασιανού (3.396).¹⁰⁶ Έγινε απελεύθερος του Βεσπασιανού, όταν του προφήτευσε την άνοδό του στο θρόνο, ενώ, μετά την άλωση των Ιεροσολύμων, αφέθηκε ανενόχλητος στην συγγραφή του ιστορικού του έργου μέσα στο εχθρικό μεν αλλά ασφαλές, λόγω της αυτοκρατορικής εύνοιας, περιβάλλον της Ρώμης. Χαρακτηριστική ήταν μάλιστα η συμβολική κίνηση του Τίτου, όταν θέλοντας να αποδώσει δικαιοσύνη για τις υπηρεσίες του Ιώσηπου και να τον απελευθερώσει από τα δεσμά του και το όνειδος που συνόδευε το όνομά του, διέταξε έναν υπηρέτη να κόψει με τσεκούρι τα δεσμά του Ιώσηπου, ως δείγμα απελευθέρωσης και ανταμοιβής των προφητειών του (4.628-629).

Το πρώτο δηλωτικό γνώρισμα του χαρακτήρα του Τίτου, η *pietas*, εκδηλώνεται μέσα στην δίνη του πολέμου, όταν σε ηλικία είκοσι επτά ετών και

¹⁰³ Πρβλ. Murison 88.

¹⁰⁴ Flach 279.

¹⁰⁵ Πρόκειται για την ιστορία της Ιουδαϊκής επανάστασης, γραμμένης αρχικά στα αραμαϊκά και μεταφρασμένης κατόπιν από τον ίδιο τον συγγραφέα στα ελληνικά με τον τίτλο *Περί του Ιουδαϊκού Πολέμου*. Το έργο αποτελείται από επτά βιβλία και η αφήγηση ξεκινά από το 175 π.Χ. και φτάνει ως τις μέρες του συγγραφέα.

¹⁰⁶ Πρβλ. το εισαγωγικό κεφάλαιο στην έκδοση των Michel-Bauernfeind και Kroh 270.

έχοντας ήδη υπηρετήσει την στρατιωτική του θητεία στην Γερμανία και την Βρετανία (πρβλ. *Τίτ.* 4.1), σπεύδει γεμάτος αγωνία στο πλευρό του τραυματισμένου πατέρα του κατά την διάρκεια της πολιορκίας της Ιωταπάτας (3.238). Στην πολιορκία της Γιάφας που ακολουθεί τίθεται επικεφαλής των στρατευμάτων και αναδεικνύει την αποτελεσματικότητα αλλά και την αγριότητα του, αφού από τους κατοίκους της Γιάφας δεν μένει κανένας άνδρας ζωντανός και τα γυναικόπαιδα πωλούνται ως σκλάβοι (3.301-307). Σε γενική σφαγή του πληθυσμού προέβησαν οι Ρωμαίοι και στην πολιορκία της Ιωταπάτας (3.324-332), ενώ την ίδια τύχη είχε και η *Ίόπη* (3.428-431). Και στις δύο περιπτώσεις τεχνηέντως ο Ιώσηπος αποσειεί από τον Τίτο την μομφή για την ωμή συμπεριφορά προς τους ηττημένους.¹⁰⁷ Ενόψει της κατάληψης των Ταριχέων, ο Τίτος εκφώνησε έναν λόγο προς τους συγκεντρωμένους άνδρες του, στον οποίο προέβη σε μία σύγκριση πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων μεταξύ Ρωμαίων και Ιουδαίων, προσπαθώντας να διεγείρει την φιλοτιμία του ακροατηρίου του και τονίζοντας την προθυμία τους (3.472-484). Ολοένα και περισσότερο ο Ιώσηπος αντιμετωπίζει θετικά τον Τίτο, αφού τονίζει τα ηγετικά του προσόντα, που αποτελούν πρότυπο μίμησης για τους λεγεωνάριους αλλά και για το δυνητικό ακροατήριο ή τους αναγνώστες του συγγραφέα. Η ρητορικότητα του λόγου και η ικανότητα αυτοσχεδιασμού συγκλίνουν με την δήλωση του Σουητώνιου για τον Τίτο ότι μπορούσε να εκφωνεί λόγους στα Λατινικά ή στα Ελληνικά (*Τίτ.* 3.2). Η πολεμική του ικανότητα στη μάχη που ακολουθεί, όπου ηγείται έφιππος της επίθεσης κραυγάζοντας στους άνδρες του να τον ακολουθήσουν και αιφνιδιάζοντας τους Ιουδαίους (3.485-487) συνάδει με τον χαρακτηρισμό του Σουητώνιου *armorum et equitandi peritissimus* (*Τίτ.* 3.2). Με την άλωση της Γαμάλας, ο Τίτος εγγράφει άλλη μία στρατιωτική επιτυχία στο ενεργητικό του (4.78-83) αλλά επιδεικνύει εκ νέου βιαιότητα στον άμαχο πληθυσμό. Με την κατάκτηση της Γίσχαλας ολοκληρώνεται η κατάκτηση της Γαλιλαίας. Ο Τίτος φανερώνει εδώ τα φιλόφροντα αισθήματά του, αφού διαβεβαιώνει τους κατοίκους ότι θα ζήσουν με ασφάλεια και συγχωρεί την *έλευθερίας έλπίδα* (4.93-94), θυμίζοντας τον χαρακτηρισμό του Σουητώνιου: *natura benevolentissimum* (*Τίτ.* 8.1). Μία άλλη του αρετή είναι η διπλωματικότητα, (η *ars* του Σουητώνιου), η οποία εκδηλώνεται στις διαπραγματεύσεις του με τον Μουκιανό (4.32, 4.498). Μετά την αυτοκτονία του Νέρωνα, ο Βεσπασιανός στέλνει τον Τίτο στον Γάλβα *άσπασόμενον τε και ληψόμενον τὰς περιΐ Ιουδαίων έντολάς* (4.497-498 = *Τίτ.* 5.1). Φτάνοντας στην Αχαΐα μαθαίνει ότι ο Γάλβας δολοφονήθηκε και ότι νέος αυτοκράτορας είναι ο Όθων (4.499), οπότε αποφασίζει *κατὰ δαιμόνιον όρμην* να επιστρέψει στην Συρία, για να συναντηθεί με τον πατέρα του. Ο Σουητώνιος επιβεβαιώνει αυτήν την κίνηση του Τίτου: *ubi turbari rursus cuncta sensit, redit ex itinere* (*Τίτ.* 5.1). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Ιώσηπος αποσιωπά τη σχέση με τη

¹⁰⁷ Πρβλ. Weiler 140.

Βερενίκη (*Βερνίκη*), η οποία αναφέρεται αρκετές φορές, πάντα ως πρόσωπο που προσπαθεί για το συμφέρον του λαού της.

Μετά την οριστική εδραίωσή του στον θρόνο, ο Βεσπασιανός αναθέτει στον Τίτο την ολοκλήρωση της κατάκτησης της Ιουδαίας με την κατάληψη των Ιεροσολύμων (4.657-658). Μέσα από τη λεπτομερή περιγραφή του χρονικού της κατάληψης, που καταλαμβάνει ολόκληρο το πέμπτο και μέρος του έκτου βιβλίου του *Ιουδαϊκού Πολέμου*, αναφαίνονται τα βασικά στοιχεία της προσωπικότητας του Τίτου, όπως η προνοητικότητα, ο στρατηγικός σχεδιασμός, η ανδρεία, οι εναλλαγές μετριοπάθειας και βίας, η ρητορική του δεξιότητα στους εμπνευσμένους λόγους του προς τους στρατιώτες του. Αναφορικά με το επίμαχο σημείο της πυρπόλησης του Ναού του Σολομώντα, είναι χαρακτηριστικό ότι ο Ιώσηπος αποδίδει την καταστροφή του όχι στον Τίτο αλλά στην θεϊκή βούληση: κάποιος από τους στρατιώτες έχοντας καταληφθεί *δαιμονίω όρμηϊ τινι* εκσφενδόνισε έναν αναμμένο πυρσό εντός του Ναού (6.236-250). Ο Τίτος προσπάθησε να σβήσει τις φλόγες, αλλά έχασε τον έλεγχο και ο ναός κάηκε *ἄκοντος Καίσαρος* (6.260-266). Ο Τίτος απολαμβάνει την δημοφιλία μεταξύ των στρατιωτών του, αφού τον χαιρετούν ως αυτοκράτορα *μετὰ μεγίστων εύφημιῶν* (= *Τίτ.* 5.2). Στο πλαίσιο μιας - ανεπιτυχούς - έκκλησης προς τους Ιουδαίους να παραδοθούν, εκφώνησε έναν λόγο (6.328-350), χαρακτηριστικό *τεκμήριον τοῦ κρατεῖν*. Μέσα από την αντιδιαστολή Ρωμαίων και Ιουδαίων και παραπέμποντας σε ιστορικά *exempla* του παρελθόντος, ξεδιπλώσε τα φιλειρηνικά του αισθήματα και αυτοχαρακτηρίστηκε *πρῶος δεσπότης* (6.345-350). Η αλαζονική άρνηση των Ιουδαίων, ωστόσο, τον ώθησε στην ακραία απόφαση της ολοκληρωτικής πυρπόλησης της πόλης (6.351-355). Μένοντας έκθαμβος (*ἀπεθαύμασεν*) από την οχύρωσή της, καθώς εισερχόταν στα ερείπιά της, σχολίασε ότι θα ήταν αδύνατον να την κυριεύσει, αν δεν ήταν σύμμαχος ο ίδιος ο θεός (6.409-412). Ένα δείγμα της σκληρότητάς του είναι ότι έστειλε πολλούς από τους αιχμαλώτους στις επαρχίες, ώστε να γίνουν βορά στις θηριομαχίες και τις μονομαχίες (6.413-418, 7.22-23, 37-40, 96). Επιστρέφοντας στη Ρώμη ο Τίτος έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής μεταξύ των πολιτών της και τέλεσε κοινό θρίαμβο με τον πατέρα του για την αίσια έκβαση του Ιουδαϊκού πολέμου (7.119-122 = *Τίτ.* 6.1).

Ο Ιώσηπος ξεδιπλώνει σταδιακά τα χαρίσματα του Τίτου, τονίζοντας κυρίως τις αρετές που απαιτούνται εν καιρώ πολέμου, όπως η τόλμη, η ανδρεία, το θάρρος, το ενδιαφέρον για τους στρατιώτες του, η σύνεση, η προνοητικότητα, σε συνδυασμό με τη μετριοπάθεια και τη φιλανθρωπία απέναντι στους ηττημένους, την ευσέβεια απέναντι στον πατέρα του, την ανεκτικότητα απέναντι στην διαφορετικότητα των αντιπάλων του είτε αυτή αφορά τα ήθη και έθιμα είτε την θρησκεία τους. Το γεγονός ότι λαμβάνει υπόψη του την γνώμη των επιτελών του (5.491, 6. 132, 237) δεν σημαίνει ότι μειώνεται το αρχηγικό του κύρος, κάτι που τονίζει και ο Σουητώνιος: *maiestate salva nec minus aequitate* (*Τίτ.* 8.2). Ακόμη και τα ελαττώματα του Τίτου, έτσι όπως τα παρουσιάζει ο Σουητώνιος,

παιρουσιάζονται μετριασμένα από τον Ιώσηπο. Η σκληρότητά του είναι δικαιολογημένη από το δίκαιο του πολέμου. Έναντι αυτής της σκληρότητας παρεμβάλλονται εξάλλου σκηές, στις οποίες ο Τίτος φαίνεται να λυπάται τους ηττημένους και να σταματά την σφαγή, για παράδειγμα της Ταριχέας (3.501) ή να θλίβεται από την ερήμωση των Ιεροσολύμων και την καταστροφή του Ναού (7.111). Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Ιώσηπος είναι ότι ο Τίτος ήταν μία προσωπικότητα που ξεχώριζε για *το φιλόανθρωπον φύσει* (6. 324, 357).¹⁰⁸

Από τη συνολική σύγκριση των έργων των τριών ιστορικών με αυτό του Σουητώνιου προκύπτει μία γενικευμένη θετική παρουσίαση του πορτρέτου του Τίτου, πράγμα που συντείνει στην άποψη περί της αξιοπιστίας του βιογραφικού έργου του Σουητώνιου. Δεν πρέπει φυσικά να παραβλεφθεί το γεγονός της διαφορετικής προσέγγισης του ίδιου αντικειμένου από έναν ιστοριογράφο και από έναν βιογράφο. Η ιστοριογραφία μπορεί να χρησιμοποιήσει ως ιστορική πηγή την βιογραφία ενώ η βιογραφία μπορεί να αντλήσει συμπεράσματα για την βιογραφούμενη προσωπικότητα από διάφορες πτυχές του ιστορικού έργου. Οι παραπάνω αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δύο ειδών διαφαίνονται ξεκάθαρα στο ιδιότυπο είδος που καλλιέργησε ο Σουητώνιος και το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιστορική βιογραφία.

¹⁰⁸ Σύμφωνα με τον Yavetz(418, 423-424) ο Ιώσηπος επιχειρεί να παρουσιάσει τον Τίτο ως έναν αληθινό Ρωμαίο, που τιμωρούσε μεν τους στασιαστές ανελέητα, αλλά θα έπραττε οτιδήποτε, για να εξασφαλίσει στον πληθυσμό του την ειρήνη και την χαρά της καλλιέργειας της γης (4. 84-92).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο εισαγωγικό μέρος της εργασίας κρίθηκε αναγκαίο να παρατεθεί μία επισκόπηση της προϋπάρχουσας ελληνικής και ρωμαϊκής βιογραφικής παράδοσης, προκειμένου να αναδειχθεί το πλαίσιο, μέσα στο οποίο ο Σουητώνιος δημιούργησε το δικό του ιδιόμορφο έργο. Η γένεση της ελληνικής βιογραφίας συνέπεσε με την ανάπτυξη του αισθήματος της ατομικότητας στις πόλεις κράτη του 5^{ου} αι. π.Χ. Κατόπιν εξελίχθηκε σε δύο κατευθύνσεις, την περιπατητική και την αλεξανδρινή και έφτασε στο αποκορύφωμά της με τους βίους του Πλουτάρχου. Η ρωμαϊκή βιογραφία επηρεάστηκε σίγουρα από την πρόσληψη της ελληνιστικής λογοτεχνίας στη Ρώμη, ωστόσο αποτέλεσε περισσότερο εξέλιξη ενός τυπικά ρωμαϊκού εγκωμιαστικού είδους, της *laudatio funebris*, που βρήκε την απόλυτη έκφρασή του στο έργο *De viris illustribus* του Νέπωτα. Οι βίοι των Καισάρων του Σουητώνιου κατέχουν μία ιδιαίτερη θέση στο χώρο της ρωμαϊκής βιογραφίας, καθώς συνδυάζουν στοιχεία κυρίως από το χώρο της βιογραφίας αλλά και της ιστοριογραφίας. Ως εκ τούτου ο όρος 'ιστορική βιογραφία' τείνει να είναι ο πιο ταιριαστός για την αποκατάσταση της θέσης του Σουητώνιου ως βιογράφου, σε αντίθεση με την κατάταξή του στους ιστοριογράφους, που αποτέλεσε αφορμή για την αδικαιολόγητη κριτική που δέχθηκε ανά τους αιώνες.

Αμέσως μετά την παράθεση του λατινικού κειμένου και της ελληνικής του μετάφρασης, ακολουθεί η ανάλυση της δομής του συγκεκριμένου βίου, η οποία οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη *vita* είναι απολύτως προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες της προσωπικότητας του Τίτου και προσεκτικά επεξεργασμένη, χωρίς να παραβλέπει το κριτήριο της χρονολογικής σειράς των γεγονότων και επιβεβαιώνοντας την άποψη ότι το σχήμα της δομής ποικίλλει στους επιμέρους βίους. Προκειμένου να αρθεί περαιτέρω η κριτική που ασκήθηκε σχετικά με την μηχανιστική αναπαραγωγή ενός συγκεκριμένου σχήματος, εξετάστηκαν μεμονωμένα σταθερά στοιχεία των αυτοκρατορικών βίων, όπως προέλευση-γέννηση, εκπαίδευση, πολιτική και στρατιωτική σταδιοδρομία, αρετές, ελαττώματα, φυσιογνωμικά γνωρίσματα, γάμοι, ερωτική ζωή, οιωνοί, ανέκδοτα, αποφθέγματα, θάνατος, και ο επιδέξιος τρόπος της ενσωμάτωσής τους στο σώμα της συγκεκριμένης βιογραφίας. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο Σουητώνιος δεν εργάζεται σε καμία περίπτωση άκριτα αλλά ότι χρησιμοποιεί ποικίλες τεχνικές προκειμένου να προσδώσει την αρμόζουσα ιδιαιτερότητα στον εκάστοτε βίο.

Εξίσου προσεγμένο, όπως η συνολική δομή και η επεξεργασία των επιμέρους θεματικών κατηγοριών, είναι και το ύφος του συγκεκριμένου βίου, όπως προκύπτει από τον υφολογικό σχολιασμό του, που εστιάζει σε θέματα σύνταξης, χρήσης ρητορικών σχημάτων και λεξιλογίου. Στο ίδιο κεφάλαιο θίγεται

και το θέμα της κριτικής χρήσης των πηγών, εφόσον κυριαρχεί η τριτοπρόσωπη αφήγηση και αποφεύγεται η απρόσωπη σύνταξη.

Η συγκριτική ανάλυση του βίου σε σχέση με την παράλληλη ιστοριογραφική παράδοση, όπως αναδεικνύεται μέσα από τα έργα του Τάκιτου, του Δίωνα Κάσσιου και του Φλάβιου Ιώσηπου, αναδεικνύει την ιστορικότητα της αφήγησης και δικαιολογεί περαιτέρω τον χαρακτηρισμό του έργου ως ιστορική βιογραφία.

Αν και δεν υπάρχουν αμιγώς καλοί ή κακοί αυτοκράτορες και ο στόχος του Σουητώνιου είναι να περιγράψει περισσότερο τις εσωτερικές αντιθέσεις του χαρακτήρα τους, αναμφίβολα ο Τίτος ανήκει στους «καλούς» αυτοκράτορες και θα μπορούσε μάλιστα να θεωρηθεί και ο αγαπημένος του. Η σχεδόν αγιογραφική του παρουσίαση¹⁰⁹ δεν απέχει πολύ από την τεχνική του εγκωμίου, αν εξαιρέσει κανείς το γεγονός ότι ο Σουητώνιος δεν διστάζει να αναφέρει και τα σκοτεινά σημεία του χαρακτήρα του Τίτου πριν ανεβεί στον αυτοκρατορικό θρόνο. Με την φράση *amor ac deliciae generis humani* από την πρώτη κιόλας πρόταση προοικονομεί την μετέπειτα εξέλιξη του βίου του αυτοκράτορα και τη συνολική θετική αποτίμησή του. Παρακάτω, στην ίδια, ωστόσο, πρόταση αφήνει να εννοηθεί ότι ο Τίτος δεν υπήρξε πάντοτε άμεμπτος: *quando privatus atque etiam sub patre principe ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit* (Τίτ. 1). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο Σουητώνιος πετυχαίνει με τη συγκεκριμένη βιογραφία να δώσει μία ολοκληρωμένη εικόνα του πορτρέτου του Τίτου, τόσο με τα θετικά όσο και με τα αρνητικά του σημεία, απορρίπτοντας την κριτική ενός αδέξιου συμπληρή χωρίς καμία λογοτεχνική αξίωση και εκπληρώνοντας στο έπακρο τις επιταγές ενός γνήσιου βιογραφικού έργου.

¹⁰⁹ Murison 86. Εξίσου αποκάλυπτα θετική είναι και η παρουσίαση του Γερμανικού στην αρχή του βίου του Καλιγούλα (Γάιος 1-7) και ως ένα μεγάλο βαθμό του Αυγούστου.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

1^η παράγραφος: Εισαγωγή

- Γενικός χαρακτηρισμός του Τίτου: *Titus ... humani*
- Οι λόγοι της καλής του φήμης: *tantum ... superfuit*
- Η αντιδημοφιλία του Τίτου: *difficillimum est ... publica caruit*
- Ημερομηνία γέννησης: *natus est III. Kal. Ian. insigni anno Gaiana nece*
- Καταγωγή: *prope Septizonium ... ostenditur*

2^η παράγραφος: Τα νεανικά χρόνια του Τίτου

- Η εκπαίδευση του Τίτου στο παλάτι: *educatus ... institutus*
- Ο οίωνός για την ανάρρησή του στον θρόνο: *Quo quidem ... imperaturum*
- Η στενή φιλία του Τίτου με τον Βρετανικό: *Erant ... afflictatus diu*
- Το μνημείο αυτής της φιλίας: *Quorum omnium ... prosecutusque est*

3^η παράγραφος: Σωματικά και ψυχικά χαρίσματα του Τίτου

- Σωματική περιγραφή: *In puero ... paulo proiectiore*
- Πνευματικά χαρακτηριστικά:
 - Εξαιρετική μνήμη: *memoria singularis*
 - Εμπειρία στον πόλεμο και στην ειρήνη: *docilitas ... peritissimus*
 - Ρητορική ικανότητα: *Latine Graeceque ... extemporalitatem usque*
 - Γνώστης της μουσικής: *sed ne musicae ... scienterque*
 - Ικανότητα στην στενογραφία: *E pluribus comperi ... potuisse*

4^η παράγραφος: Στρατιωτική θητεία, γάμοι και η παρουσία του στην Ιουδαία

- Χιλίαρχος στην Γερμανία και την Βρετανία: *Tribunus militum ... meruit*
 - Ανάδειξη αρετών και δημόσια αναγνώρισή τους στις δύο επαρχίες: *summa industriae ... provinciam*
- Ενασχόληση με την ρητορική: *Post stipendia ... assiduam*
- Οι γάμοι του:
 - 1^{ος} γάμος με την Αρρεκίνα Τερτούλλα: *... cohortium*
 - 2^{ος} γάμος με την Μαρκία Φουρνίλλα: *duxit uxorem ... generis*
 - ✓ Γέννηση της κόρης του: *sublata filia*
 - ✓ Διαζύγιο: *cum qua divortium fecit*
- Θητεία ως ταμίας: *Ex questurae*
- Διοικητής ρωμαϊκής λεγεώνας στην Ιουδαία: *honore ... redegit*
 - Η τόλμη του στο πεδίο της μάχης: *equo ... occubuerat*

5^η παράγραφος: Άνοδος του πατέρα του, Βεσπασιανού, στον θρόνο

- Ταξίδι στην Ρώμη επί τη ευκαιρία της ανόδου του Γάλβα στον θρόνο: *Galba ... gratulandum*
 - Η παρ' ολίγον υιοθεσία του από τον Γάλβα: *quaqua ... arcesseretur*
- Ανατροπή του Γάλβα και επιστροφή στην Ιουδαία: *Sed ubi ... itinere*
 - Προφητεία του μαντείου στην Κύπρο: *aditoque ... confirmatus est*

- Πολεμικές αρετές κατά τον Ιουδαϊκό Πόλεμο: *Cuius ... suae*
- Η δημοτικότητα του Τίτου μεταξύ των στρατιωτών: *tanto ... abduceret*
- Άνοδος του Βεσπασιανού στον θρόνο και αναχώρηση του Τίτου για την Ρώμη
 - Η καχυποψία του πατέρα του: *Vnde nata ... temptasset*
 - Η πορεία του Τίτου προς την Ρώμη: *quam ... interpretarentur*
 - Σταθμοί στο Ρήγιον και στους Πουτέολους: *Quare ... appulisset*
 - Άφιξη στην Ρώμη και εμφάνιση στον Βεσπασιανό: *Romam ... veni*

6^η παράγραφος: Τα αξιώματα και η συμπεριφορά του Τίτου πριν να γίνει αυτοκράτορας

- Συμμέτοχος και προστάτης της μοναρχίας: *Neque ... agere*
- Τέλεση θριάμβου: *Triumphavit cum patre*
- Τιμητής, δήμαρχος, ύπατος: *censuramque ... fuit*
- Συγκέντρωση στο πρόσωπό του όλων των κυβερνητικών αρμοδιοτήτων: *receptaque ... vice*
- Έπαρχος του πραιτορίου: *praefecturam ... administratam*
- Σκληρότητα στην αντιμετώπιση των αντιπάλων του: *egitque ... oppressit*
 - Η περίπτωση του Αύλου Καικίνα: *In his ... deprehendisset*
- Η δικαιολόγηση των πράξεων του Τίτου από τον Σουητώνιο και η αντίδραση των πολιτών εναντίον του: *Quibus ... principatum*

7^η παράγραφος: Τα ελαττώματα του Τίτου και η αλλαγή της συμπεριφοράς του μετά την άνοδο στον θρόνο

- Σκληρότητα: *Praeter saevitiam*
- Πολυτέλεια: *suspecta ... extenderet*
- Ακολασία: *nec minus libido ... ferebatur*
- Αρπακτικότητα: *suspecta ... praedicabant*
- Αλλαγή συμπεριφοράς: *At illi ... summis*
 - Διοργάνωση ευχάριστων συμποσίων: *Convivia ... profusa*
 - Επιλογή φίλων με βάση τις ικανότητές τους: *Amicos ... usi*
 - Διακοπή του δεσμού του με την Βερενίκη: *Berenicen ... invitam*
 - Απομάκρυνση ανήθικων ανθρώπων: *Quosdam ... supersedit*
 - Σεβασμός προς την περιουσία των πολιτών: *Nulli ... ademit*
 - Άρνηση λήψης δώρων: *abstinuit ... recepit*
 - Χορηγίες προς τον λαό: *Et tamen ... largissimusque*
 - Δημόσια θεάματα: *dedit ... ferarum*

8^η παράγραφος: Η στάση του προς τον λαό, οι αντιξοότητες κατά την διάρκεια της βασιλείας του και η αντιμετώπιση των συκοφαντών

- Ευμενέστατος εκ φύσεως αυτοκράτορας: *Natura ... benivolentissimus*
- Άρνηση των αυτοκρατορικών προνομίων: *cum ex instituto ... passus est*
- Οι ευεργεσίες του στους απλούς πολίτες: *In ceteris ... perdidit*
- Οι αρετές του:
 - Καλοσύνη: *Populum ... tractavit*

- σεβασμός του λαϊκού αισθήματος: *ut proposito ... adhortatus est*
- μεγαλοπρέπεια, δικαιοσύνη: *Quin et studium ... aequitate*
- Προσήνεια: *Ne quid popularitatis ... plebe lavit*
- Οι φυσικές καταστροφές και αντιμετώπισή τους: *Quaedam ... acciderunt*
 - Η έκρηξη του Βεζούβιου: *ut conflagratio ... Campania*
 - Η πυρκαγιά της Ρώμης: *incendium Romae ... noctes*
 - Η επιδημία πανώλης: *item pestilentia ... alias*
 - Τα μέτρα στήριξης
 - ✓ Για την έκρηξη του Βεζούβιου: *In iis tot ... attribuit*
 - ✓ Για την πυρκαγιά της Ρώμης: *Vbis incendio ... paragerentur*
 - ✓ Για την επιδημία πανώλης: *Medendae ... genere*
- Οι συκοφάντες και η τιμωρία τους: *Inter ... annos*

9^η παράγραφος: Η επιείκεια και η μεγαθυμία του Τίτου

- Ο Τίτος Μέγιστος Αρχιερέας: *Pontificatum ... adiurans*
- Η συνωμοσία δύο πατρικών εναντίον της εξουσίας του: *Duos ... monuit*
 - Απόφθεγμα: η εξουσία είναι θεόθεν δοσμένη: *docens ... dati*
 - Η αντιμετώπιση των συνωμοτών: *si quid ... porrexit*
 - Η πρόβλεψη της τύχης των συνωμοτών: *Dicitur ... sicut evenit*
- Η συνωμοσία του Δομιτιανού: *Fratrem ... fugam*
- Απόδειξη της αδελφικής αγάπης του Τίτου: *neque occidere ... vellet esse*

10^η παράγραφος: Η ασθένεια και ο πρόωρος θάνατος του Τίτου

- Ο θάνατος του Τίτου βλάβη για τους υπηκόους του: *Inter ... quam suo*
- Ο οίωνος του θανάτου του: *Spectaculis ... tonuerat*
- Σημάδια της ασθένειας: *Deinde ad primam ... immerenti*
- Καμία μεταμέλεια για τις πράξεις του, πλην μίας: *neque ... dum taxat uno*
 - Ανεπιβεβαίωτη φήμη για ερωτική σχέση με την γυναίκα του αδερφού του: *Id quale ... habuerit*
 - Άρνηση της κατηγορίας από την Δομιτία: *sed nullam ... probris*

11^η παράγραφος: Θάνατος του Τίτου, ο λαϊκός θρήνος και οι επιθανάτιες τιμές

- Τόπος και ημερομηνία θανάτου: *Excessit ... Sept.*
- Διάρκεια βασιλείας: *post biennium ... patri*
- Ηλικία του θανόντος αυτοκράτορα: *altero et quadragesimo aetatis anno*
- Ο θρήνος του λαού: *Quod ut palam ... cunctis*
- Απόδοση επιθανάτιων τιμών από την Σύγκλητο: *senatus ... praesenti*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση και μεταφρασμένη

- Albrecht, M. von: *Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας από τον Ανδρόνικο ως τον Βοήθιο και η σημασία της για τα νεότερα χρόνια* (μτφρ. Δ. Ζ. Νικήτας), Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης 2013
- Kenney, E. J. - Clausen, W. V.: *Ιστορία της Λατινικής Λογοτεχνίας* (μτφρ. Θ. Πίκουλας, Α. Σιδέρη-Τόλια, επιμ. Α. Στεφανής), Αθήνα: εκδ. Παπαδήμα 2005
- Kroh, P.: *Λεξικό αρχαίων συγγραφέων Ελλήνων και Λατίνων* (μτφρ. Δ. Λυπουρλής-Λ. Τρομάρας), Θεσσαλονίκη: University Studio Press 1996
- Λάμπιας, Γ.: *Λεξικό του Αρχαίου Κόσμου: Ελλάδα-Ρώμη, I-VI*, Αθήνα 1980
- Lesky, A.: *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας* (μτφρ. Α. Τσομπανάκη), Αθήνα 2011
- Πετρόχειλος, Ν.: *Σουητώνιος, Οι βίοι των Καισάρων, τ. 2*, Αθήνα: ΜΙΕΤ 1999
- Ροδάκης, Π.: *Σουητώνιος, Βεσπασιανός, Τίτος, Δομιτιανός*, Αθήνα: Παρασκήνιο 1993
- Τσάκου, Γ.: *Η λειτουργία των ανεκδότων στην αυτοκρατορική βιογραφία. Suetonius, Divus Vespasianus*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 2016

Ξενόγλωσση

- Ailloud, H.: *Suétone. Vies des douze Césars I-III*, Παρίσι: Belles Lettres 1931-1932
- Berschin, W.: *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter*, Στουτγάρδη 1986
- Bouch-Leclercq, A.: *Histoire de la Divination dans l'Antiquité I-IV*, Παρίσι 1879-1882
- Cary, E.-Foster, H. B.-Heinemann, W.: *Dio's Roman History. Cassius Dio Cocceianus Historiae Romanae*, 9 τ., Λονδίνο/ΝΥ: Harvard University Press (LOEB) 1914-1927
- Charlesworth, M. P.: «The Virtues of a Roman Emperor», *Proceedings of the British Academy* 23 (1937), 3-31
- Chausserie-Laprée, J.-P.: *L'expression narrative chez les historiens Latins*, Παρίσι 1969
- Couissin, J.: «Suétone physiognomiste dans les Vies des douze Césars de Suétone», *Revue des études latines* 31 (1953), 234-256
- Crook, J. A.: «Titus and Berenice», *The American Journal of Philology* 72 (1951) 162-175
- Dalmasso, L.: *La grammatica di Suetonio*, Τορίνο 1906
- D'Anna, G.: *Le idee letterarie di Suetonio*, Φλωρεντία 1954
- D' Hérouville, P.: *Suetonius: La vie de Titus*, Liège 1944
- Dihle, A.: *Studien zur griechischen Biographie*, Göttingen 1956
- Evans, E. C.: «Roman Descriptions of Personal Appearance in History and Biography», *Harvard Studies in Classical Philology* 46 (1935), 43-84
- Evans, E. C.: «Physiognomics in the Roman Empire», *The Classical Journal* 45.6

- (1950), 277-282
- Ferguson, M. W.: *Thematic Rings and Structure in Suetonius' 'De Vita Caesarum'*, MA Thesis, University of Arizona 2012
- Flach, D.: «Zum Quellenwert der Kaiserbiographien Suetons», *Gymnasium* 79 (1972) 273-289
- Funaioli, G.: «Suetonius», *Realencyclopädie IV.A.1* (1931), 593-641
- Gugel, H.: *Studien zur biographischen Technik Suetons*, aus dem Nachlass hrsg. von K. Vretska, Βιέννη/Böhlau 1977
- Hägg, T.: *The Art of Biography in Antiquity*, Καίμπριτζ 2012
- Häussler, R.: *Tacitus und das historische Bewußtsein*, Χαϊδελβέργη 1965
- Hurley, D. W.: *Suetonius The Caesars. Translated, with Introductions and Notes*, Indianapolis 2011
- Hurley, D. W.: «Suetonius' Rubric Sandwich», στο: T. Power-R. K. Gibson (επιμ.), *Suetonius the Biographer: Studies in Roman Lives*, Oxford Scholarship Online 2014 DOI:10.1093/acprof:oso/9780199697106.003.0002
- Ihm, M.: *C. Suetonius Tranquillus, De vita Caesarum libri VIII*, Στουτγάρδη 1973
- Jones, B. W.: *The Emperor Titus*, Νέα Υόρκη 1984
- Jones, B. W.: «Titus in Judaea, A.D. 67», *Latomus* 48.1 (1989), 127-134
- Kendall, P. M.: *The Art of Biography*, Λονδίνο 1966
- Koestermann, E.: *P. Cornelius Tacitus, Historiae*, Λειψία 1957
- Lattimore, R.: «Portents and Prophecies in Connection with the Emperor Vespasian», *The Classical Journal* 29.6 (1934), 441-449
- Lee, S.: *Principles of Biography*, Καίμπριτζ 1911
- Leo, F.: *Die griechisch-romische Biographie nach ihrer literarischen Form*, Λειψία 1901
- Luck, G.: «Über Suetons 'Divus Titus'», *Rheinisches Museum für Philologie* 107 (1964) 63-75
- Mace, A.: *Essai sur Suétone*, Παρίσι 1900
- Mess, A. von: «Die Anfänge der Biographie und der psychologischen Geschichtsschreibung in der griechischen Literatur», *Rheinisches Museum* 71 (1916) 79-100
- Michel, O.-Bauernfeind, O.: *Flavius Josephus, De bello Iudaico, Der Jüdische Krieg, Griechisch und Deutsch*, Ντάρμστατ 2¹⁹⁶⁹
- Momigliano, A.: *The Development of Greek Biography*, Καίμπριτζ Μασσ. 1993
- Mommsen, T.: *Römische Geschichte, V*, Μόναχο 1885
- Morford, M. P. O.: «The training of three Roman emperors», *Phoenix* 22 (1968) 57-72
- Mouchová, B.: *Studie zu Kaiserbiographien Suetons*, Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica Monographia 22, Πράγα 1968
- Murison, C. L.: «The Emperor Titus», στο: A. Zissos (επιμ.), *A Companion to the Flavian Age of Imperial Rome*, Chichester, West Sussex : Wiley Blackwell 2006, 76-91
- Niece, B.: *Flavii Iosephi opera*, Βερολίνο 1980
- Osley, A. S.: «Greek Biography Before Plutarch», *Greece and Rome* 15 (1946) 7-20
- Papaioannou, S.: «Omens and Miracles: Interpreting Miraculous Narratives in Roman Historiography», στο: M. Gerolemou (επιμ.), *Wonders and Miracles*

- in *Antiquity and Beyond*, Βερολίνο: DeGruyter 2018, 85-110
- Paratore, E.: *Storia della letteratura Latina*, Φλωρεντία 1950
- Parker, E. R.: «The Education of Heirs in the Julio-Claudian family», *American Journal of Philology* 67 (1946) 29-50
- Pausch, D.: *Biographie und Bildungskultur. Personendarstellungen bei Plinius dem Jüngeren, Gellius und Sueton*, Βερολίνο/Νέα Υόρκη 2004
- Pauw, D.A.: «Impersonal Expressions and Unidentified Spokesmen in Greek and Roman Historiography and Biography», *Acta Classica* 23 (1980) 83-86
- Pichon, R.: *Histoire de la littérature latine*, Παρίσι 1930
- Price, H.: «Titus, 'Amor ac Deliciae Generis Humani'», *The Classical Weekly* 39.8 (1945), 58-61
- Rohrbacher, D.: «Physiognomics in Imperial Latin Biography», *Classical Antiquity* 29,1 (2010), 94-95
- Rolfe, J. C.: «Suetonius and His Biographies», *Proceedings of the American Philosophical Society* 52 (1913) 206-225
- Rolfe, J. C.: «Notes on Suetonius», *TAPhA* 45 (1914) 35-47
- Sage, P.: «Quelques aspects de l'expression narrative dans les XII Césars de Suétone», *Revue Belge de philologie et d'histoire* 57.1 (1979a), 18-50
- Sage, P.: «L' expression narrative dans les XII Césars de Suétone: analyse d' une structure de phrase», *Latomus* 38.2 (1979b), 499-524
- Saller, R.: «Anecdotes as Historical Evidence for the Principate», *Greece & Rome*, 27.1 (1980), 69-83
- Schanz, M.: *Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian, III 2*, Μόναχο 1905
- Steidle, *Sueton und die antike Biographie*, 1951
- Stuart, D. R.: *Epochs of Greek and Roman Biography*, Sather Lectures 4, 1928
- Syme, R.: «Biographers of the Caesars», *Museum Helveticum* 37.2 (1980) 104-128
- Tambroni, F.: «Un amore antidinastico nella corte dei Flavi», *Romana Gens* 1937, 1-3
- Tatum, W. J., «Another Look at Suetonius' Titus», στο: T. Power - R. K. Gibson (επιμ.), *Suetonius the Biographer: Studies in Roman Lives*, Oxford Scholarship Online 2014
DOI:10.1093/acprof:oso/9780199697106.003.0009
- Townend, G. B.: «The Date Composition of Suetonius' Caesares», *The Classical Quarterly* 9 (1959) 285-293
- van't Dak, E.: «A studiiis, a bybliothecis», *Historia* 12 (1963) 177-184
- Wallace-Hadrill, A.: «The Emperor and his Virtues», *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 30.3 (1981), 298-323
- Wallace-Hadrill, A.: *Suetonius: The Scholar and His Caesars*, Λονδίνο 1983
- Wardman, A. F.: «Description of personal appearance in Plutarch and Suetonius. The use of statues as evidence», *The Classical Quarterly* 17 (1967), 414-420
- Weiler, I.: «Titus und die Zerstörung des Tempels von Jerusalem: Absicht oder Zufall?», *Klio* 50 (1968) 139-158
- Woodman, A. J. (with contributions from C. S. Kraus): *Tacitus: Agricola*, Cambridge University Press 2014
- Yavetz, Z.: «Reflections on Titus and Josephus», *Greek, Roman and Byzantine Studies* 16 (1975) 411-432

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΙΩΝ

Αθήναιος

xiii, 589D: 3

Διογένης Λαέρτιος

1.70: 5

Δίων Κάσσιος, Ρωμαϊκή Ιστορία

65.4.2-5: 51

65.5.1: 51

65.5.3: 51

65.15.3-5: 52

65.16.3: 52

66.17.1: 52

66.18.1: 52

66.18.3: 52

66.18.4: 50

66.18.5: 53

66.19.1-2: 53

66.19.3: 53

66.19.3^a: 53

66.25.1: 54

66.25.1-5: 53

66.26.1: 54

66.26.1-4: 54

Πλούταρχος

Αλέξανδρος 1.2: 6

Αλέξανδρος 1.3: 29

Θεμιστοκλής 2.24: 4

Πομπήιος 8: 6

Σουητώνιος

Αύγ.9: 7

Αύγ. 25.4: 40, 41

Αύγ.79.1-3: 29

Αύγ. 84.1: 27

Αύγ. 87.1: 41

Αύγ. 98.5: 42

Αύγ. 100: 43

Βεσπ. 3: 27

Βεσπ. 19.2: 40

Βεσπ. 20: 29

Βεσπ. 23.3-4: 40

<i>Βεσπ. 24:</i>	43
<i>Βεσπ. 24. 2-4:</i>	42
<i>Βιτ. 8.2:</i>	42
<i>Βιτ. 17:</i>	43
<i>Βιτ. 17.2:</i>	29
<i>Γάιος 3.1:</i>	29
<i>Γάιος 8:</i>	27
<i>Γάιος 10.2:</i>	40
<i>Γάιος 29:</i>	40, 42
<i>Γάιος 30.1-2:</i>	40, 42
<i>Γάιος 50.1:</i>	29
<i>Γάιος 53.1:</i>	29
<i>Γάιος 58.2:</i>	44
<i>Γάιος 60:</i>	42
<i>Γάλβ. 5.1:</i>	27
<i>Γάλβ. 20.2:</i>	43
<i>Γάλβ. 21:</i>	29
<i>Γάλβ. 23:</i>	43
<i>Δομ. 2.3:</i>	43
<i>Δομ. 13.2:</i>	40, 42
<i>Δομ. 16:</i>	43
<i>Δομ. 17:</i>	43
<i>Δομ. 17.3:</i>	42
<i>Δομ. 18:</i>	29
<i>Δομ. 20.1:</i>	27
<i>Δομ. 21:</i>	40, 42
<i>Δομ. 23.1:</i>	42
<i>Ιούλ. 22.2:</i>	41
<i>Ιούλ. 29.1:</i>	41
<i>Ιούλ. 31.2:</i>	41
<i>Ιούλ. 32,:</i>	41
<i>Ιούλ. 34.2:</i>	41
<i>Ιούλ. 37.2:</i>	40, 41
<i>Ιούλ. 42.1:</i>	27
<i>Ιούλ.45.1:</i>	29
<i>Ιούλ. 82:</i>	43
<i>Ιούλ. 84:</i>	43
<i>Ιούλ. 85:</i>	43
<i>Κλαύδ. 3.1:</i>	27
<i>Κλαύδ. 30:</i>	29
<i>Κλαύδ. 40.6:</i>	27
<i>Κλαύδ. 43:</i>	40, 42
<i>Κλαύδ. 44.2:</i>	43
<i>Κλαύδ. 45:</i>	43
<i>Νέρ. 10.2:</i>	40
<i>Νέρ. 31.2:</i>	40
<i>Νέρ. 33.1:</i>	40

<i>Νέρ.</i> 38.2:	40
<i>Νέρ.</i> 40.1:	43
<i>Νέρ.</i> 40.2:	40
<i>Νέρ.</i> 47.1:	43
<i>Νέρ.</i> 49.1:	40
<i>Νέρ.</i> 49.3:	43
<i>Νέρ.</i> 50:	43
<i>Νέρ.</i> 51:	29
<i>Νέρ.</i> 52.1:	27
<i>Νέρ.</i> 57.1:	42
<i>Όθων</i> 9.2:	43
<i>Όθων</i> 11:	43
<i>Όθων</i> 12.1:	29
<i>Τιβ.</i> 5:	27
<i>Τιβ.</i> 32.2:	42
<i>Τιβ.</i> 59.2:	40, 42
<i>Τιβ.</i> 68.1-3:	29
<i>Τιβ.</i> 70.2:	27
<i>Τιβ.</i> 72.2:	42
<i>Τιβ.</i> 73.2:	42
<i>Τιβ.</i> 75.1:	42
<i>Τιβ.</i> 75.3:	43
<i>Τίτ.</i> 1:	20, 36, 42, 58
<i>Τίτ.</i> 2.1:	28, 29, 39
<i>Τίτ.</i> 3.1:	28, 47
<i>Τίτ.</i> 3.2:	28, 41, 45, 55
<i>Τίτ.</i> 4.1:	32, 49
<i>Τίτ.</i> 4.2:	30, 32
<i>Τίτ.</i> 4.3:	32, 33, 37, 55
<i>Τίτ.</i> 5.1:	39, 47, 48, 55
<i>Τίτ.</i> 5.2:	33, 37, 49, 51, 56
<i>Τίτ.</i> 5.3:	40
<i>Τίτ.</i> 6.1:	33, 35, 49, 52, 56
<i>Τίτ.</i> 6.2:	43, 52
<i>Τίτ.</i> 7.1:	31, 32, 35, 36, 52
<i>Τίτ.</i> 7.2:	32, 35, 36, 46, 52, 53
<i>Τίτ.</i> 7.3:	52
<i>Τίτ.</i> 8.1:	37, 40, 41, 45, 53, 55
<i>Τίτ.</i> 8.2:	35, 37, 56
<i>Τίτ.</i> 8.3:	37
<i>Τίτ.</i> 8.5:	37, 53
<i>Τίτ.</i> 9.1:	33, 37, 41, 43
<i>Τίτ.</i> 9.2:	34, 43
<i>Τίτ.</i> 9.3:	38, 43, 50
<i>Τίτ.</i> 10.1:	39, 40, 41, 42, 53
<i>Τίτ.</i> 11:	43, 52

Τάκιτος, *Historiae*

1.10:	47
2.1:	47, 48
2.2:	48
2.4:	48
2.5:	49
2.74:	49
2.77:	49
2.81.2:	32
2.82:	49
4.3:	49
4.38:	49
4.51:	49
4.52:	50
5.1:	50
5.11:	50
5.13:	50

Φλάβιος Ιώσηπος, *Bellum Judaicum*

3.238:	55
3.301-307:	55
3.324-332:	55
3.428-431:	55
3.443-8:	32
3.396:	54
3.472-484:	55
3.485-487:	55
3.501:	57
4.32:	55
4.78-83:	55
4.92:	54
4.93-94:	55
4.498:	55
4.628-629:	54
4.497-498:	55
4.499:	55
4.657-658:	56
5.8:	54
5.372:	54
5.491:	56
6. 132:	56
6.236-250:	56
6. 237:	56
6.260-266:	56
6.324:	54, 57
6. 357:	57

6.328-350:	56
6.345-350:	56
6.351-355:	56
6.409-412:	56
6.413-418:	56
7.22-23:	56
7.37-40:	56
7.96:	56
7.111:	57
7.119-122:	56

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αδριανός:	7
Αθήνα:	3
Αθήναιος:	3
Αίγυπτος:	40
Αλεξάνδρεια:	21
Ανατολή:	21
Αντίγονος ο Καρύστιος:	4
Αριστόξενος από τον Τάραντα:	4
Αριστοτέλης:	4, 28-29
Αρρεκίνα Τερτύλλα:	30
Ασία:	46
Αττικός:	6
Αύγουστος (Οκταβιανός):	5, 29, 31, 39-40, 42-43
Αύλος Καικίνας:	21, 35, 43, 52
Αχαΐα:	48, 55
Βάρρων (M. Terentius Varro):	5
Βεζούβιος:	22, 37
Βερενίκη:	22-23, 31-32, 36, 46, 48, 51-52, 56
Βεσπασιανός:	27-28, 30-31, 33, 39-40, 42-43, 47, 49, 51-52, 54-56
Βιτέλλιος:	26, 29, 31, 43
Βρετανία:	49, 51, 55
Βρετανικός:	21, 27-29
Γάιος (Καλιγούλας):	21, 27, 29, 30, 36, 40, 42-43
Γάλβας:	7, 21, 26, 29, 31, 43, 47-48, 55
Γαλιλαία:	55
Γάμαλα:	32
Γέλλιος:	45
Γερμανία:	49, 55
Γιάφα:	55
Γίσχαλα:	55
Δαμάσκιος:	3
Δίας:	38
Διογένης Λαέρτιος:	5
Δίων Κάσσιος:	51-54
Δομιτία:	53
Δομιτιανός:	7, 20, 22, 28-29, 37, 40, 42-43, 49, 53
Έλληνες:	5, 28

Έρμιππος ο Σμυρναίος:	4
Ηρώδης ο Μέγας:	32
Ηρόδοτος:	3
Θεόφραστος:	4
Ιεροσόλυμα/Ιερουσαλήμ:	21, 23, 33, 50-51, 54, 56-57
Ιόππη:	55
Ιουδαία:	21, 32-33, 39-40, 47-50, 56
Ιουδαίοι:	47, 50-51, 55-56
Ιουλιοκλαυδιανή δυναστεία:	30
Ιούλιος Καίσαρας:	5, 29, 40, 43
Ισίδωρος:	3
Ισοκράτης:	3
Ιωταπάτα:	55
Καλλίμαχος:	4
Καμπανία:	37, 43
Κλαύδιος:	27, 31, 40, 43
Κικέρων:	5, 45
Κολοσσαίο:	37
Κόρινθος:	48
Κορνήλιος Νέπως:	3, 5, 6
Κύπρος:	21, 39, 48
Λαοδίκεια:	29
Λίβιος:	38
Μάρκελλος (Έπριος):	52
Μαρκία Φουρνίλλα:	30
Μάρκος Ιούλιος Αγρίππας Β΄:	32, 51
Μικρά Ασία:	29
Μουκιανός:	28, 33, 48-49, 55
Νέρων:	22-23, 26, 29-32, 35, 40, 42-43, 47, 55
Ξενοφών:	3, 4
Όθων:	29, 31, 43, 55
Παλαιστίνη:	50
Παφία Αφροδίτη:	21, 39, 48
Πλάτων:	3
Πλίνιος ο Νεότερος:	45
Πλούταρχος:	3, 4, 6, 29
Πολέμων:	29
Πουτέολοι:	21
Πυθαγόρας:	28
Ρεάτιο:	42
Ρήγιο:	21

Ρόδος:	48
Ρωμαίοι:	5, 26, 33, 52, 55-56
Ρώμη:	3, 5, 21-22, 32, 37-38, 40, 47, 49, 51-52, 54-55
Σαβίνοι:	42
Σάντρας (Santra):	5
Σάτυρος:	4
Σουητώνιος:	3, 6-8, 20-23, 26-31, 34-36, 38, 40, 42, 44, 47-55, 58
Στησίμβροτος ο Θάσιος:	3
Σύγκλητος:	22, 33, 43
Συρία:	48, 55
Σωκράτης:	4
Τάκιτος:	5, 32, 38, 47-51
Ταριχέα:	32, 55, 57
Τιβέριος:	26, 29, 31, 36, 40, 42-43
Τίτος:	7, 20-24, 26-58
Τραϊανός:	7
Υγίνος:	5
Φλαβία Δομιτίλλα:	27
Φλάβιοι:	27, 32, 52
Φλάβιος Ιώσηπος:	32, 54-57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τον *Βίο του Τίτου*, του δεύτερου αυτοκράτορα της δυναστείας των Φλαβίων, από το έργο *De Vita XII Caesarum* του Λατίνου βιογράφου G. Suetonius Tranquillus. Στόχοι αυτής της μελέτης είναι να αναδειχθεί γιατί ο *Βίος του Τίτου* θεωρείται πρωτότυπος, τόσο ως προς την δομή όσο και ως προς το περιεχόμενο, σε σχέση με τους άλλους *Βίους* του ίδιου βιογράφου, αλλά και το πώς αποτυπώνεται η εικόνα του Τίτου σε άλλους τρεις συγγραφείς, τον Φλάβιο Ιώσηπο, τον Δίωνα Κάσσιο και τον Τάκιτο, αναδεικνύοντας έτσι τις ομοιότητες ή τις διαφορές της αφήγησής τους με εκείνην του Σουητώνιου. Για την επίτευξη αυτών των στόχων δίνεται η μετάφραση του λατινικού κειμένου της *Titi Vita* στα ελληνικά, η πραγμάτευση του Βίου γίνεται θεματικά και παράλληλα με τους υπόλοιπους Βίους και σχολιάζεται το ύφος του Σουητώνιου στο συγκεκριμένο βίο.

SUMMARY

This paper examines the *Life of Titus*, the second emperor of the Flavian dynasty, from the work *De Vita XII Caesarum* of the Latin biographer G. Suetonius Tranquillus. The aim of this thesis is to show why the *Life of Titus* is considered original, both in terms of structure and content, in relation to the other *Lives* of the same biographer, and how the image of Titus is reflected in three other writers, Flavius Josephus, Dio Cassius and Tacitus, highlighting the similarities or differences of their narrative with that of Suetonius. To achieve these aims, the translation of the Latin text of *Titi Vita* is provided in Greek, the treatment of *Life* is discussed thematically and in parallel with the rest of the *Lives* and the style of Suetonius in this specific vita is commented on.